Françoise Giroud
Bernard-Henri Lévy

ERKEKLER ve KADINLAR

CAN



2. BASIM

Türkçesi
DOĞAN YURDAKUL

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

1. basım: Mart 1995, Can
2. basım: Mayıs 1995. Can

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi.
Özal Basımevinde basıldı. (1995)
Dizgi: Serap Kılıç

Françoise Giroud
Bernard-Henri Lévy

ERKEKLER ve KADINLAR

SÖYLEŞİ

Fransızcadan çeviren
DOĞAN YURDAKUL

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

Özgün adı
Les hommes et les femmes

ISBN 975-510-620-0
© Olivier Orban / Akcalı Telif Ajansı /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1993)

Bu kitap bir öğle yemeği sırasında Gilles Hertzog'un ortaya attığı bir düşünceden doğdu. Erkekler ve kadınlar üzerine bir söyleşi yazdırsak nasıl olurdu? Biz yayıncıların kafasında bir yığın kitap düşüncesi vardır. İşin en güç yanı yazarları böyle bir şey yazmaya inandırmak olduğu için, bunların çok azı günışığına çıkar. Bize aşktan söz etmeleri için ilk aklıma gelenler, Françoise Giroud ile Bernard-Henri Lévy oldu. Çünkü Bernard arkadaşımdı ve bu buluşmayı daha yirmi yıl önce kararlaştırmıştık. Ve Françoise Giroud'nun yazdıklarına ise her zaman hayranlık duymuştum; onlardan deneyimlerini ve felsefelerini karşılaştırmalarını istedim.

Böyle bir tehlikeyi göze aldıkları için onlara burada teşekkür ediyorum.

Olivier ORBAN

Bu kitap, güzel bir yaz ayında sevecen bir incir ağacının gölgesinde yapılmış olan birkaç söyleşinin ürünüdür.

Bu söyleşileri yapmak için kendimizi dünyanın güncel olaylarından, gürültü ve patırtısından bilinçli olarak birkaç hafta uzak tuttuk; erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerin ne duruma geldiğini, öncelikle ve temel olarak aşk ve ardından gelenleri yani arzu, çekicilik, kıskançlık, sadakatsizlik, evlilik ve aşktan yoksunluğu ele aldık. Bakış açılarımız genellikle farklı olduğu için konuşmalarımız canlılık kazandı. İkimiz de, ötekinde beklenmedik derin ayrılıklar keşfettik.

Bununla birlikte eskiye dayanan dostluğumuz bu deneyden başarıyla çıktı. Okurlarımız bizi okurken, sevmenin ne demek olduğunu artık çok iyi bilmeyen bütün kadınları ve erkekleri düşünerek, böylesi bir söyleşiden aldığımız zevki kestirebilirler.

F.G., B.-H.L.

1

ALAY KONUSU OLARAK KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINDA

FRANÇOISE GIROUD: Kadınları seviyor musunuz Bernard?

BERNARD-HENRI LÉVY: Ya siz, Françoise, erkekleri seviyor musunuz?

F.G.: Büyük ayakları ve sevimli korkaklıklarından ötürü onlara bayılıyorum.

B.-H.L.: Ben de büyük idealleri ve sevimli oyunlarından dolayı kadınlara.

F.G.: İyi. Ama ya ciddi olarak?

B.-H.L.: Ciddi olarak, bazı erkeklerin "kadınları sevmiyorum..." deme biçimlerinde çok aptalca bir yan olduğunu düşünüyorum.

F.G.: Öyle mi? Bana öyle geliyor ki, bu daha çok üstün bir niteliğin simgesi. Kadınları sevmek erkeklerde çok az bulunan bir nitelik. Bunu kullanıyorlar, o başka bir şey.

B.-H.L.: Rahatsız edici olan şey, 'kadınları' bu biçimde, tanımlanamaz bir kitle, erkeklerin doyumsuzluğuna sunulmuş bir kitle olarak görmek. Profesyonel 'amatörler' bana her zaman yalnızca gülünç değil, aynı zamanda kuşkulu görünür. Daha açık söylemek gerekirse, benim kadınlara karşı şey olan erkeklerden olduğum doğrudur, nasıl denir? Özen gösteren...

F.G.: Bana gelince, ben kadınları kalplerindeki dikenli tellerle, taş gibi sert ve soğuk olsalar da severim. Ve onlara bakıyorum, erkeklerle ilişkilerini derinden etkilemekte olan bir devrimi yirmi yıldır başlatmış olduklarını gözlemliyorum.

B.-H.L.: Onları ben de izliyorum. Ve doğrusu, bu 'devrimin' 'derinliğine' ikna olmuş değilim.

F.G.: Şunu diyebilirim ki, artık bu işlerin içinde değilim. Artık dostluğun tatlılığından başka bir şey yaşamıyorum. Ama olağanüstü bir değişikliği görüyorum, duyuyorum, saptıyorum, dikkate alıyorum. Belki de, kadınların mutluluğa hakları olduğuna karar vermiş oldukları eski Mısır'dan bu yana tarihte ilk kez böyle bir şey oluyor. Kadınları sevmeyen Françoise Mauriac şöyle diyordu: "Kadınlar, ne olursa olsun mutsuzdurlar. Eğilimleri böyledir." Tamam, bana göre işte bu eğilimlerini değiştirdiler. Ve her şey buradan başladı.

B.-H.L.: Mauriac'ın bu tümcesini bilmiyordum. Güzel. Korkunç, ama güzel.

F.G.: Ve özellikle ürkütücü.

B.-H.L.: Biliyorsunuz ki, bu tüm bir edebiyat tarihinde vardır. Geçen gün *Vadideki Zambak*'ı yeniden okuyordum (bunlar da edebiyatın yararları!) Zavallı Henriette de Mortsauf, Félix'e âşıktır, ama bu aşkı saklamak, gizli gizli düşlemek zorundadır. Ve sonra, ama çok geç, sonunda bunu altüst edici, hatta acıklı denebilecek bir mektupta itiraf eder: Onun için arzu, dehşet verici, yanlış, son derece utanç verici bir şeydir.

F.G.: Ve bunun pek ayırdında de değildir, hatta en inanılmaz olan da budur, kitaplardan okumuş oldukları! Aslında bir tür cahillik. Mutluluğun düşüncesinin bile 'yasaklanması'.

B.-H.L.: Evet. Yine de Madame de Mortsauf'un *gerçekten* ne düşündüğünü anlamak gerekiyordu.

F.G.: Yeterince bilindiğini sanıyorum.

B.-H.L.: Ya daha karmaşık olsaydı? Ya sinsi bir biçimde, kurbanları oyuna getiren, kötü niyetli bir arzuya –ama yine de bir arzuya– yakalansaydı?

F.G.: Oyun oynamıyor, çünkü o kurbanın ta kendisi. Eskiden beri bu böyledir. Yunanların, Aristo'nun, Eflatun'un

vb. konuşmalarına bakın; erkek için 'kötü' ve tehlikeli görülmüştür kadın.

B.-H.L.: Bu Pandora efsanesidir. Yalnızca eski Yunan'da değil, modern çağda da böyledir. Zavallı dünyamıza kötülük ve hastalık yayan bu kadın genellikle çok güzeldir.

F.G.: Başka bir şey daha var. Erkek, öncelikle babalığından hiçbir zaman emin değildir, bu da onu sinirlendirip acı çektirir. Öyleyse kadını eve kapatmak gerekir, yapılmış olan da budur. Sonra, kadınlar dilediğini yapmaya bırakılırsa, erkeğin enerjisini tüketeceklerinden kuşkulanılır.

B.-H.L.: Bu da, nasılsa bu kez yanlış değil. Elbette 'eve kapatmak' için bu bir neden olmamalı. Ama kadınların erkeklerle canlarının istediği gibi oynamak, onları şaşırtmak, büyülemek ve bazan kaybetmek konusunda eşi bulunmaz derecede kuşkulu yaratıklar olduğu da bir gerçektir. Ben, kadınların şu ölçüsüz egemenliği düşüncesini çok severim...

F.G.: Karşılıklı olarak aynı şeyi düşünüyoruz. Ama erkek hiçbir zaman suçlanmamıştır. Oysa, erkek yiyen kadın, ölümsüz bir imgedir; yani cinsel zevk olmaktan asla yorulmama yeteneği olan ve bitkin düşmekten süklüm büklüm olmuş zavallı bir erkekten hep bunu isteyen kadın. Tüm bunlar, kadınların lânetlenmelerinin nedenleridir. Demek ki onlara egemen olmak, dizginlemek gerekir.

B.-H.L.: Yanlışlık burada. Çünkü, yineliyorum, erkeklerin kadınlar yüzünden yollarını böylesine şaşırmaya, akıllarını yitirmeye kendilerini kaptırmaları yeterince güzel. Tüm o güçlülerin... o kendini beğenmişlerin... o utku ve etki erkeklerinin... Ansızın bir kadın çıkagelir –ve hop! tüm yapı çatlar, ve o ustalıklı denge tümüyle bozulur.

F.G.: Daha XIX'uncu yüzyılda erkekler, rahat etmek için, eşlerinin cinsel isteklerini uyandırmamakla övünürlerdi. Bunun üstüne bir de, kadın mazoşizmini toplumsal değer olarak kabul eden, onlara kendini adamanın hayran olunacak bir şey olduğunu öğreten, acı çekmenin zevkten daha değerli olduğunu savunan yirmi yüzyıllık Hıristiyan kültürünün

ağırlığı bindi.

B.-H.L.: Sevgili Françoise, burada iki şeyi birbirine karıştırıyorsunuz. Bir yanda, doyuma ulaşmaktan sıkılmış, biraz iğrenç, 'eşlerinin cinsel duygularını uyandırmamak' için ellerinden gelen her şeyi yapan küçük kocaların temsil ettiği burjuva düşüncesi. Cocteau'nun bana her zaman tuhaf, ama doğru gelen ünlü bir cümlesi vardır: "Bütün kocalar çirkindir," Ve öte yanda, acı çekmeden cinsel hazza ulaşmanın olanaksız olduğunu ileri süren Hıristiyan kültürü. Ama kabul edin ki, tümüyle farklı tutumlar!

F.G.: Buna inanıyor musunuz?

B.-H.L.: Hem de nasıl! Herhangi bir azizenin yaşamını alın... Acı çekmekten sarhoş olmuş herhangi bir âşık Hıristiyan kadının... Kendini adama olsun ya da olmasın, bu, Ivana Trump'dan başka bir şey! Her şeye karşın daha tahrik edici, erotik olarak daha tahrik edici!

F.G.: Kabul ediyorum. Ama sorun bu değil. Bu mazoşizm, bu kendine acı çektirme zevki, kadınlarda erkeklerden daha fazla olsa bile, kadının lânetlenmesiyle aynı şey değil. Ama bu mazoşizm, kültürel, toplumsal yapıların etkisiyle, tümüyle çok büyütülmüş ve genelleştirilmiştir. "Acı çekin ki, soylu bir ruhunuz olsun!"

B.-H.L.: Bunun kültürel ve toplumsal yapılarla hiçbir ilgisi yok. Zevk ile belli bir acı arasındaki, şehvet ile kendini kaybetmenin bir biçimi ya da nefsini körletme arasındaki bağ yüzyıllardan gelen çok eski bir şeydir –ve bağışlayın, ama bana dayanıksız görünmüyor. Kendinden geçme nedir? Kendinden geçme acı değilse nedir? Bir kendini kaybetme mi? Acı içinde kendini bir yadsıma mı?

F.G.: Kendinden geçmeyi bırakalım. Mauriac uzun süre haklıydı. Kadınlar mutsuz olmayı sevdiler. Ama işte şu eski yapılar, ben onların dağılıp parçalandığı kanısındayım. Geriye elbette gerçek mazoşistler kalıyor; işte onun da dayanağı yok. Ama birçokları için durum değişti. Tüm temiz yürekliliklerıyle mutluluk peşindeler. Basit tepkileri ve yaşama obur-

luğunu eskiden olduğundan daha fazla beceriyorlar.

B.-H.L.: Peki ya gerçek mazoşistlere ne diyorsunuz? Belki sizi şaşırtacağım, ama kadınlar için aşk hakkının, onların arzu, zevk vb. haklarının bin yıllık yadsınmasında katlanılmaz birşeyler olduğunu kabul ettik diyelim, bence bunun en azından belli bir payı olmaksızın kadın erotimi de yoktur ve buna karşılık, kadınların kendilerini sizin 'basit tepki' dediğiniz şeye verdikleri bir dünyanın çok daha acıklı bir dünya olacağını düşünüyorum. Bu, kuşkusuz, kadınların kendileri için de böyle olacak.

F.G.: İşte tam bir erkek düşüncesi! Kadınların mutlu oldukları varsayılan bir dünya, acıklı bir dünya olacakmış. Size şunu sormak isterim: Kimin için acıklı? Tanrı bilir, feminist olmayan Freud bile mazoşizmin kadının cinsel hazzının bir boyutu olduğunu hiçbir zaman yazmadı! Bana öyle geliyor ki, bu yirmi yüzyıl bize, 'Hıristiyanca utanç'tan, kadınların yıkıcılıkla suçlanmasından daha değerli miraslar bıraktı. Zaten tadına varılması, çok fazla çekici bulunması gereken olgu şu ki, bu düşünce yavaş yavaş çıkartılıp atılıyor; kadınların kafalarından demek istiyorum ve ele avuca sığmayan kadınlarla yaşamayı öğrenmek gerekiyor. Bunun kolay olduğunu söylemek istemiyorum. Kadınlar için de hiç kolay değil.

B.-H.L.: Sorun bunun kolay olup olmadığını bilmek değil, bunun olanaklı olup olmadığını bilmek. 'Hıristiyanca utanç' diyorsunuz. Ben günah demeyi yeğlerim. Ya da kötülük. Bundan rahatsız olmayın, ben bu günah duygusunda arzu ve zevkle tümüyle bağlı, aşılamaz bir şey olduğunu düşünüyorum. Mademki ondan söz ettiniz, Freud'ün inancı da böyledir. Ben, aşk ilişkilerinde, bu kötü, ya da suçlu yan konusunda nasıl olup da açmaza düşülebildiğini gerçekten anlamıyorum...

F.G.: Açmaza düşüldüğünü ileri süren mi var?

B.-H.L.: Evet. Madem ki Yahudilik-Hıristiyanlık tarafından miras bırakılan bütün kötü olumsuzlukların, kadınların kafasından çıkarılıp atıldığını söylüyorsunuz.

F.G.: Sizi rahatsız eden bu 'çıkarıp atma' mı?

B.-H.L.: Evet, çünkü bu, ruhların en gizli yerine gömülüdür. Size bir itirafta bulunacağım: Gerçekten 'özgürleşmiş' bir kadına –ne de bir erkeğe– hiçbir zaman rastladığımı sanmıyorum.

F.G.: Sizi böyle biriyle tanıştıracağım.

B.-H.L.: Tanıştıramazsınız. Çünkü böyle biri yok.

F.G.: Her neyse, sorunun anlamını değiştiriyorsunuz. Ben size mazoşizmden söz ediyorum; büyük çoğunluk için, zaten kurtulunması çok güç, sonradan edinilmiş bir özelliktir bu... Siz beni günah, suç, kötülükle yanıtlıyorsunuz... Yani büyük sözlerle! Bu konuda rahat olalım. Kadınlar da erkekler de hemen 'özgürleşmiş' olmayı göze alamazlar. Yeri gelmişken, Çinli erkeklerin ve kadınların günah kavramından haberleri olmadığını biliyor musunuz? Bununla birlikte yeterince yoğun, yeterince incelmiş denebilecek bir erotik yaşamları var.

B.-H.L.: Eskimolar da kıskançlığı bilmezler. İgloos'larda, bir yabancı geldiğinde konukseverliğin en aşırı inceliği ona karısını vermektir. Eğlenceli. Kuşkusuz sevimli de. Ama bunun bir şeyi değiştirdiğini sanmıyorum.

F.G.: Onlar için çok şeyi değiştiriyor. Şeytanı yataklarına sokmuyorlar.

B.-H.L.: Evet, ama ya bizim için?

F.G.: Bu demektir ki, bir yerlerde, aşk eylemiyle bizimkine benzemeyen ilişkisi olan insanlar var. Ama o başka bir hikâye. Başımızdan bir türlü atmasını bilemediğimiz günah, suç ve kötülük kavramlarını koruduk diyelim. Daha hâlâ, kötülüğün nereye, kutsalın nereye konacağını da mı bilmemiz gerekiyor? Çok basit olarak şunu diyorum ki, kadınlar kendi kendilerinden kurtulmak için çok büyük bir çaba içindeler. Başka kimden kesinlikle kurtulmak istiyorlar? En azından yüzyıllardan bu yana yalnızca aşk ilişkilerine değil bütün davranışlarına tebelleş olan suçluluk duygusunun çoğundan kurtulmak istiyorlar.

B.-H.L.: İyi, ama ben de –aynı biçimde çok basit olarak– diyorum ki, suçluluktan 'bu biçimde' kurtulunamaz. İnsan türü suçludur. Doğuştan öyledir. Kadınlar da öyledir...

F.G.: Rica ederim, hiç değilse siz, özgürleşmiş bir kadının, derhal dişi bir köpek gibi, ya da erkeklerin kadınların peşinden koştukları gibi koşmaya koyulduğuna inanma basitliğine düşmeyin.

B.-H.L.: Dişi köpek gibi koşmaktan söz eden kim?

F.G.: Aralarında öyleleri olsa bile, kadınların çok azı koleksiyoncudur. Zaten, güvenilir tüm anketler, sanıldığının tersine, aşk geleneklerinde çok az evrim olduğunu gösteriyor.

B.-H.L.: Görüyorsunuz ya!

F.G.: Ama önemli olan şu: anlatım özgürleşti; onunla birlikte sonsuz mutluluk isteyen kadınların körelmiş olmayan şehvet düşkünlüğüne yaklaşımı da özgürleşti. Ne rezalet!

B.-H.L.: Yineliyorum: 'körelmiş şehvetten', 'koleksiyoncudan' ve 'dişi köpek gibi koşan kadınlardan' söz eden yok. Bir yerde köpekler varsa –sözcüğü kullanan sizsiniz– bu, genel olarak arzunun içindedir, onun zincirinden boşanmasındadır, onun oyunlarmdadır. Bunda anlaştığımıza güvenebilirsiniz: Durum böyle olunca, erkeklerin ve kadınların sıkıntıları aynıdır! Tümüyle aynıdır!

F.G.: Bu ticari bir iş. Bazan boğucu bir duruma gelen bu havayı yaratan, reklamcılıkta, müzikte ve şarkılarda cinsel itkilerin bezirgânca sömürülmesidir. Ne yazık ki, buraya ciddi bir düzelticiyi AIDS sokabiliyor. Ölümle oynanınca, başka türlü oynanıyor.

B.-H.L.: AIDS'e yine döneceğiz. Şu anda anlaşamadığımız, şu sizin söylediğiniz 'mutlu şehvet düşkünlüğü'. Şehvet düşkünlüğü asla 'mutlu' değildir. Asla 'masum' değildir. Şehvet düşkünlüğü çok eski, içimize kök salmış bir evrenden yani yasak ve suç'un evreninden kaçamaz –bu benim düşüncem tabii–, demek ki, ister istemez, insanın hayvan yanından bazı bakımlardan kaçıp kurtulamaz. Bununla reklamın

ve tüccarların bir ilgisini göremiyorum.

F.G.: Cinselliği bir tüketim ürünü, tüketimi kışkırtan bir ürün yapanların tüccarlar olduğunu söylemek istiyordum. Kendinden geçmiş çıplak bir kadın görüntüsüyle bir araya getirilmeden, belli bir marka kahveyi size satamazlar.

B.-H.L.: Yaşasın kendinden geçmiş çıplak kadınlar! Hele yüzlerinde sizin 'kural dinlememe' kavramınızın ifadesi de varsa...

F.G.: Kendinden geçme yalnızca cinsellik değildir, istensin ya da istenmesin, bir uyuşturucudur da, zevkin şu saf nesnesi, '68'in 'engel tanımayan zevki', bir çeşit ortak program durumuna geldi...

B.-H.L.: Sırası gelmişken belirtelim, bunu siz de benimsiyorsunuz... 'özgürleşmiş' kadınlar hakkında söylediklerinizin temeli bu.

F.G.: Hiç de değil! Engeli biz içimizde taşıyoruz; zevkin ayrılmaz bir parçasıdır bu. Ama orada bedenin asla mutlu olmadığı da söylenmelidir... Bunu renklendiren melankoli ne olursa olsun size katılmıyorum. Cinsel hazzı ancak acı bir sıkıntı, eksik kalmış bir eylem olarak tanımış birçok kadın tanıyorum, bunlar duyarsız ya da beceriksiz bir erkek tarafından tahrik edildikten sonra doyuma ulaşmadıkları için hasta olmuşlardır.

B.-H.L.: Şimdi sizi ve — *o kadınları* yanıtlama sırası bende: size daha becerikli, en azından duyarlı erkekler sunacağım.

F.G.: Kadınlara şefkatli ve kadın düşmanı olmayan bir gözle bakan ilk yazar olan Stendhal'i yeniden okuyun: "Bazı erdemli kadınların bedensel zevkler konusunda hemen hemen hiç fikirleri yoktur; bundan çok seyrek olarak, onlarla böyle konuşulursa, söz ederler..." Şunu diyorum: cinsel haz aşkın bir boyutudur, ölüm kadar olmasa da sözcüklerle sınırlandırılamaz, ama varolma mutluluğunun temel oluşturucusudur. Ben bu kanıdayım.

B.-H.L.: Tersini savunan mı var?

F.G.: Herkes perhiz yaparak kendi mutluluğunu aramakta özgür olursa, bunun bulunabileceğini sanıyorum. Ama başarısız, iğdiş edilmiş bir cinsel hazda mutluluk yoktur.

B.-H.L.: Kesinlikle bir sağırlar diyalogu içindeyiz! Ben, sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, ne iğdiş edilmiş bir cinsel hazzı, ne de cinsel perhizi öğütlüyorum. Ben diyorum ki –bunun onunla gerçekten bir ilgisi yok– tüm bu arzu hikâyeleri sanıldığından çok daha süreklidir ve Stendhal'in betimlediğinin çok uzağında değiliz.

F.G.: Çok şükür öyle değil.

B.-H.L.: Ne yazık ki öyle. Bugün 'bedensel zevkler konusunda hiç fikirleri olmayan' kadınların sayısını bir bilseydiniz. Bu da zaten kadın avcılarının şansı... Arpalıkları... Bundan daha sonra söz edeceğiz; ama kadın avcılarının bir güçleri varsa o da şudur: sözümona 'özgürleşmiş' ya da 'açılmış' kadın maskesi altında, genel olarak böyle tanınmaktan başka şey beklemeyen, aşkta umduğunu bulamamış kadınları araştırmak...

F.G.: Kadının cinsel hazzı konusunda Baudrillard'ın söylediklerini biliyor musunuz? Kadınlık tarihi, kölelik tarihinden başka bir şey değildir.

B.-H.L.: Bu düşünce desteklenir.

F.G.: Kandırılmamış kadınlar, kendileri zevk almadan sadece erkeklerin zevk almasına karşı her zaman meydan okudular. Bu, eskiden onların baştan çıkarma stratejilerinin bir parçasıydı, ama bugün, zevk alma hakkını vb. isteyecek olurlarsa, tüm alanlarda kaybederler.

B.-H.L.: Tümüyle yanlış değil. Kadınların sözde boyun eğmelerinde meydan okuyan bir yan var, bunu ben de düşünüyorum. Baştan çıkarma eyleminde, en azından erkeklere verilene eşit olan, simgesel bir egemenlik de var. Size Mortsauf konusunda söylemiş olduğum da buydu.

F.G.: Size bu diyalektiğe girmeyeceğimi ve genel kural olarak, hiçbir şeyin bana kadının cinsel hazzına yakıştırmalar-

da bulunan erkek yaklaşımlarından daha kuşkulu görünmediğini belirtmem yararsız. Buna ünlü 'anatomi bir yazgıdır' diyen Freud'ünki de dahil.

B.-H.L.: Freud'ün bize sağladığı yarar, bu özgürlük hikâyelerinin –cinsel olsun olmasın– ilk ve son olarak boynunu kırmasıdır. Beni bağışlayın Françoise, ama konudan ayrılmıyorum; bugün bile beni Freud'cü kalmaktan caydıracak bir şey ne görüyorum, ne de duyuyorum.

F.G.: Tuhaf bir Freud yorumu!

B.-H.L.: Atmışlı yetmişli yıllarda bu 'özgürleşme' büyük bir olay durumuna getirildi. Bize her şeyin değişeceği, devrileceği söylendi. Bize yeni günler, ışıl ışıl sabahlar, sonunda dayanışmanın zaferi, tabuların ve yasakların kalkacağı sözleri verildi. Bize bunun tüm zamanların en büyük devrimi olacağı söylendi. Bunların olmadığı ve dünyanın temellerinden sarsılmadığı görülünce, bize, bunun en azından kadınların imgelem dünyalarını, söylemlerini derinden değişikliğe uğratacağı anlatıldı. Ben buna inanmıyorum. Hiçbir zaman inanmadım. Ve her zamankinden daha az inanıyorum. Bu olayda, yaşayan ve değişeni, yazgısal, karanlık ve ölümsüz ögeyi ve düşünce tarihinin değiştirdiği şeyi göz önünde bulundurmak zorunda kalsaydım, hiç tereddüt etmeden ilk biçimin üzerinde dururdum.

F.G.: Bir sürü budalaca şey 'söylendi', ama 'birilerinin söylediklerine' hiçbir zaman inanmamak gerekir.

B.-H.L.: Elbette. Ama 'birileri' insanları harekete geçiren, umutlar yaratan tarihsel bir devinimdi ve ben bunun temelde başarısızlığa uğradığını görüyorum. Acaba feminizmin, uyandırdığı düşlerin, sonra başarısızlığının çıkmazının ne olduğu sorgulanmadan bu kitap oluşabilir mi, acaba *siz* bunu yapabilir misiniz?

F.G.: Feminizmin sevinçleri ve acıları hakkında bir kitap, ne sıkıntı!

B.-H.L.: Bunu kime söylüyorsunuz!

F.G.: Kısacası, ben feminizmi hiçbir biçimde 'başarısızlı-

ğa uğramış' bulmuyorum. Ama, benim hiçbir zaman düş kurmadığım bir yana, başarısızlığa uğramamış düş var mıdır' Örneğin demokrasi düşüne ne diyeceksiniz? Kadınların kederli olmalarına karşın, kadınların uyuşukluktan kurtulduklarını, kimilerinin fatih, dinamik, neşeli, nükteli olduklarını saptıyorum. Bunu istiyorlar ve -söylediklerine göre- bunu başaracaklar. Şu anda, hedefleri kimi zaman bulanık bir hareket söz konusu olsa bile, hatta Amerikan feminizmi kinci bir taşkınlık biçimine kaymış olsa bile.

B.-H.L.: Bundan geçmiş olarak söz ediyorsunuz. Oysa bu 'kinci feminizm' geri geliyor. Ve hatta bugünkü *doğru siyasetin* temelinde olan bizzat bunun kendisi.

F.G.: Beni ilgilendiren, feminizmin geleceği değil, beni ilgilendiren toplumdaki çift ve onun özel yaşamı.

B.-H.L.: Beni de. İşte bu yüzden -sadece çiftin değil, kadınların da çıkarını gözeterek- 'feminist' denilen ideolojiden kurtulunması için acele ediyorum.

F.G.: Bunlar erkek-kadın ilişkileridir ve yeni bir bilince kavuşmuş, artık kendi köşelerine geri gönderilmeleri olanaksız, kadınların doğuşundan, en iyi ve en kötü yönde, nasıl etkilenmiştir bu ilişkiler. Bunlar, dilerseniz, sözcüğün en geniş anlamında, tartışma konusu olan egemenlik ilişkileridir. Belli bir patlamanın ve bunu teşhir etmenin edebe aykırı olduğu ve kendi anlamına karşı kullanılarak özgürlük sözcüğüne haksızlık edildiği konusunda size memnuniyetle katılırım.

B.-H.L.: Bana katılmayın. Benim söylediğim hiç de o değil.

F.G.: Evet, o.

B.-H.L.: Hayır o değil. Teşhircilikten, kaçınılmaz bir biçimde tiksinmiyorum. Ne de sizin 'patlama' dediğiniz şeyden.

F.G.: Kendi cinselliğinde özgür olmak, ne kendine karşı saygısını yitirmek, ne de onun çanta gibi omuzda taşınmasıdır. Ama, yalnızca bir örnek alırsak, cinselliğin doğum yapmaktan ayırdedilmesi anlamına gelir. Ne kadar çok kadının,

deyim yerindeyse 'gebe kalma' korkusundan sakat kaldığını biliyor musunuz? Ve tüm kararlar arasında çok önemli bir yeri olan çocuk yapma ya da yapmama kararının kadınların ellerine geçmesinden bu yana erkeklerin ve kadınların tarihinde hiçbir şeyin değişmediğine gerçekten inanıyor musunuz? Bu kararın belli bir biçimde erkeklerin elinden alınmasından bu yana?

B.-H.L.: Başka bir şeyden söz ediyorsunuz.

F.G.: Hayır. Çünkü burada değinilen, tümüyle, sizin yazgısal, anlaşılmaz, ölümsüz dediğiniz şeydir. Bu, sözcüğün tam anlamıyla bir devrimdir. Ve bunun etkilerini görmekteyiz.

B.-H.L.: Dinleyin. Cinsel hazzın doğum yapma görevinden ayırdedilmesinin kadınlar için neler ifade edebileceği konusunda sizinle kuşkusuz aynı düşüncedeyim. Ama, öte yandan, erkekler bunu, sizin dediğiniz gibi, tümüyle 'ellerinden kaçırmamış' olsalardı, size daha çok katılırdım; sizin de bildiğiniz gibi, 'feminist' denilen savaşımın yanıtlamadığı başka bir soru kalıyor: Kadınların aklından ne geçiyor? Kendi bedenlerini ve başkalarının bedenlerini sunma biçimi, kendi cinsel hazlarıyla ilişkileri, kendi cinsel arzuları hakkında ne düşünüyorlar?

F.G.: Çok geniş bir soru!

B.-H.L.: Tüm bunlar gerçekten değişti mi? Sözünü ettiğiniz devrim, duyarlılığın, bu alanlarını da derinlemesine ele aldı mı?

F.G.: Elbette.

B.-H.L.: Tamam, işte ilk gerçek düşünce ayrılığımız burada. Siz 'aşk anlayışları'nın çok az evrim geçirdiğini, ama kadınların dillerinin, kendi cinsel hazlarına yaklaşımlarının değiştiğini söylüyorsunuz. Bense tersini düşünüyorum: Davranışların evrimi; davranışlarda değişim; tavırlar, aşk ya da baştan çıkarma stratejileri hiç kuşkusuz artık aynı değil; buna karşılık kadınların bunları sunuşlarında müthiş bir süreklilik var. İsterseniz şöyle diyelim, kadınlar başka türlü davranıyorlar. Başka türlü oynuyorlar. Ama onların içlerinden ge-

çenler, yineliyorum, kendilerine ve başkalarına ilişkin tasarımları aslında değişmeden kaldı.

F.G.: O noktada kadınlardan çoğul olarak söz etmek çok güçleşiyor. Kadınların içlerinden ne geçtiğini nasıl bileyim? Bunu kim bilebilir? Onlar hiçbir zaman kendilerinden söz etmediler. Ya çok seyrek olarak, ya da çok az. Onların duyguları, düşünceleri, sevmediğim bir sözü söyleme biçimleri hakkında tüm bilinen, erkeklerin onlara ödünç verdiği şeylerdir. Bazan dâhice olsa da fark etmez. Anna Karénina'yı anlatan bir erkektir, Mathilde de la Mole[1] ve Emma Bovary'yi de öyle. Daha sonra 'düşünmeden yapılan hareketler denilen o zevkler' diyen Colette gelir, ama o da yapayalnızdır...

B.-H.L.: Hem evet, hem hayır. Çünkü bunlarda yine de birşeyler var. Küçük şeyler. Ve tüm sorun şu: bunlar, sözünü ettiğiniz o kitapların yetenek ve zekâsına sahip olmayan küçük şeylerdir. Hem zaten kendimize şu soruyu sormamız gerekecek: Kadın cinselliğini anlatma işi ya da ayrıcalığı nasıl olup da erkeklere düşüyor? Kadınların bu sessizliği, bu utangaçlığı, bu vazgeçişi neden? Hangi sakınım gereği ya da hangi hesapla, bu gerçekten stratejik görev başkalarına bırakılmış? Haydi bilin!

F.G.: Ahlâk bozukluğu, vazgeçiş... Ben hiç böyle bir şey görmüyorum. Nerede konuşsalardı? Yüzyılımızdan önce böyle bir konuyu konuşmaya cesaret edecek bir kadın düşleyebiliyor musunuz? Hatta kendine karşın cüret edecek? Bunu yazma tehlikesini göze alacak? Bu, tam anlamıyla şaşılacak bir şey olurdu. Kadınlar kendileri söz konusu olunca hiç konuşmadılar, hiçbir zaman. Tüm tarih boyunca kadınlar dilsizdirler. Hele cinsellik konusunda!

B.-H.L.: Anaïs Nin gibi birini alın. Elbette onun *Günce*'sini.[2] Uzun zaman önce okuduğum, *Ensest Evi* gibi bir adı olan o tuhaf erotik romanı da.

---

1. Stendhal'in *Kızıl ile Kara* romanının kadın kahramanı. (Yay.)
2. *Günce*: Anaïs Nin. (Can Yayınları)

F.G.: Artık XX'inci yüzyılın göbeğindeyiz.

B.-H.L.: Doğru! XX'inci yüzyılın göbeğinde olduğumuz sanılıyor. Hatta Colette Peignot'yu alın. Souvarine'in metresi oldu, Jean Bernier'nin, sonra da Bataille'ın. Genç yaşta, kollarında kansızlıktan ölmeden önce Georges Bataille'a *Madam Edwarda*'yı yazması için esin kaynağı olan şu şaşırtıcı kadını alın. İşte özgür kadının en yetkin örneği. En üstün devrimci kadın. İşte çağının tüm, ama gerçekten tüm kavgalarına karışan modern bir kadın. Elbette bir kitap yazıyor. Ya da daha doğrusu, onun ünlü *Laure'un Yazıları* ölümünden sonra yayınlanıyor. Ve oraya çok güzel oturmuş bir metin var, ama geleneksel dağarcıktan pek o kadar ayrılmayan terimlerle kadın bedeninin heyecanlarını anlatıyor. Acıcılık. Mazoşizm. Özverinin hazzı. Haz ile ölümün yakınlığı ve yaşanmışlığı. Hepsi orada. Sizin bir Hıristiyanlık mirası dediğiniz şeylerin tüm sıradan örnekleri. O halde, hâlâ aynı soru mu: Edebiyatın gecikmesi? Değişmekte olan bir gerçeği yakalamak için sözcüklerin yetersizliği? Kendi cinsel hazzının sahnelenmesine, sergilenmesine varıncaya kadar, özgür bir kadının, erkek efsanesine (bu durumda Bataille'inkine) el koyması. Yoksa tersine (daha doğrusu bu benim düşüncem), kadınsal söylemi biçimlendiren büyük simgesel motiflerin sürekliliği mi?

F.G.: Colette Peignot ilginç bir kişilik. Aşırı, lekeli, boynuna bir köpek tasması geçiren sevgililerinden biri tarafından dövülmüş, ölümden büyülenmiş, gökyüzünü aradığı yerde cehennemin dibine inmiş... Onunla acıcı erotizmin biraz ötesindeyiz. Acıcılıktan alabildiğine uzak Colette, bu oyunda onun karşısına çıkartılabilir. Anaïs Nin'in acıcılığına gelince, bu bana öyle görünmüyor. Ama edebiyatı bırakalım.

B.-H.L.: Edebiyatı hiçbir zaman bırakmamak gerek.

F.G.: Bu böyle sürmeyecek. Şu anda size şunu söylemeye çalışıyorum: kesin bir biçimde değişmiş olan, kadınların kendilerine ilişkin olarak kafalarında yarattıkları tasarımdır. Kendilerinden aldıkları bu sarsıcı güvendir.

B.-H.L.: Ben de bu yüzden size Anaïs Nin'den söz ediyordum: onun metinlerinde kafa karıştıran bir konformizm var.

F.G.: Ne yani? Kadınlar güvenceden öylesine yoksundurlar ki, hemen baştan çıkarıcılığın yapaylıklarının ardına sığınırlar, çünkü orayı oldum olası kendi alanları olarak görürler. Bundan vazgeçmeye hazır olduklarını hiç sanmıyorum, ama dudaklarının kıvrımı ve göğüslerinin küstahça sergilenmesinin dışında başka bir şeyle kendilerini göstermekte kararlıdırlar. Aslında kendilerini kusursuz biçimde esrarengiz kılan her şeyi istiyorlar.

B.-H.L.: Ve çekicileştiren.

F.G.: Kuşkusuz. Eski şemaya göre hareket eden çok yüksek oranda genç kadın var: *to catch a man*, başlarına gelebilecek onur kırıcı davranışlara katlanmak pahasına da olsa mümkün olan en zengin erkeği yakalamak. Ama bana öyle geliyor ki, bu olgu uzun zamanlar çeşitli kılıklar altında sürmüş olsa da, artık çoğunluğun hedefi değil. Onların arasındaki en 'fahişeler' bile artık düş kuruyor... Kendine ait bir işi olması, bir oyunda oynamak, bir kitap yazmak, ne bileyim... varolmak. Şimdilerde söylendiği gibi, kendini ifade etmek, bir erkeğin yanında kendini başka bir biçimde kanıtlamak.

B.-H.L.: Burada da yeni bir şey yok. Az önce *Madame Bovary*'den söz ediyordunuz. Flaubert'in kendisinin de, kadınların çifte isteği dediği şey hakkında alaycı bir mektubu vardır: onların düşsel, ama hesapçı yanları, tutkulu, ama pusulayı şaşırmayan yanları hakkında. Tam tamına şöyle der: bir yanı 'iyi kasiyer' öteki yanı 'düşteki küçük kulübe'...

F.G.: Elbette. Ama değişen şey düşlerin niteliği, türü. Madame Bovary kendi küçük işyerini kurmayı düşlemez... Zaten burada sözünü ettiğim kadın tipi kesinlikle az değişmiş olanı. Amatörler için henüz daha gelecek var. Kadınların kendi cinsel hazları olduğu yaklaşımına gelince, ortadan kaybolan şey, yazgıya boyun eğmedir, boyun eğme içinde sa-

bırdır, kadınları ezik bıraksa bile ortak yaşama karşı gösterilen hoşgörüdür. Boşanma olaylarının büyük çoğunluğunda bu isteğin kadınlardan geldiğini biliyor musunuz?

B.-H.L.: Benim bildiğim tek şey var: bu onların isteğiyse, onların çıkarınadır da ondan. Geçen yüzyılın sonunda Naquet yasası boşanmayı kadınların yararına yeniden düzenledi. Boşanma, bugün, su götürmez bir biçimde kadınların işine gelir. Zaten bu konuda kocaman bir edebiyat var. Tüm bir 'Güzel Çağ' edebiyatı aynı konuyu değişik biçimlerde nakış gibi işler: Kapıyı çarpıp çıkan zevce.

F.G.: Ve maddi olanaksızlıklar yüzünden sokakta kalan.

B.-H.L.: Elbette.

F.G.: Günümüzdeki istatistikler kusursuz ve anlamlı. Bu iş hiçbir zaman çabucak olup bitmez... Zaman akar gider. Ama bana göre, bedeni mutlu olan bir kadın eşinden bile bile ayrılmaz. Bazan kendilerini yapayalnız bulurlar... Ama kadınlar erkeklerden çok daha güç beğenirdirler. Dul ya da terk edilmiş yalnız bir erkek, bir kadın bulmadan işin peşini bırakmaz, bu da genellikle herhangi biri olur. Kadınlar ise yalnızlığı 'herhangi biri'ne yeğlerler. Bir erkeğe katlanmak için, ondan asgari bir anlayış görmeye gereksinim duyarlar. Erkekler böyle değil.

B.-H.L.: Sizin başınıza hiç yalnızlığı yeğlemek geldi mi?

F.G.: Doğrusu, bu acıklı seçenek ortaya hiçbir zaman çıkmadı. Benim şansım yaver gitti diyelim. Ama yine de yalnız kalmak başıma geldi... Gençlik yıllarımda çok yalnızdım, bir ayı gibi vahşi. Yalnızlık bazan yaşanması ağır bir şeydir. Bu, arzulardan minimum, hatta maksimum bir vazgeçmeye götürmez.

B.-H.L.: Güzel. Ama bunun bir kural olduğundan emin değilim.

F.G.: Ama öyle!

B.-H.L.: Şimdi bana yine benim tanıdıklarımın iyi örnekler olmadığını, bana gerçekten özgürleşmiş kadınlar ta-

nıtmanız gerektiğini söyleyeceksiniz. Ama ben, kadınların bir cinsel yıkım biçimi olarak tanımlanması gereken şeyi kabullenmedeki müthiş yeteneklerine şaşıyorum. Doğal olarak bunu söylemiyorlar. Bu bir giz. Onların gizi. Hoşnutmuş gibi görünmeyi deniyorlar ve aslında birer Bovary olarak kaldıklarını dünyada hiçbir şey onlara itiraf ettirmeyecektir.

F.G.: Bu başka bir şey.

B.-H.L.: Hayır. *Aynı* şey. Çünkü bunlar modern kadınlar. Dinamik. Özgür. Bunlar, az önce sözünü ettiğimiz, günah çıkarmaya gerek kalmadan Tanrının mutluluk vereceği, gelişmiş kadınlar. Ama biraz kazıyınca, itiraf alanına girer girmez, aramızda kalsın ama, çok acayip, sizin çizdiğiniz mutlu, iyimser tablodan çok uzak şeyler çıkıyor ortaya. Küçük düşürülmüş kadınlar. Sevgisiz kalmış kadınlar. Bir kucaklaşma kırıntısı bile olmaksızın haftalar hatta aylar geçirdiklerini soğuk bir biçimde itiraf eden genç ve güzel kadınlar. Demek ki hoşnutmuş gibi yapıyorlar. Ya bir âşık ediniyorlar, ya da eskiden dendiği gibi, yüceleşiyorlar ve gizlice düş kuruyorlar. Söylemek istediğim şu: duruma razı oluyorlar. Feminist devrim bu konuda da önemli bir şey değiştirmemiştir. Tam tersine!

F.G.: Niçin 'tam tersine'?

B.-H.L.: Çünkü işlerini başka bir biçimde yoluna koyuyorlar. Sizin söylediğiniz de tam bu değil mi? Onların artık başka devindirici güçleri, başka özendiricileri olduğu? İşte çelişkili biçimde körleşmelerine ve sonuç olarak boyun eğmelerine yardım eden de bu.

F.G.: İşte şimdi tartışmamızın can alıcı noktasındayız. Kadının boyun eğmesinin hızla gerilediği kanısında olduğumu size yinelerim. Bu, doğal olarak, aşağılanmış ve sevgisiz kalmış tüm kadınların eşlerinden ayrıldıkları anlamına gelmez. Hepsi değil. Ama ortak yaşam onları yaraladığı zaman, bunu hoşgörüyle karşılamayıp yeni bir çehreyle ortaya çıkan yeterli sayıda kadın var.

B.-H.L.: Çok iyi. Haklıysanız çok iyi. Ama içtenlikle

söylemem gerekirse beni ikna edemiyorsunuz.

F.G.: Ve yalnızca evli olanlar değil. Birlikte yaşadıkları erkekleri şaşkınlık içinde bırakarak bağlarını koparan ve çocuklarını kucaklarına alarak çıkıp giden birçok kadın var. Ama bu da yine başka bir sorun. Söyleşimiz bana neyi çağrıştırıyor biliyor musunuz? Çok sevdiğim Stendhal'in şu sözlerini: "Bir erkek, duygulu bir kadının kalbinin derinliğinde neler geçtiği hakkında sağduyulu hemen hemen hiçbir şey söyleyemez." Ama eminim, aynı konuda, duygulu bir erkeğin kalbinin derinliğinde neler geçtiğini siz bana rahatça açıklarsınız.

B.-H.L.: Bilmiyorum.

F.G.: O halde ben size erkekliğe geçiş çağındaki duygulu bir gencin aklından neler geçtiğini utangaç bir biçimde söyleyeceğim.

B.-H.L.: Öyle mi?

F.G.: Eskiden arzu etme çağına geldiklerinde, her akşam yataklarında bulacakları bir kadınları olması için belli bir konumda olmaları gerekirdi. "Delikanlı, kızımla ancak iyi bir işiniz olduğu zaman evlenebilirsiniz." Bu yalnızca burjuvazi için geçerli değildi. Çalışmak için korkunç bir dürtü! Bugün, delikanlıların yataklarında her akşam bir kız olmasının ya da olmamasının onların 'konumu' ile hiçbir ilgisi yok. Genç insanlarda, çalışmanın en güçlü gerekçesinin ortadan kaybolduğunu söylemek istiyorum.

B.-H.L.: Şurası gerçek ki, bu konularda birbirlerine böylesine karşıt olduğunu hiç aklıma getirmediğim görüşlerimiz var. İyimserliğiniz beni şaşırtıyor. Benim kötümserliğim ise sizi rahatsız ediyor. Söyleşinin devamı için bu, ilke olarak, kötü bir şey olmamalı.

F.G.: İyimserliğim mi? Benim iyimser olduğumu size kim söyledi? Değişiklik, ilerlemeyle her zaman eşanlamlı değildir ve her ilerlemenin kötü bir yanı da vardır. Ama bazı şeyler devinim halinde. Ve bu beni çekiyor, belli ölçüde heyecanlandırıyor. Yarın görüşmek üzere.

2

TEMEL HAKSIZLIK OLARAK ÇİRKİNLİK ÜZERİNE

B.-H.L.: Dün sizden ayrıldıktan sonra Pavese'nin *Günce*'sini okuyordum. (Aklımda kaldığı kadarıyla) şöyle diyor: "Kadınlar bir erkekle bazan parası için evlenirler: ama ona âşık olmamak için genellikle daha önceden önlem alırlar." Sert, ama oldukça doğru. Ve özellikle sizin söylediğiniz o küçük *to catch a man*[1] oyununu oynamayı sürdüren kızları çok iyi açıklıyor.

F.G.: Bir erkek her zaman bir şey için sevilir... Neden parası için olmasın? Ne de olsa bu da bir gücün simgesidir. Kadınlar gücü reddetmez.

B.-H.L.: Sizin için de böyle mi? Siz de gücü sever misiniz?

F.G.: Herhalde paranın verdiği gücü değil! Ama entelektüel güce karşı elbette duyarlıyım, doğal olarak, eciş bücüş biri değilse. Her zaman yalnızca yakışıklı erkekleri sevmiş olma gibi bir zaafım var.

B.-H.L.: Gerçekte bunlar birbirinden ayrılmaz şeylerdir. Herhangi biri şunun bunun için sevilir mi? Ayrıca bu, kendiliğinden bilinebilir mi?

F.G.: Elbette hayır.

B.-H.L.: Bu, *Değişim*'deki[2] Butor'un kahramanının öyküsüdür. Kahramanın Cécile'in kişiliğinde sevdiği şeyin 'Roma'nın yüzü' olduğunu ve onu 'Roma'sız ve Roma'nın dışında' arzulamadığının ayırdına varması için bütün bir Paris-

1. Kovalamaca. (Yay.)
2. Michel Butor, *Değişme*, Çev: Mükerrem Akdeniz, Can Yayınları. (Yayıncı)

Roma yolculuğu (ve bütün kitap) gerekir.

F.G.: Sonuç: aşkı sona erer. Ve, yolculuğun sonuna vardığında, Cécile'i Paris'e götürüp oraya yerleştirme düşüncesinden vazgeçer.

B.-H.L.: Kendi kendine bu tür soruları sormanın hiçbir zaman yararı olmadığının bir kanıtı...

F.G.: Gerçek... Gerçeğin günahı...

B.-H.L.: Aşka ilişkin durumların tüm dokunaklılığı (ve sevimliliği) burada. Bu kızı niçin seviyorum? Ya o, bende ne buluyor? Bu tuhaf bağlılık neden? Hangi yanlış anlamanın gereği? Âşıklar her defasında kendi kendilerini sorgularlar. Sonuç çıkarırlar. Saklarlar. Yorumlarlar. Ve doğal olarak, yanılırlar...

F.G.: Alıştırmanın sonunun gelmediği doğru. Buna karşın, hepsi de kendilerini koyuverirler.

B.-H.L.: Genç kızların arzu edilmeleri için bin bir neden var, ama onlar da zamanlarını kendi kendilerine acaba paraları için mi sevildiklerini sormakla geçiriyorlar. Bir zamanlar bunlardan bazılarını tanıdım. Tam anlamıyla kendilerine soru sorarak ömür tükettiklerini gördüm. Kadınlar bu kuşkular yüzünden doğuştan ölüdürler, yaşamlarını zehir ederler...

F.G.: Kuşkularla zehirlenmiş genç kızları ben de tanıdım... Zavallı zengin kızcağızlar! Ama aradaki fark şu: Bir erkek yeteneğinin göstergesi olarak parasıyla gurur duyabilir. Sizin sözünü ettiğiniz zengin genç kızlar ise, hiçbir şey yapmamış ve sevilmeye yetenekli olmadıklarını düşünen mirasyedilerdir. Parlak geçen çocukluklarında çoğu zaman sevilmemiş, ya da yetirince sevilmemişlerdir...

B.-H.L.: "Yalnızca yakışıklı erkekleri sevmiş olma gibi bir zaafım var," diyorsunuz. Acaba bu, sizin için, etkileyiciliğin her zaman yakışıklılıktan geçtiği anlamına mı geliyor? Çirkin bir tipin, –yani, nesnel olarak çirkin, güzellikten yoksun, güzellikten söz ettiğimizde hepimizin 'uygunsuz' diye anladığı– sizi etkilemek için hiçbir şansı yok mu, olmadı mı?

F.G.: Asla.

B.-H.L.: Bir Raymond Aron'u sevmez miydiniz?

F.G.: Hayır, sanmıyorum.

B.-H.L.: Ya Sartre? Sartre'dan hiç etkilenmediniz, ona hayran olmadınız mı?

F.G.: Etkilenme, hayran olma, evet. Ama buna karşılık, bana dokunmasını asla istemezdim...

B.-H.L.: Rica ederim! Zekânın bir çirkinliği güzelleştirdiği, parlattığı vb. üstüne aynı nakaratı yinelemeyelim. Bu çok kolay, içten olmayı deneyelim ve doğru söyleyin; Sartre'ın konuşmasından, kitaplarından, ününden falan kaynaklanan çekiciliği karşısında, çirkinliği sizin için gerçekten bir engeldi galiba... Ama nasıl, ne türden bir engel?

F.G.: Evet. Çok yakın bir ilişki için aşılamaz bir engeldi. Korkunç çirkin olmasına karşın büyük bir çekiciliği olan başka bir erkek tanıdım, Pierre Lazareff. Ona karşı acımasız olanların sayısı çok fazla değildi. Kadınlar onun kollarına patır patır düşüyorlardı. Ona hayrandım. Ama ona dokunmak... Hayır, güzel olmayan biriyle dostluk yapabilirim. Sevişemem.

B.-H.L.: Lazareff hakkında söylediklerniz beni şaşırtmıyor. Bu, Sartre için de geçerli. Çevresinde birçok kadın vardı. Genellikle güzel kadınlar... Ama o bir Sartre'dı, değil mi? O müthiş ışıldamayla... O güçle... Ne dediğini anımsıyor musunuz? Filozof olduysam, gelmesi bu kadar geciken bu ünlülüğü böylesine arzu ettiysem, bu, aslında bu nedenledir: Kadınları etkilemek için. Eh, yani, bunu o kadar da kötü başarmış sayılmaz. Ama gerçekten, ya filozof olmasaydı? Ya bu kadar ünlü olmasaydı? Çirkinlik aşılamaz bir engel olmaz mıydı? Belirleyici bir haksızlık?

F.G.: Hayır, ben böyle demeyeceğim. Güzel ve çirkin, bu da bir armağan değil, ne bir erkek, ne de bir kadın için! Hem sonra, çirkinlik, birçokları için arzuya engel değildir, ne erkeklerde, ne kadınlarda...

B.-H.L.: Bu doğru.

F.G.: Peki ya sizin, çirkin bir kadını sevdiğiniz oldu mu?

B.-H.L.: Sevmek mi, abartmayalım...

F.G.: Arzulamak?

B.-H.L.: Elbette.

F.G.: Bu nasıl oluyor?

B.-H.L.: Tüm gerçek amatörler şunu bilir: arzu acayip bir şeydir. Bir sesten, bir siluetten, bir gülümseme biçiminden, bazan bir soyaddan, bir addan, belden aşağı bir sözden, bir görüntüden, kadının size söylediği bir tümceden, ani bir kabalıktan, ya da bazan hiç de ani olmayan bir kabalıktan heyecanlanabilirsiniz. Bunun sonucu, toplaması (ya da çıkarması) çok büyük olasılıkla, aslında yürürlükteki kurallara göre, gudubet sınıfına giren bir kadın olabilir.

F.G.: Gudubet mi? Hay Allah! Bu derece olduğunu sanmıyordum. Daha önce bir gudubeti mi sevdiniz?

B.-H.L.: Benim durumumun bir önemi yok. Size şunu demeye çalışıyorum: Arzu (ya da bilinçsizlik) hesaba katılırsa, durum aptalların inandığı mantığa uymaz. Güzel kadınlar. Çirkin kadınlar. Bunların hepsi arzunun gizemleridir. Fetişizmidir... Bir kadının sevildiği sanılır. Oysa sevilen, kadının bir parçasıdır, o kadının bir rastlantısıdır, bir ayrıntısı, bir değişikliği. Öte yandan aynı kural ters yönde de geçerlidir: gerçekten istek duyulan, arzulanabilir, hatta sevilebilir bir kadın — bir sözcük, bir jest, yeni bir ayrıntı, vb. yüzünden arzu edilmez olabilir.

F.G.: Elbette. Arzu şimşek gibi çarpıcı olabildiği kadar da kırılgandır.

B.-H.L.: Bir öyküyü anımsıyorum. Olayın başından geçtiği arkadaşa 'X' diyelim. Olay, on beş on altı yıl önce geçti. İngiliz Normandiya'sındaki Chausey Adasında, metresinin evindedir. Onun gibi 'kaçamak' yapmakta olan bir arkadaşı, yaşlı, ama çok güzel bir kadınla birlikte onlara katılır. X, kendi kendine, bu kadını evsahibi olan metresine yeğlediğini söyler. Akşam yemeği. Karşılıklı bakışmalar. Değişik işaret-

ler. Gizli anlaşmalar. Sessiz vaatler. Birkaç anlama çekilebilir sözler. Saatler boyu durmadan artan bir arzu. Gece X'in umutsuzluğu olur, çünkü herkesin kendi odasına çekilme zamanıdır. Ve metresini uyutunca, oraya, öteki odaya gitmek ve olanların bir düş olup olmadığını, 'öteki'nin vaatlerinin devamını getirip getirmeyeceğini görmek için dayanılmaz bir arzu duyar. Öykünün ayrıntılarının önemi yok. Aslında oraya gider, kadını ayakta, çırılçıplak, büyük bir şömineye doğru hafifçe eğilmiş, kendini öteki adamın okşamasına bırakmış olarak bulur; (durumun nezaketsizliği, hepsinin evsahibesi olan metresinin evinde olmanın son ve gecikmiş utancı nedeniyle) X'in tereddüt ettiğini gören kadın ona yaklaşmasını işaret eder ve öteki adam hiçbir şeyin ayırdında olmadan tembelce onu okşamaya devam ederken, kadın X'e bir söz söyler, bu söz onun sadece arzusunu söndürmeye değil, böyle bir şeyi onu yeniden göreceği hiçbir durumda bir daha asla yapmamasına ve özlemini duymamasına yetecek bir sözdür. Kuşkusuz arzulu olması istenen tonda mırıldanan söz şudur: "Gel! Ama hadi gel! Bu fırsat kaçmaz." Bana bu sözün hiç de o kadar korkunç olmadığını söyleyeceksiniz. Ama X için korkunçtu. Çünkü, kendi adiliğinde bile bu kadar kötü çerçevelenen bu 'tellaklık', X'in beklentisinin yoğunluğuyla ve hayran olunacak o vücudun kalitesiyle, kadının dünyasını, beklemediği kadar aniden ona açıyordu. Oysa bir söz. Bazı sözler. Ve her şey bitmiş oluyor. Arzu sönmüş oluyor. Tersine fetişizm dediğim de işte bu.

F.G.: Neyse ki kadın bu sözü 'önce' söylemiş, 'sonra' değil. X'in yüzünü kızartacak bir utançtan kurtarmış.

B.-H.L.: Yüzü niye kızarsın?

F.G.: 'Kaçırılmayacak bir fırsatı...' arzulamış olmaktan.

B.-H.L.: X'in yüzü hiç kızarmazdı. Böyle durumlarda benzi solardı...

F.G.: Zaten arzu hiçbir zaman utanılacak bir şey değildir. Ona kimse hâkim olamaz. İyi ve kötü terimleriyle açıklanamaz.

B.-H.L.: Bu öyküyü ne diye anlattığımı unuttum.

F.G.: Çirkinlik konusunda sonuçlar çıkarıyorduk.

B.-H.L.: Evet. Tamam. Çirkinliğin çekiciliği. Arzunun sürprizleri, çelişkileri, kesintileri; yani, başka çelişkiler arasında, sevimliliğin, bazan çirkinliğin çarpıcı yanı olması...

F.G.: Acaba bunun nasıl olduğunu anlamayı deneyebilir miydik? Bu iş nasıl oluyor?

B.-H.L.: Oh! Bu çok karmaşık.

F.G.: Deneyelim!

B.-H.L.: Öncelikle bir yanda mazoşizm var: kendinden tiksinme, hastalıklı biçimde kendini seyretme, kendine tutkunluğun tersi vb. Öte yanda sadizm: güzellikten yoksun birine 'senin de kendine göre çekiciliğin var, ben sana bunu göstermek için buradayım' demek. Ve daha sonra bir başarının tadını çıkarmak: çünkü herkesin sandığının tersine, bir çirkini baştan çıkarmak, bir güzeli baştan çıkarmaktan daha güçtür.

F.G.: Gerçekten mi?

B.-H.L.: Güzelin alışkanlığı vardır. Kurnazdır. Oyuna ayak uydurur. Baştan çıkarıcılığın püf noktalarını ve değişmez kurallarını bilir. Sonuç olarak işin yürüyüp yürümeyeceği çabucak anlaşılır. Oysa çirkin... Çirkin çok sıkıntıdadır... Başına gelen işten şaşkına dönmüştür... Önce herkese karşı güvensizdir... Zor inanır... Kendine, bunun altında kendisiyle alay edilen bir şey olduğunu söyler... Ve daha sonra, sizin ciddi olduğunuzu, oyunun tümüyle böyle olduğunu anladığı ve bildiği zaman, ne kuralları, ne de parolaları bilmediğini keşfeder...

F.G.: Demek ki çirkinlik tahrik edici olarak görülüyor, çünkü baştan çıkarmanın zorluğunu artırıyor... Bunu asla düşünmemiştim.

B.-H.L.: Oysa çok basit, sevgili Françoise!

F.G.: Ne olursa olsun, akla yatkın. Tümüyle akla yatkın...

B.-H.L.: 'Kompleksler' denen şeylerden söz etmeksi-

zin... Ondan başkasını pek tanımayan bu beden... Bu geniş kalçalar... Bu pörsümüş göğüsler... Onun gizi olan tüm bu sefaleti paylaşmak gerekecek... O da sizi arzuluyor mu? Tüm bu iç tedirginlikleri silip süpürecek kadar bunu yapma isteğiyle yanıp tutuşuyor mu? Arzu, onun daha ileri gitmesine izin verecek kadar ne güçlü, ne de dayanılmaz değil. İşte bunun için size devre dışı bir kadını 'ikna etme'nin, tüm kurallara ve ilkelere yanıt veren bir kadından daha güç olduğunu söylüyorum.

F.G.: Bu bir erkek davranışı. Tersi geçerli değil. Yakışıklı bir erkeği etkilemek daha güçtür, daha doğrusu, kadınlar tarafından horgörülen bir maymun suratlıyı cezbetmeye alışmaktan daha güçtür. Onlar tükenirler.

B.-H.L.: Bir 'erkek davranışı' olup olmadığını bilmiyorum...

F.G.: Evet, evet. Bir erkek davranışı.

B.-H.L.: Böyle bir yaklaşımım olsaydı, en nazik ve en tehlikeli girişimi aramış ve bunun bir 'cilveci kadın'ı baştan çıkarmak olduğuna karar vermiş olan XVIII'inci yüzyıl zamparalarıyla birlikte olurdum.

F.G.: Evet, buna 'bir cilveci kadını bağlamak' denirdi. Bir yanda 'namuslu geçinenler', yani ihtiyatlılar, çekingenler vardı. Öte yanda 'cilveciler'; dış görünüşte daha kolay olan kadınlar. Oysa durum tam tersineydi, değil mi? Daha güç olan, cilveciyi bağlamaktı.

B.-H.L.: Evet. Aslında bu yüzyılın, cilvecilerini yitirdiği söylenebilir. Ve bugünkü zamparaların gerçek davranışı, mükemmel zamparalık girişimi, güzellikten yoksun bir kadını baştan çıkarmak oluyor.

F.G.: Öyle.

B.-H.L.: Ama yine de bir koşulla. Bu, X'te, doğrusu hemen hemen ahlâki bir zorunluluk olmuştu. 'Çirkinlerini' hiçbir zaman 'saklamamak', tersine onlara sahip çıkmak ve onlara kraliçe muamelesi yapmak. Çok güzel kadınlara nasıl davranılacağı konusunda amatördü. Ama serüven gereği bir

çirkine gönlünü kaptırınca, oyunu sonuna kadar oynamayı bir efendilik sayardı.

F.G.: 'Fırsatı kaçırmama' öyküsü, bir kadının da başına gelebilirdi ve onu da aynı biçimde dondurabilirdi. Ama, bana öyle geliyor ki, baştan çıkarma oyununda başka bir şey var. Kadınlar isterlerse elde edebilecekleri bir güvenceyi ararlar. Ama ille de 'savaş kazanmak' için direnmezler. Yani her zaman değil.

B.-H.L.: Erkekler de öyle.

F.G.: Baudelaire'i anımsıyor musunuz: "Ey sen ki sevmiş olduğum, ey sen ki bunu biliyordun..." Bir erkek, güzel bir pişmanlık olarak gelip geçebilir. Buna karşılık bir erkeğin baştan çıkarma oyununu kesinlikle kendi tarzında yönetmeyi istemeden oynamasını düşünemiyorum. Aynı biçimde, kadınların çoğu dans etmeye, yani arzu uyandırmaya bayılırlar. Erkeklerin büyük çoğunluğu ise bundan dehşete kapılır: uyarılmış ve doyurulmamış bir arzu onları öfkelendirir. Yanılıyor muyum?

B.-H.L.: Duruma göre değişir. Bir erkeğin esas olarak bu 'yöntem'e göre davrandığını sanıyorum. Zahmetsizce baştan çıkarma. Bedavadan. Dikkat çekme ve arzu uyandırma oyunları. Derinlikli aynalar. Ama bunlara geri döneceğiz. Çünkü bu çirkinlik konusunu şu olduğumuz noktada bırakmak istemem.

F.G.: Dünyanın adaletsiz olduğunu, Tanrının panterini ve fareyi, gülü ve ısırganı, leylağı ve karahindibayı yaratmasını yeniden keşfetmeyelim. Bana karahindibanın, horgörüldüğünün bilincinde olmadığını söyleyeceksiniz. Çirkinler, gerçek çirkinler acı çekerler ve bu gerçekten bir rezalettir...

B.-H.L.: Sorun, yalnızca bunun bir rezalet olması değil... Ne de acı çekilmesi... Sorun, çirkinliğin toplumumuzda neredeyse büyük bir tabu durumuna gelmekte olup olmadığını bilmektir. Gary[1] durmadan bunu söylüyordu. Bizim tüke-

1. *Romain Gary*: Fransız romancı. (Yay.)

tim toplumlarında değil, provokasyon toplumlarında yaşadığımızı savunuyordu. Ve buna, tüm provokasyonların en kabul edilemez olanının çirkinlik olduğunu ekliyordu.

F.G.: Bana acımasız gelen eşitsizlik, aşk alanında olan değil, çünkü şükürler olsun sevilen birçok çirkin erkek ve çirkin kadın var. 'Gönül kimi severse güzel odur' atasözü. Bana acımasız gelen, toplumsal alanda olan... Örneğin bu, iş arandığı zaman, kuşkulu görünmenin ve 'kötü izlenim' vermenin önemli olmasıdır; bu çirkinleri sevmeyen çocukların acımasızlığıdır ve bu, kimileri çikolataları tıkınırken, kadınların ve bugün birçok erkeğin zayıflamak için işkence çekmesidir, çünkü toplum şişmanlara karşı hoşgörüsüzdür.

B.-H.L.: Bu, aşk alanında da *tıpkı* böyle. Çünkü, her şeyin aşk alanında olup bittiğini benim gibi siz de bilirsiniz... Erkekler, kadınlar, boşu boşuna konuşurlar: Gerçekte aşktan başka bir şey düşündükleri yok!

F.G.: Kuşkusuz. Ama kusursuz ve beyaz dişler, ince ve çevik bir beden, temiz bir ten ve güzellik kurallarına uygun parlak saçlar karşısında ne söyleyebilir insan? Bakımlı, disiplinli, kendinden yararlanmayı bilen, kendini koyvermemiş olduğu söylenir... Ve bu, önemsiz olmayan ve zaten çok ender olan saf güzelliği aşan bir sözdür.

B.-H.L.: Ben büyük *yasaklama* diyorum. Ve bununla çirkinliği temel tabularından biri yapan bir çağda yaşadığımızı kastediyorum. Cinsellik vardı: epey zaman önce bitti. Ölüm: o da öyle olma yolunda (geçen yıl, Hervé Guibert'in[1] kendisinin son anlarını kaydettiği filme bakın). Demek ki geriye çirkinlik kalıyor. Çirkinliğin sergilenmesi. Bunu size yineliyorum, geriye, gösteri toplumunun artık sergilenmesini hoşgörmediği bir nesneye dönüşen çirkin bir beden görüntüsü kalıyor.

F.G.: Ortaçağda çirkinlerin şeytanın çocukları gibi görülmüş olduklarını unutuyorsunuz. Biz hiçbir şey uydurma-

1. AIDS'ten ölen Fransız yazar. Hervé Guibert, *Hastane Günlüğü*, Çeviren: Tahsin Yücel, Can Yayınları. (Yay.)

dık.

B.-H.L.: Dinleyelim. Çevremizden gözleyelim. Bir an için reklamcıların ve satıcıların sözlerine bakalım. Ben yalnızca beyaz dişlerden, güneşte bronzlaşmış bedenlerden, güzelliğin, sağlığın diktatörlüğünden (bu yeni 'hijyenizm' hakkında da daha söylenecek çok şey var) vb. söz etmiyorum. Ama bu olgu, her şeyin konuşulduğu, gösterildiği, hemen hemen her şeyin ticaretinin, eğlencesinin yapıldığı içinde bulunduğumuz toplumlarda çok daha şaşırtıcıdır; ama bunun da bir sınırı var ve bu sınır da çirkinliktir.

F.G.: Durum biraz daha karmaşık. Örneğin televizyonda, vitrinimizde bir yığın çirkin var. İsim vererek kimseyi incitmek istemiyorum, ama örneğin gazetecilerin hepsinin birer Adonis oldukları söylenemez. Erkekler söz konusu olunca hepsi gösteriliyor. Yağlılar, kırışıklılar, dazlaklığın başlangıcında olanlar. Ve reklamlarda her türden erkek var. Kadınlar söz konusu olunca, durum tümden değişiyor. İşte tabu burada. Bir kadın *güzel olmak zorundadır*, ya da en azından göze hoş görünmelidir. Birinci Kanal'da sık sık sesi duyulan mükemmel bir gazeteci kadın var ve neredeyse hiçbir zaman gösterilmiyor, çünkü şişman, çok şişman.

B.-H.L.: Bizler, hepimiz bu yasakçılığın suçortaklarıyız. Siz bile...

F.G.: Evet, itiraf ederim ki, ben de yumuşak saçlı, incecik güzel kadınları görmeyi yeğlerim. Çirkinlik tabusu acımasız olarak kalıyor, tıpkı yaş tabusu gibi... Ama bana öyle geliyor ki, televizyon bunun etkisini azaltma eğiliminde, kesin olarak. Giderek daha çok sayıda kadın gazeteci, ne kadar sevimli olurlarsa olsunlar, pin-up değiller, çalışırken saçları yapılı, yaldızlı, süslü püslü değiller, bazan da çok ağır koşullar altındalar. Bıraktıkları izlenim, benzemesi gereken herhangi bir ideal modelden farklı. Ve bu mutluluk verici. Ve bu olumlu yönde ilerliyor.

B.-H.L.: Mayıs '68'de bir gazete vardı –ya da daha sonra, bilemiyorum– 'çirkinlere özgürlük' sloganını atmıştı. Bu-

dalaca bir slogandı. Aşırı terörist. Kabaca şu anlama geliyordu: Çirkinlik, kapitalist ideolojiye bağlı bir burjuva kavramıdır, bu yüzden zorunlu olarak bundan kurtulmak gerekir. Nasıl mı? Çirkinleri arzulayarak. Evet, evet, düzenli olarak çirkin kadınları ya da erkekleri arzu etmeyi öğrenerek. Devrimci bir militan için burada varolan düşünce, örneğin zincirleme çalışmaya karşı verilecek mücadele kadar mutlak bir buyruktu. Tümden aptalcaydı. Ama bu aptallıkta budalaca olmayan bir sezgi vardı: Şöyle ki: bu çirkinlik öyküsünün yanında, ne yazık ki kesin bir paylaşım ve söylendiğinden daha az göreceli bir paylaşım bulunmaktadır.

F.G.: Burada dile getirdiğiniz, varsayım olarak, bütün toplumsal eşitsizlikler ortadan kalktıktan sonra, insanlar arasındaki temel eşitsizliğe karşı başkaldırıdır... Ama kendimi yineleyeyim, bu sözün yöneleceği adres Tanrıdır... Stendhal'den bir alıntı daha yaparsak: 'Tanrının tek özürü, varolmamasıdır'.

B.-H.L.: Bu, güzellikten yoksun, hilkat garibesi yarattığı, ama aynı zamanda yalnızca ince değil, etkileyici, âşık bir ruh verdiği için Tanrıya –ya da onun yerine koyduğu şeye– küfreden yüzü çiçek hastalığıyla çirkinleşmiş Mirabeau'nun öyküsüdür. Bir Philoctètes'in gövdesine Alcibiades'ın ruhunu sokmaktan Allah belâsını versin diye bağırarak yakınır. Mutlak mutsuzluk. En büyük aşağılanma. Duygularım, tutkularım, coşkularım var, çok çalışan bir adamın erdemlerine sahibim ve bütün bunlara hizmet için iğrenç bir beden... Stendhal'de de buna benzer şeyler olmalı, değil mi?

F.G.: Evet, bazan o da sevilmediğini, çirkin bulunduğunu söyler, ama aynı şiddette değil. Mirabeau'nun tiksinti verici olduğu anlaşılıyor, bu bir olgu. Ama bilirsiniz... hiç kimse, ya da birçokları dış görünüşünden hoşnut değildir. En güzel kadınların bile bir eksikleri olduğu konusunda derin kaygıları vardır. Herkesin küçük kusur olarak gördüğü şeyler onlar için anormalliktir... Kendilerine çılgınca âşık olan kimileri bunun dışındadır. İnsanlar genel olarak kendi bedenlerin-

den hoşnut değillerdir. Bu yüzden kendilerine güven duymaya, yani baştan çıkarılmaya gereksinimleri vardır.

B.-H.L.: Ya siz, siz kendinizden hoşnut musunuz?

F.G.: Hayır. Doğal olarak, kendimi yaslanmış görmekten nefret ediyorum. Bu çirkin bir şey. Ama birkaç yıldır kendimi iyi çözümlemeye çalıştım ve kendimle barışık yaşama sanatını çıkardım... Olabildiği kadar.

B.-H.L.: İlk romanımda çıraklık döneminde bir baştan çıkarıcı yaratmıştım, doğal olarak en büyük işi fetihti. Düşüncesi şuydu: fetih girişimi olan bu manevra savaşında, her defasında uygulanması gereken kuşatma stratejisinde ve avın dengesini bozmanın söz konusu olduğu yerde, yapılacak ilk şey, aynı zamanda zayıf yan olan bir kusur, küçük ve sevimli bir eksiklik bulmaktır. Zayıf nokta bir kez saptandıktan sonra savaş yarı yarıya kazanılmıştır. Eksiklik her zaman vardır. Çünkü kadın narsisizminin sınırı yoktur.

F.G.: Bu, gerçekten çok yaygın, ama çok değişik derecelerde. Bazı kadınlar kendilerini seyrederek, bakım yaparak, boyanarak, parfüm sürerek, saç yaparak, güneşte yanarak, elbise üstüne elbise deneyerek saatler, ama gerçekten saatler geçirebilirler... Narsisizmin yalnızca en zararsız belirtilerinden söz etsek bile. Ama erkekler, bedenleriyle daha az ilgili görünseler bile, durum onlarda daha az göze batıcı olsa da, bundan uzak değiller... Bugünün erkeklerinin de kadınlar kadar yaşlanma saplantısına sahip olduklarını görmek beni şaşırtıyor.

B.-H.L.: Öyle mi sanıyorsunuz? Oysa ben yaşlanmak için çok acele ediyorum...

F.G.: Elbette o kanıdayım. Ortaya biraz geç çıksa da. Elli yaşından sonra diyelim... Göbekleri dümdüz olsun diye epeyce tasalanıyorlar!

B.-H.L.: Farkında değilim. Benim izlenimim, tersine. Bu yaş sorununun daha çok kadınlar ve erkekler arasındaki temel eşitsizlik olarak kaldığını sanıyorum.

F.G.: Bir kadının aynı yaştaki bir erkekten her zaman

daha yaşlı göründüğünü söylüyorsanız, tamam. Ama ben, genel düşüncenin tersine, kadınların yaşlanmayı erkeklerden daha rahat kabul ettikleri kanısındayım.

B.-H.L.: Kabul etmeleri başka, kendileri hakkındaki görüşleri başka. Ve işte bu görüş, yaşlanmakta olan kadınlar için korkunçtur.

F.G.: Yaşlanıldığı zaman, insanın kendi görüşüne karşı yapacağı yeterince şey vardır. Bunca ünlü, bunca zengin olmasına karşın erkeksiz yaşlanmasına şaşanlara Coco Chanel bir gün şu müthiş sözü söylemiştir: "Yaşlı bir erkek, ne dehşet verici! Genç bir erkek, ne utanç verici!"

B.-H.L.: Bu güzellik ve çirkinlik konusunu bitirmek için, söylediklerimizin bir sınırı var: o da insanların yüzlerine ya da bedenlerine egemen olma, değiştirme, evcilleştirme yetenekleri. Ünlü söz de bu yöndedir: "Kırk yaşından itibaren, bir erkek (ya da bir kadın) kendi yüzünden kendisi sorumludur"...

F.G.: O söz sanırım Degas'nındır ve tam olarak şöyledir: "Kırk yaşından sonra herkes lâyık olduğu surata sahip olur."

B.-H.L.: Kimin söylediği önemli değil. Düşünce yüzün değiştirilebilir olmasıdır; bu yapılırken sahtesi bile yapılabilir ve bu sahteliğe direnecek çok az çirkinlik vardır. Birçok kadına şunun söylenmesi mutlu bir rastlantı değil midir: "İşe bak! Zamanla ne kadar düzeldi, yaşlandıkça güzelleşti..."

F.G.: Beden değiştirilebilir, ama yüz gerdirilse bile değiştirilemez: Yüz, yetkin yanımızın yansımasını taşır... elbette öteki yanlarımızın da, önceleri ilk gençlik ve onun inceliğiyle örtülmüştür. Ama geriye saymanın başlamasıyla birlikte her şey oraya yazılır, daha doğrusu kazınır ve ben, kendi iç ışığının biçimlendirdiği bir insan yüzünün yerini tutabilecek bir tek manzara resmi bilmiyorum. Hayır, yüz evcilleştirilemez. Taşınır. Ve gerekirse ona katlanılır.

B.-H.L.: Ben yüz gerdirmeden söz etmiyorum, kuşkusuz öteki düzeltmelerden de. Kendimizin oynadığımız parça-

sı -yetkin olsun olmasın- yüzümüzdür. Taşınır, tamam. Katlanılır. Ama o böylesine bir alınyazısı değil. Tamamen değil. Gerçekten katlanılamayacak yüzler vardır. Ya da bedene yakışmayan. Ya da şeyle uyumsuz olan, tutalım ki sesle.

F.G.: Aksayan yüzler mi?

B.-H.L.: Onun gibi bir şey. Aynı yüzde birbiriyle savaş durumunda olduğu söylenebilecek -bir kaşın yayı, gülümseme, bir bakış parlaması, ne bileyim- ögeler vardır. Savaş durumunda yani. Direniş. İnsan, yaşamını, belli bir biçimde, varlığının bu dağınık parçalarını uyumlulaştırmaya çalışarak geçirir. Varsın başarılamasın, bu konuda size katılıyorum. Varsın 'suratlarına' egemen olmaya en düşkün olanlara yüzleri en kötü oyunu oynasın, bunun doğru olması da olasıdır (şu bilinçlilik ve kendine egemen olma manyağı Malraux'nun tiklerine bakın). Ama temelde bu yine de şöyledir: Lévinas'dan[1] alıntı yaparak söyleyeceğim, insanın kendine özgü niteliği *aynı zamanda* yüzüne egemen olmak, onu yenmek, değiştirmek için verdiği acayip mücadelenin içinde yer alır. Biraz şansı varsa, bu iğrenç ya da tuhaf şey olmayı durdurabilir. Artık ne bir ur, ne de habis bir nesne vardır. Bunun, yaşla ve iç ışığıyla biçimlenmiş bir yüzün apaçık güzelliğinden hiçbir şey azaltmayacağını eklemem gerekir mi?

F.G.: Şaşılacak şey, bazan kendi yüzümü 'yapmış' olduğum duygusuna kapılsam da, ben bu özel savaşı, insanın kendi ben'iyle uyumsuzluğunu hissetmiyorum. Ama kuşkusuz haklısınız ve bu mücadele, kendi kendiyle ve başkalarıyla uyumdan hiçbir zaman hoşnut olmayan insanın yazgısı.

B.-H.L.: Bunu o kadar büyütmediğimi ben de söyleyeceğim! İçten olmak gerekirse, uyumsuzluktan nefret etmiyorum çünkü. Ne de kırışıklardan. Gerçek kırışıklardan. Onlar, Baudelaire'e göre dünyaya meydan okumadır. Yarın görüşmek üzere, değil mi?

---

1. Emmanuel Lévinas (1905, Kaunas, Litvanya): Fransız filozof. (Yay)

3

KENDİNİ ANLATMAKTAN YORGUN DÜŞMÜŞ AŞK DUYGUSU HAKKINDA

F.G.: Bugün size aşktan söz etmek isterdim. Arzudan, cinsellikten değil. Aşktan da değil. Aşk duygusundan.

B.-H.L.: Sizce bu konular böyle konuşulabilir mi? Birbirinden bu kadar ayırarak?

F.G.: Cinsellik, duygudan elbette ayrılabilir. Platonik olarak tutkuyla sevebilir insan. Portekizli Rahibe'ye ne diyeceksiniz? *La Princesse de Clèves*'e ne diyeceksiniz?

B.-H.L.:*La Princesse de Clèves*'de[1] cinsellik olmadığı doğru. Yani açık açık yok. Ama başka bir biçimde bu da cinsellik değil mi? Başka bir biçimde geçmiyor mu? Romanın kahramanı olan kadın, Nemours için arzuyla yanıp tutuşmuyor mu; hem de tümüyle bedensel bir arzuyla? Bu, büyük mistiklerin bedensel sıkıntılara yabancı saf insanlardan başka bir şey olmadıklarını ileri sürmeye benzer. Ya da Bernin'in kendinden geçmelerinin erotizmin taşlaşmasından başka şey olmadıklarını savunmaya. Herkesin inancı kendine değil mi? Ben platonik aşka inanmıyorum.

F.G.: Bu nokta üzerinde sizinle tartışmayacağım. Elbette her şey erotiktir, mistisizm bile. Yine de *duygu* adı verilen bir şey var, değil mi? Cinselliğin söz olmadığı başka bir yerde işe karışan? 'İyi düzüşen' kişiler arasında belki de varolmayan bir şey üstelik, kullandığım dil için özür dilerim, ama beni buna siz zorladınız. Bu duygudan söz etmek istiyorum.

---

1. *Mme. de la Fayette*'in (1634-1693) romanı. (Yay.)

B.-H.L.: Bu çok eski bir tartışma. Bu, örneğin (ve belli biçimde onlar her şeyi söylediler) gerçeküstücülerle Georges Bataille arasındaki tartışma. Gerçeküstücüler sizin platonik aşkınıza inanıyorlardı. Buna inanıyorlardı, çünkü onlar 'idealist'tiler. Ve idealist olmak, ilke olarak, duyguların kendi çevrelerine, kendi ağırlık alanlarına sahip olacakları ve sonuç olarak cinsel bir tutku yaşamayı sürdürebilecekleri bir çeşit özerklik istemektir. Bataille onları şöyle yanıtlar: "Hiç de değil! Özerklik yok! Kendini bedenin üstünde tutan 'yüce' ruh yok! Ya da daha doğrusu ruh yükselir, evet; gökyüzü ve güneş yönünde başını durmadan dik tutar; ama ayakları çamurun, dışkının, çirkefin içindedir (Bataille; 'koca ayak parmakları' diyor. Zaten metnin başlığı da 'koca ayak parmağı'dır) ve bu yüzden, diye özetler, bunun için o idealle o çirkef arasında bir gel-git olan insana inanıyorum, bunun için edepsizlik payında yaşamını sürdüren duyguları düşünmeyi reddediyorum, sizin çok güzel dediğiniz zevkinizi, büyük duygunuzu, temelinde platonik aşkı gülünç buluyorum." Ben Bataille'ın fanatiği değilim. Ne de aşkın edepsizlik tarafının. Ama yine de bu tartışmada onun haklı olduğu kanısındayım...

F.G.: İnsanların itkilerini yüceltmeye meraklı oldukları daha basit olarak söylenemez miydi? Örneğin mistiklerin yaptığı bu... Buna neden 'idealize etmek' denmesin, ama deyim yerinde değil ve tartışmayı bozuyor. Bu, platonik aşkta varolan bir cinsel itkinin yüceltilmesidir. Kuşkusuz, cinsel saplantı yüzünden günümüzde gittikçe azalsa da, bunun varolduğuna inanıyorum.

B.-H.L.: Öyleyse ben de bu platonik aşkın bir yalan olduğunu düşünüyorum. Aşk *hiçbir zaman* platonik değildir. Bir kadın, onun bedeni şiddetle arzulanmadan sevilemez.

F.G.: Ben, 'saf' duyguların gücüne, bizi kendinden geçmeye, umutsuzluğa ve her çeşit ara durumlara götürme gücüne inanıyorum ben. Kısacası, özür dilerim, aşka inanıyorum ben. Korkunç şiddetinde de, yüreğe işleyen yumuşaklığında da aşkın var olduğuna inanıyorum. Kanıtı, bazan artık aşk

kalmayınca, karşı tarafa olan tüm hayranlığımızın sinirlenme gerekçesine dönüşmesidir. Işık saçan ampul, tozlu bir cam parçası olur; oysa arzu varlığını sürdürebilir. Ah evet, özür dilerim, ama aşk vardır.

B.-H.L.: Özür dilemeyin, buna ben de inanıyorum.

F.G.: İşte güzel bir haber.

B.-H.L.: Hiç aynı şeyden söz etmiyoruz. Platonik aşka, hayır. Tek sözcükle aşka, evet.

F.G.: Bana çarpıcı gelen, aşk duygusunun artık dile getirilmiyor olması. Artık aşk şarkıları söylenmiyor, aşk mektupları, aşk romanları yazılmıyor. Werther[1] bugün nerede? Gülünç duruma düşmeden şunu yazmaya kim cesaret edebilir: "Beni seviyor, beni seviyor! Dudaklarının selleriyle akan kutsal ateş hâlâ dudaklarımı yakıyor, yeni yangınlar çıkaran büyük zevkler kalbimde..."

B.-H.L.: Ne mutlu ki kimse cesaret edemiyor...

F.G.: Görüyor musunuz! Basit ve yumuşak aşk sözcüklerinin özel yaşamda bile dile getirilmeye cesaret edildiğinden emin değilim...

B.-H.L.: Bunda belki biraz fazla ileri gidiyorsunuz.

F.G.: Her şey aşk duyguları sanki içte kalmış, gizlenmiş, sanki müstehcen bir şey söz konusuymuş gibi cereyan ediyor, sanki cinsellikten söz etmek eskiden reddedilirmiş gibi. Müstehcenlik belli bir biçimde –Barthes[2] bunu çok iyi belirtti– cinsellikten duygusallığa yer değiştirdi. Cinsellikten başka şey konuşulmuyor, bir erkek hakkında sakin sakin şöyle deniyor: "onun cinsel sorunları var"... ama bu, aslında şöyle dememek için dilin yanlış kullanılması oluyor: "o mutsuz, çünkü aşkına karşılık görmüyor"... Bedenlerin inanılmayacak utanmazlığı, sözcüklerden utanmayı şaşılacak biçimde ikiye katlıyor. Bu olay nasıl açıklanır?

B.-H.L.: Yineliyorum: söylediklerinizden emin misiniz? Bunun Barthes'ın düşüncesi olduğunu biliyorum. Ve bu dü-

1. Goethe'nin roman kahramanı. (Yay.)
2. Roland Barthes: Fransız yazar. (Yay.)

şünce, Barthes'ın zamanında kuşkusuz doğruydu. Yani, şunu unutmayalım ki, aradan yine de on beş yıldan fazla bir süre geçti. O dönem, her şey seks için dönemiydi. Her çeşidinden cinsellik. O dönem, hemen hemen 'her şey siyasaldır' denmesiyle aynı tonda (belki de temelde aynı anlamda) 'her şey cinseldir' dendiği bir dönemdi. Ve şurası açık ki, *Bir Aşk söyleminden Parçalar* bu ortama uygun düşen bir tepkiydi. Ya şimdi? Hâlâ o noktada mıyız? Daha hâlâ çağ değiştirilmedi mi?

F.G.: Bu bakımdan evet. Libidoya ilişkin özgürleşme dönemi, Lipovetski'nin *Görevin Alacakaranlığı*'nda dediği gibi, aslında cinsel özgürlük hakkı tanındığı zaman tamamlandı. Şimdi, bakirelik, sadakat ve cinsel isteklerini gemleme artık demode değil. Ama bunlar, bir kendini koruma, kendi içine kapanma davranışı gibi işlev görüyor.

B.-H.L.: 'Kendini koruma' ya da değil, artık bu noktadayız...

F.G.: Evet. Ama aynı zamanda porno piyasası ve miniteller hiç bu kadar parlak olmamıştı. Almanya'da porno müşterilerinin dörtte birinin kadınlar olduğunu biliyor musunuz? Hayır, sanmıyorum, gerçek aşk söylemlerinin en çok düştüğü düzeydeyiz. Ve aşk şarkılarının, bir toplumun halka özgü ifade tarzının yokluğu anlamlı değil mi?

B.-H.L.: Hayır, sanmıyorum.

F.G.: Örneğin kıskançlığını açıklamaya kim cesaret edebiliyor? Kıskançlık geri çekildi. Her zamanki gibi aşk şiiri yazmaya kim cesaret edebiliyor? Aşk süreli bir amaç öngörüyorsa, onun verdiği göz kamaşması, evet elbette bu kez kalıcı olacak diye sizi gizliden gizliye yöneltiyorsa, sanırım artık hiç kimse 'onu anlatacak sözcükleri' dile getirmeye cesaret edemez. Çok basit olarak 'seni seviyorum' demeye bile.

B.-H.L.: Kıskançlığa yine döneceğiz. Kıskançlık kendine özgü bir konu. Tıpkı şu süre konusu gibi. Şu anda benim canımı sıkan, sizin, aşk sözcüklerinin dile getirilmesine artık hiç yer bulunmayan, cinsel saplantıyla kemirilmiş bir toplu-

ma ilişkin düşünceniz. Bu çok tuhaf. Ama ben aslında bunun tersini düşünüyorum.

F.G.: Öyleyse...

B.-H.L.: Sizin sözünü ettiğiniz aşka ilişkin yasaklama, sözcüklerden utanma elbette vardı. Ama sanırım buna karşı harekete geçildi ve denge öteki yöne doğru eğildi. Bana neden söz ediyorsunuz? Almanya'da pornonun müşterilerinin kadınlar olduğundan mı? İyi. Benim bildiğim ise Paris gibi bir kentin görünümünün yirmi yıl öncesine göre değiştiği. Barlar vardı. Uzmanlaşmış oteller. Adresleri elden ele dolaşan randevu evleri. Tümüyle zevke adanmış mahalleler. Elbette bunların hepsi ortadan yok olmadı. Ama eskiden olduğundan daha az etkinler. Daha az rezil. İnsanlar uslanmış, çok uslanmış gibiler; bunun arka planında, erotik potansiyel çevrede inanılmaz bir düşüş ve buna bağlı olarak içli şiire bir dönüş var.

F.G.: Yo, hayır!

B.-H.L.: Elbette öyle. Örneğin bana aşk şarkılarından söz ediyorsunuz. Tamam. Doğru, şarkılar hakkında fazla bir şey bilmem. Ve size aşk şarkılarının geri geldiği gibi bir itirazda bulunursam, saçma bir şey söylemiş olmaktan korkarım. Ama edebiyata bakın. Ya da daha iyisi –genellikle hâlâ daha belirleyici olduğu için– alt edebiyata. Onlarda da artık evlenme önerileri yapılmıyor değil mi? Ama ne düşündüğümü görüyorsunuz. Tüm o yoksul 'Clèves Prensesleri'. Tüm o 'néo-roman' kibarları. O duygu sızıntıları. O her sayfada 'seni seviyorum' demeler. Aşırı modası geçmiş şeyler. Ucuz. Biraz da geri zekâlı. Yine sinemayı alın. Siz ve ben sinemayla aynı derecede ilgiliyiz. Orada da duygusallığın güçlü biçimde geri geldiği izleniminde değil misiniz, önce bir ortadan silinme, evet ve sonra güçlü bir geri geliş?..

F.G.: Şarkılarda aramak yararsız... Radyoyu açmak yeterli... Aşk şarkılarının geri geldiğini hangi şeytan aklınıza soktu? Julien Clerc geçenlerde şöyle diyordu: "Bir şarkıda artık asla 'seni seviyorum' dememek onur sorunu yapılıyor."

Alt-edebiyatta da aynı şey... Aslında duygusal türün daha hâlâ düzenli bir sürümü var, yani olası bir müşterisi. Ama hangi yaş ortalamasında? Ve hepsi de kadın müşteri. Sinemaya gelince, yılın aşk filmi hani nerede? Son yılların? Bir tane yapılacak olsa, göreceksiniz, o da kostümlü bir tarihsel film olur! Yazılan kitaplarda ya da çevrilen filmlerde aşk yok demiyorum. Sanki utanılıyormuş gibi, sanki güçlü duyguların kanıtı, göstergesi olan bir zayıflıkmış gibi bunlar artık tutulmuyor diyorum.

B.-H.L.: Bu böyle. Buna karşılık ben de diyorum ki, tekerlek döndü ve olanlar, cinsellikten ve onun yeni felâketlerinden usanmış olan toplumlarımızın sanki duygunun güvenilir değerlerine geri çekilmekte olduğunu gösteriyordu.

F.G.: İçtenlikle belirteyim, duygunun güvenilir değerlerine geri çekilmenin nerede görüldüğünü anlayamıyorum.

B.-H.L.: AIDS. Başlangıçta bunu kabul etmekte geciktim. AIDS'li yıllar, AIDS'le birlikte yaşamak, yeni cinsel tavırlar vb. üstüne yapılan tüm şu anketler beni acayip bir biçimde sinirlendiriyordu. Ama evet, bunun gerçek bir dönüm noktası olduğuna inanmaya başlıyorum.

F.G.: Ben AIDS ile birlikte başka bir şey görüyorum, ama bu da sizin söylediğinize geliyor. Öteki kişi, bir kaçamak süresince neredeyse kimliksiz ve katıksız bir tüketim nesnesi olacağına, tüketiği neredeyse zorunlu olarak, yattığı kimseden kuşkulanır duruma geliyor: Kimdir, nereden geliyor, virüs taşıyıcı olabilir mi? Nesne, hemen hemen bir kişilik olmaya dönüşüyor. Bu önemli. Evet, doğru, burada bir dönüm noktası var, belli bir biçimde trajik bir dönüm noktası, ama bu dönüm noktası aşk ilişkilerine de yansıyor.

B.-H.L.: Size söylediğim o hareketin, o geri çekilmenin kaynağı bu olabilir. Bu yeni korku. Karşısındakine bu ürkek bakış. Ortalıkta dolaşan bu felâket. Bu zanlı bedenler. Bu kuşkulu beden. Birilerinin yalnızlığı. Başkalarının paranoyası. Şehvet zevki ve güvenli özgürlük ortamında büyümüş olan bu insanlar, birdenbire tuzağın kapandığını hissediyorlar.

Âşıkların yeniden edindikleri şu 'alışkanlıklar' diyelim. Buna 'önlemler' deniyor değil mi... Aşkın önlemler nedeniyle geri dönüşü... Bu konunun beni çok ilgilendirmediğini size söyledim. Ama çevremde konuşulanları dinliyorum. Ve gerilemenin çok büyük olduğunu kabul etmek zorundayım. İnsanlık tarihinde hiçbir zaman böylesine bir ters yöne gidiş olmamıştı. Bedenlerin ve beden isteklerinin gelişmesiyle ilgili olarak hiçbir zaman böylesine düşler –yoksa kuruntular mı?– beslenmemişti. Ve hiçbir zaman ne böylesine hoyratça vurgun, ne böylesine çarpıcı uyarı cezası...

F.G.: Doğum kontrol hapının ortaya çıkışı ile AIDS'in ortaya çıkışı arasında bir çeşit sihirli bir parantez var... Ve bu parantez acımasızca kapanıyor. Ben kendimi ilgili hissediyorum, çünkü torunlarım var; onlar için korkudan titriyorum... Uyuşturucu ve AIDS, bir ötekinin sürükleyicisi... Gerçekten titriyorum...

B.-H.L.: Benim de çocuklarım var, onları her şeyin dışında tutuyorum. Ama...

F.G.: Niçin AIDS, özgürlük bahçelerinde zehirli bir çiçek gibi birdenbire ortaya çıktı? Hızla çoğalan nüfusları kırıp geçirmek için doğal bir afet mi? Yoksa bazılarının haykırmaktan çekinmediği bir ahlâki düzeni yeniden kurmak için Tanrının bir gazabı mı? Bu niçine belki de bir yanıt vardır. Ama bir yanıt olması gerekiyorsa birinciyi yeğlerim. AIDS'ten önce frengi vardı. Belki daha az radikal, ama sonuç olarak... O hiçbir zaman insanları, arzularını frenlemeye götürmedi.

B.-H.L.: Evet. Gerçekten daha az radikal. Ve aynı biçimde algılanmamış. Cinselliği ölümle birleştiriyordu, bu tamam. Ve hatayla, ve suçla. Tıpkı AIDS gibi, en küçük bir kucaklaşmada kirletme, zehirleme, öldürme olasılığı yaratıyordu. Sadece, AIDS kadar çabuk öldürmüyordu. Ve özellikle insanlar bundan öldüğünü düşünmüyorlardı. Baudelaire'e bakın. Poulet Malassis ile yazışmalarına. İyileşeceğine inanıyordu. Son ânına kadar inandı. Onda bu yazgısal yan,

AIDS'deki bu korkunç yazgısal yan yoktu.

F.G.: Frengi, bugünkü deyimle, medyatize edilmemişti... Onun sözü edilmiyordu, gizleniyordu. Ama ne yıkımlar, ne tüyler ürpertici ölümler oluyordu... Ve onun varlığı, müthiş bulaşıcılık tehlikesi bilindiği halde, cinsel 'tüketim' değişmedi. Yılda on bin insanın yollarda ölmesinin otomobil trafiğini engellemediği gibi. Bununla birlikte haklısınız, AIDS'in yazgısal karakteri daha çarpıcı. Geleneklerin değişmesine yol açacak mı? Felç edici büyük bir dehşete? Prezervatifler için yeni bir pazardan başka bir şeye? Buna inanmışa benziyorsunuz. Bana henüz bunun belirtileri görünmüyor. Seks tüketicileri özellikle şu anda çok öfkeliler. Sanki bu hakları ellerinden alınmış gibi hissediyorlar kendilerini. Ama rastlantısal cinsel ilişkilerde birşeylerin değişme yolunda olduğu kuşkusuz. Orada korku var. Bundan belki de yeni bir püritanizm[1] doğacak.

B.-H.L.: Kesin olan şu ki, cinsel masumiyet teması -ve efsanesi- bitti. Tanrının bir gazabı mı, yoksa doğal bir afet mi diye soruyorsunuz. Ne biri ne öteki. Ama, buna karşılık, şu ilk gerçekliğin işareti, ya da çağrısı: Aşk neşeli, cinsel haz sevinç verici olabilir; iki bedenin buluşması duyuların ve ruhun şenliği olabilir; her kucaklaşmanın içinde, şu kötü büyü boyutu sürüp gider. Önceki gün söylediğimin de bu olduğunu size anımsatırım. Söylediğim tam olarak buydu. Ve bunu da düşünerek şu düşüncede ısrar ettim: Aşktan başka suçlu yoktur.

F.G.: Aynı biçimde şu da kesin: Sizin püritanizminizin ilk belirtileri henüz görünmüyor. Zaten Fransa'da püritanizm hiçbir zaman olmayacak. Şükürler olsun. Ama çok genç insanlar arasında her türlü cinselliğe karşı tiksintili bir red, belki kendine saygının ve yeni bir duygu inceliğinin bir tür geri dönüşünün gözlemlendiği de bir gerçek. Bu iyimser varsayım. Öteki ise... nasıl denir... arzunun azalmasına ta-

1. *Prütanizm*: İngiltere'de sert Protestan mezhebi. *Mecazi*: İlkelere aşırı bağlılık, katı ilkecilik, aktöre konusunda aşırı titizlik. (Yay.)

nıklık edildiği... Sadece cinsel arzuyu değil, ama tüm arzuları kapsayan bir azalmaya. Bir çeşit genelleşmiş bir iştah yitimi. Bana öyle geliyor ki, şu anda buna benzer birşeyler olmakta.

B -H.L.: İşte. Bunda anlaşıyoruz. Bu tam da benim size söylediğim şey.

F.G.: Olabilir...

B.-H.L.: Bununla birlikte bir söz daha: Şunu çok iyi dediniz: "Fransa'da püritanizm hiçbir zaman..."

F.G.: Hiçbir zaman diyorum. Bırakın en azından burada kalalım.

B.-H.L.: Orada size katılmıyorum. Bizim, bizim de kendi 'Victoria'[1] dönemimiz olmadı mı?

F.G.: Hiç kıyas kabul etmez. XIX'uncu yüzyılın en karanlık dönemiyle bile. Fransızlar yaşamı sever.

B.-H.L.: Sizi yeniden çok iyimser buluyorum. Mac-Mahon... Ahlâki düzen... Sacré-Coeur... Tüm bu çağ, dediğim gibi...

F.G.: Ben size püritanizmden söz ediyorum. Açıkça püritanizmden. Ve bunun Fransızlarla aynı cevherden olan yaşam zevkiyle bağdaşmadığı kanısındayım.

B.-H.L.: Bağışlayın ama basmakalıp bir örnek bu. "Bütün Fransızların yaşamın zevklerini tatmaya özel bir eğilimleri olduğunu sanmıyorum."

F.G.: Ama tarihlerinin söylediği bu.

B.-H.L.: Tamam. Bırakalım. Bunun üstünde bir saat harcamayalım. Bana yılın ya da son yılların aşk filmlerinin hangileri olduğunu soruyordunuz. Yanıt: Hepsi. Hemen hemen hepsi. *Pont-Neuf Âşıkları*'ndan *Derinlik Tutkusu*'na. Besson ve Beinex'den Rochant'a. Bambaşka bir boyutta yer almasına karşın, sizin de iyi bildiğiniz gibi, aşktan başka bir şeyden söz etmeyen Rohmer'i saymazsak... Amerikalılara gelince: Erotik bir film yaptıkları zaman, ortaya, ilkin kötü bir

1. İngiltere kraliçesi Victoria'nın adına bağlanan bir toplumsal ve sanatsal dönem. (Yay.)

film olan, ikincisi insanı yuhalamaya kışkırtan *Temel İçgüdü* türünden bir şey çıkıyor.

F.G.: Saydıklarınız arasında tek gerçek aşk öyküsü *Pont-Neuf Âşıkları*'dır; o da başarısızlığa uğradı. *Temel İçgüdü*, Fransa da dahil olmak üzere, olağanüstü başarı sağladı. Ve insanlar kaliteli bir porno filmi olan *Sevgili*'yi görmeye koşuyorlar. Ama bu başka bir şey. Duyguların ve onların açıklanmasının frenlenmesiyle ilgili bu tür bir söz yitiminin varolduğunu düşünmeye devam ediyorum. Bu nedenle şu noktalarda kendimi sorguluyorum: acaba bu salt bir anlatım sorunu mu, yoksa duygusal aşkın kendisi mi kan kaybetti? Tutku mu kurudu? Yoksa aşk artık önemsizleşti mi?

B.-H.L.: Ya Cyrill Collard'ın *Valışi Geceler* gibi bir filmi?

F.G.: Orada aşk duygusu gerçekten dile getiriliyor, hatta bağırılıyor, ama daha çok özel bir bağlamda, marazî ve 'hard' biseksüalite bağlamında...

B.-H.L.: Güzel bir film.

F.G.: Sorun bu değil.

B.-H.L.: *Temel İçgüdü* konusunda, film başarısızdı demiyorum, ama bir skandal yarattı. Ve bu da, ABD'de ve bizde püritanizme geri dönüşün kanıtıdır. Başka bir deyişle benim inancım böyle –nihayet, benim inancım... – bir geri çekilmeye tanık olunduğudur, genelleşmiş bir cinsel isteksizlik. Sinemadan söz ettiğimize göre, tümüyle belirtici şeylerle birlikte.

F.G.: Hangileri?

B.-H.L.: Örneğin bedenler. Bedenlerin sergilenmesinden başka hiçbir şey değil. Üslup var ve bir bedenin sergileniş tarzı var. Erotik tarz var; sağlığa yararlı tarz var. Çıplak beden var; kastan ibaret beden var. Kışkırtıcı beden var; sağlıklı beden var, formda beden var, bize her sabah jimnastik yaptığını, günde iki yoğurt yediğini söyleyen beden var.

F.G.: Jane Fonda sendromu... Doğal dokuları yeme zorunluğunu unutuyorsunuz...

B.-H.L.: Tamam. Gitgide ikinci yöntemin içindeyiz. Ve cinselliğin sergilenmesi, her yerde hazır ve nazır olması, diktası vb... bunlar artık uzun zamandan beri bir aldatmacadır, bir görüntüdür.

F.G.: Tersini söylemiyorum.

B.-H.L.: Siz duygusal aşkın gerilediğini söylüyorsunuz. Ya da daha doğrusu, onun açıklanmasının. Bense erotizmin zayıflamakta olduğunu söylüyorum. Ya da en azından onun yoğunluğunun. İyi ya, belki de sonuçta ikimiz de haklıyız. Belki de iki olay birbirine bağlı, iki gerilemeden biri ötekini hazırlıyor... Her ikisi de birbirinden ayrılmaz olduğuna göre... Belki de arzu her zaman iki ayak üstünde yürüyor.

F.G.: Bu sözlü tartışmanın belki de bir nedeni var. O da yaşamın uzaması. Bir aşkın, bir ilişkinin, bir evliliğin 'yaşam süresi' içinde edinilen pratik ve somut bilgiye değinmek istiyorum; boşanmaların çoğalması bu bilgiye ilişkin kaygıyı değiştirdi. İnsan, Öteki'nin yanında ne denli kendinden geçerse geçsin, kendisinin ve Öteki'nin duygularından ne denli emin olursa olsun, kafasının bir yerinde, bilinç altında, bunun 'ömür boyu' sürmeyeceğini bilir. Ne olursa olsun, çevrenizdeki insanların bunu bildiğini ve sizinle ilgili olarak bu konuda 'ne kadar sürecek bu?' diye düşündüklerini bilirsiniz. Ve âşıksanız, özellikle de ilk kez seviyorsanız, bu sizi isyan ettirir...

B.-H.L.: Bana kalırsa hiçbir şey bilinmiyor. Hiçbir zaman hiçbir şey. Eğer bilinseydi, her şey o kadar kolay olurdu ki...

F.G.: Günümüzde daha evlenirken, boşanmanın köpeklere özgü olmadığını düşünmeyen kimse var mı? Öyleyse 'aşk ve her zaman' demek gülünçlüğüne düşülmeyecektir. Sonuç olarak, aşktan, çağdaş değiştokuş ilişkisinin en belirgin niteliği olan şu alay kılıfıyla ve aşağı perdeden söz ederek, yazgının elinden kurtulabiliriz. Hiçbir şeye inanılmazken, neden aşka inanıyormuş gibi yapılsın!

B.-H.L.: Öyleyse bir çeşit yok sayma... Ya da kuşkunun

öngörüsü... Evet... Durumları elbette böyle görmüyorum. Başka bir varsayım olmalıydı: derinlemesine gerçek bir değişimin, bir başkalaşımın eşiğinde olunduğu... Her şeye karşın, 'aşk' dediğimiz şey, her zaman mevcut değildi, ne de her zaman aynı biçimlerde mevcuttu. Demek ki bu noktadan, o ortadan yok olan şeye, o başka şeye, gerçekten başka şeye geçilir...

F.G.: O noktada, bir kerecik olsun değişimden söz edilebilirdi! Aşkın artık 'yaşamın en büyük olayı' olmadığını mı söyleyeceksiniz? Şey boyunca... üç yüzyıldan fazla zaman boyunca öyle olduktan sonra!

B.-H.L.: '...en büyük olayı, ya da daha doğrusu tek...'

F.G.: Evet. Yine Stendhal...

B.-H.L.: Bilmiyorum. Evet, aşk büyük bir olay olarak kalıyor demeye çalıştım. Benim için öyle olmalı. Gerçekten de, ben öyle bir kuşaktanım ki, bu kuşak, edebiyat, politika yaptığı zaman bile, çağın savaşımlarına ya da tutkularına karışmış bulunduğu zaman bile, önceki gün Sartre'dan aldığımız sözü göz önünden yitirmedi: oyun ne kadar önemli olursa olsun, biz ne kadar mantıklı ve ciddi olursak olalım, yine de komuta mevkiinde olan şey, kadınları elde etme tasarımıdır... Acaba bu, başkaları içinde gerçek olarak kaldı mı? Sonraki kuşaklar için? Olumlu düşünmek eğilimindeyim. Doğru bir kıyaslama yapmak için gerekli kıstaslarım yok, ama olumlu düşünme eğilimindeyim.

F.G.: Benim kuşağımın olgusu da buydu. Bu yüzden erkeklerin davranışları tam anlamıyla kadınlar tarafından belirleniyordu. Şimdi de öyleler mi? Belki, ama davranışlarında tümüyle daha özgür, daha inanmış, belli bir biçimde daha dürüst... Kadınların bağlı oldukları tüm bir duygusal hazırlama, bana ortadan yok olmuş gibi geliyor. İlkel arzuda daha az aldatmaca, daha az yalan, daha az gizleme istiyorlar. Ve belki de, aldatmacanın uygarlaşmış olmasından pişmanlar.

B.-H.L.: Kadınlar – yani, kadınların çoğu – aslında baştan çıkarma kurallarının hepsine bağlıydılar, bundan emi-

nim. Erkeklere gelince... onlar hakkında çok şey bilmiyorum... her iki kategori de vardı. Geçen gün sözünü ettiğiniz iki kategori. Kadınları sevenler onları gerçekten seviyorlardı ve aşktaki ve onun kurallarındaki bu azalmayı görmek zorunda kalırlarsa, canlı bir nostaljiye kapılırlardı -ve sonra ötekiler... Bu 'ötekiler' gidişten hoşnutlar. Baştan çıkarma tarzının 'yükünü azaltabilen' her şey yaşasın! Yaşasın kur yapmadaki gerçek! Yaşasın hemen ilişki! Yaşasın saydamlık! Yaşasın siyasetçilerin övündükleri, böbürlendikleri şu derinliğin, utanmanın olmadığı cinsellik!

F.G.: Siyasetçiler... Zavallılar... Aralarından çoğunun kadınlarla ilişkileri çok kötüdür, çünkü kadınlar aslında onların başarısızlık yaralarını dağlamalarına hizmet ederler. İşler benim için kötüye mi gidiyor? Yenilgiye mi uğradım? Gelsin bana benim en yakışıklı ve en akıllı olduğumu söyleyecek bir kadın, en azından kendisi sayesinde cinsel gücümü herkese göstermemi sağlayacak bir kadın... Ellerinin altında bulundurdukları herhangi bir kadın bu işi yapabilir ve çevrelerinde dolaşan böyle biri her zaman vardır... Siyaset zor bir meslektir, onları anlamak gerekir...

B.-H.L.: Sorun, kadınların bunu kabul etmesi. Sizin söylediğinizin tersine, bunların herhangi birileri olması da zorunlu değil... ya da el altında bulunanlardan olmaları...

F.G.: Kimi düşündüğünüzü bilmiyorum. Ama erkekler, kesinlikle, genel olarak yükseklerdekilere göz dikmiyorlar... Gerçek elde etme girişimlerine atılmıyorlar... Zaman yok... Oradan buradan topluyorlar. Ve söyleşilerimizin başında da dediğimiz gibi, gücü ve gücün dış belirtilerinin her zaman az çok bulunduğu siyaset adamlarını severler.

B.-H.L.: Bir istisna var, Mitterand. Özel olarak Mitterand hayranı olmadığım halde, onun bu konuda gerçekten bir istisna olduğuna inanıyorum. Elbette bugün ne yaptığını bilmiyorum. Ama eskiden kadınları gerçekten seven, onlarla gerçekten ilgilenen bir erkekle yaptığım sohbetleri anımsıyorum. Bugün de zaten öyle... Bugünkü sırlara ihanet etmeye-

ceğim. Çünkü bunları apaçık bilmiyorum... Ama, aradan çok uzun zaman geçmedi, Sollers'in *Kadınlar* kitabının yayınlandığı günleri anımsıyorum. Sollers'le birlikte Saint-Germain Bulvarıyla Saint-Pères Sokağının kesiştiği köşedeydik. Öğle yemeğinden çıkıyorduk. Ayrılmak üzereydik. Mitterand geldi, yanında Pelat ve sanırım Dumas. Durdu. Biraz gevezelik ettik. Bana 'kendisini görmeye gitmediğim' için sitem etti. Sollers'i tanımadığını fark etti. Biraz siyaset konuştuk. Komünistler. Ortak program. Sollers, oldukça coşkulu, ona entelektüeller ve iktidar ilişkisi anlayışını açıkladı. Mitterand konunun oracıkta kaldırım üstünde çözülmeyecek kadar önemli olduğunu söyledi ve konuşmayı sürdürmek için bize 'ilk fırsatta' öğle yemeği için buluşmayı önerdi. Ertesi, hemen ertesi gün (Mitterand'ı tanıyanlar için bu bir rekor) çağrı geldi. Birkaç gün sonra (bu da bir rekor) öğle yemeği. Hangi konuda konuştuğumuzu sanırsınız? Komünistlerden? Ortak programdan? Fransa'dan? Dünyadan? Yazarlar ve iktidar ilişkilerinden, vb? Düşünün! O gün Mitterand'ın kafasında tek bir düşünce vardı. Onu ilgilendiren tek bir şey. Kate, Louise, Deborah, Bernadette, Kadın Başkan, evet, özellikle Kadın Başkan – kısacası Sollers'ın romanının kadın kişilerinin gerçekte kimler olduklarını bilmek. Bizi bunun için çağırmıştı. O öğlen yemeğinin tek nedeni buydu. Kitabın 'anahtarlarını' istiyordu – ve buna karşın onlara sahip olamayacaktı. Orada bulunan Max Gallo kulaklarına inanamadı. Sohbeti daha önemli ya da daha soylu konulara kaydırmaya çalıştı. Siyaseti denedi. Ya da 'genel olarak' edebiyatı. Boşuna zahmet! Yemek biraz sonra bitecekti. Ama Başkan o gün bir tek bilim (ve ne bilim!) konusuyla ilgiliydi: şu anda bizim de ilgilendiğimiz; erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler...

F.G.: Konuyu biraz bildiğine hiç kuşku yok. Ama sizin de benim de biliyor olmamıza karşın, birdenbire onun özel yaşamına girmemiz bana çok gereksiz boşboğazlık olarak gelecek.

B.-H.L.: Muhakkak.

F.G.: Kimse için bir giz olmadığından, kadınları seviyordu ve bu onun siyasetle birlikte en büyük işlerindendi diyelim.

B.-H.L.: Onun özel durumunun önemi yok. Burada –beni ilgilendiren de bu– aşk zevki ile siyaset zevki arasında az görülen, ama sempatik bir tür bağ var.

F.G.: Oh! Bir olimpiyat şampiyonu bile olsa, bu o kadar az görülen bir durum değil. Ama bana şunu söyleyin: Neden kadınları seven bir erkekten acımayla söz ediliyor da, erkekleri seven bir kadından aynı tonda söz edilmiyor? Neden 'çapkın'ın dişisi 'fingirdek' oluyor?

B.-H.L.: Huysmans'ın kahramanım anımsar mısınız, bir güzeli baştan çıkarmak ister, onu evine götürür, tüm mizansenini hazırlar, kurnazlık yapar, bilgiçlik taslar, erkekliğinin tüm araç ve gereçlerini ortaya serer; ve kadın küçük, çok küçük bir kararsızlık geçirdikten sonra eyleme geçip işleri ele aldığı zaman bozulur. Kadın bir iblis olur. Etekli bir şeytan. Kadın gerisini getirir, belleğimde kaldığına göre, bir büyücülük sahnesi ortaya koyar. İşte size model. İşte size yürekli kadın. Bir kadın 'bu işi sevme' havasında olursa, bazı erkeklerin ona uygun gördükleri boyun eğen ve pasif rolünden başka ürlü yaşamak havasında olursa, işte ona yalnızca 'fingirdek' değil, 'sokak orospusu' gözüyle de bakılır.

F.G.: Huysmans biraz kaçıktı. Ve bu davranışın 'patron olma gereksinimini yeniden ortaya çıkardığı varsayılabilir. Ben size şu özel tipten, 'kadınların erkeği' dendiği gibi, 'erkeklerin kadını' olan tipten söz ediyorum, bunlar genellikle sevimli ve neşeli kadınlardır, çünkü hoş vakit geçirtirler ve ürkütücü bir ünleri vardır. Hor görülürler; bu bir olgu.

B.-H.L.: Az önce sözünü ettiğiniz bir konuya dönebilir miyiz? Aşka ilişkin söylemin evrimi... bunalımı... Ve bir düşünceye –sizin düşüncenize– göre insanlar aşktan daha az söz ediyorlarsa, bu, birdenbire şu kuşkulara kapılmalarından ileri gelmektedir: Yaşam uzuyor, başka erkeklere, başka kadınlara rastlayacaklarını biliyorlar; bu serüvenin sonuçsuz

kalma olasılığının bulunduğunu biliyorlar; bu yüzden aşkı sonsuzlukla şiirleştirme gülünçlüğüne düşmüyorlar...

F.G.: Evet.

B.-H.L.: Bu konuda sizinle aynı kanıda olup olmadığımı bilmiyorum.

F.G.: Bilmiyor musunuz?

B.-H.L.: Hayır. Çünkü, bilme, uyarılmış olma, gözlerin açılmış olması olgularının ve bunlar gibi deneyim sahibi olma olgusunun da tutkunun işleyişini bu denli etkilediğine inanmıyorum. Acaba 'bilmek' olgusu, 'bilgi' sahibi olmak, ırkçıların ırkçı olmasını engelliyor mu? Bağnaz dincilerin bağnazlığını? Bana bu karşılaştırmanın yanlış olduğunu söyleyeceksiniz. Öyle değil. Çünkü aşk da bir yolunu şaşırmadır. Bir tür çılgınlık ya da tutkudur. Ve 'sağduyunun', 'arı mantığın' bu tutkuyu aydınlatabileceğini sanmıyorum.

F.G.: Tam isabet. Mantık tutkuya hiçbir zaman yol göstermez. Öyleyse belki de az önce önerdiğiniz gibi düşünmek gerekir, biz belli bir biçimde 'uygarlıktan uzaklaştıkça', sözcüklere gereksinim duymayan saf ve yabanıl cinsel isteğin hoyratlığına geri döndükçe, aşk da bir geri çekilmeye giriyor.

B.-H.L.: Benim dediğim bu değildi. 'Saf, vahşi arzu' demek bile, benim söylemek istediğimden iyi olurdu.

F.G.: Öyleyse ne demek istiyorsunuz? Aşkın kendiliğinden tükeneceğini, çünkü zaten her zaman varolmadığını mı? Uzun sözün kısası, yine de *Neşideler Neşidesi*[1]. Bu hiç de iyi değil!

B.-H.L.: *Neşideler Neşidesi*'nde güzel olan, insani aşkın mı, tanrısal aşkın mı söz konusu olduğunun hiçbir zaman bilinmemesidir. Her ikisi için de aynı sözcükler kullanılır. Aynı temalar. Bugün: aynı düşler diyoruz. Eros ve Agapé türünden, cinsel aşk ile soylu aşktan biri ötekine endekslenmiştir, biri ötekine ayarlanmıştır.

---

1. Tevrat, *Neşideler Neşidesi*. (Yay.)

F.G.: "*Sevgilimin teni beyaz ve kırmızı,*
On binlerin arasında seçkin olan odur.
Başı saf altın;
Kıvrılır kâkülleri, kuzgun gibi siyah."[1]

B.-H.L.: İşte. Belki de ortadan kaybolan budur: biri ötekini besleyen iki düzenin, bu iki aşkın birbirine geçmesi...

F.G.: Aşkın kutsal olmayan boyutunun ne olduğunu artık bilmiyor muyuz? Evet... Bu, kutsal olanı nereye koyacağını artık bilemeyen çağımızın bir simgesi. Tüm bunlar beni biraz hüzünlendiriyor. Yarın görüşmek üzere.

B.-H.L.: Yarın görüşmek üzere Françoise. Çünkü bu kez sorun çok derin. Bunu bu akşam yanıtlayamayız.

1. Tevrat, *Neşideler Neşidesi*, 5/10-11. (Yay.)

4

AŞKLA AYNI YERDEN KAYNAKLANAN KISKANÇLIK ÜZERİNE

B.-H.L.: Özür dilerim, biraz geciktim. Kıskançlık hakkında konuşmaya başlamıştık. Başka şeye geçtik.

F.G.: Evet. Hangi burçtansınız?

B.-H.L.: Ne? Burcum mu?.. Burcumla ilgilenmeyi kesinlikle reddediyorum.

F.G.: İkizler burcu kıskançlık nedir bilmez. Yani bilenler böyle söylüyor. Mutlu ikizler...

B.-H.L.: İyi. Öyleyse ben 'İkizler' olmamalıyım.

F.G.: Ciddi olalım. İşte değişmiş olan bir şey, kıskançlık. Ya da daha doğrusu onun yaşamış olduğu biçim...

B.-H.L.: Öyle mi? Bunu da bilmiyorum... Tüm bunların gerçekten 'değişmiş' olduklarına hiç inanamıyorum.

F.G.: Ama öyle. Eskiden kıskançlık doğaldı. Kıskanç erkek, kıskanç kadın, erkek âşığın, kadın âşığın görüntüsüne uygundu. Bugün buna kötü gözle bakılıyor. Bu eski kural şimdi onursuzluk. Ama, bu yine de...

B.-H.L.: Elbette.

F.G.: Böylece yalnızca kıskançlık yüzünden değil, onursuz olmak yüzünden de acı çekiliyor. Çekilen acıdan acı çekmenin acısı çekiliyor.

B.-H.L.: Bir zamanlar, La Rochefoucauld, kıskançlığın bir hastalık olduğunu söylemişti; ve bu hastalık, sırası gelince, veba, kuduz ve kangren doğuruyordu.

F.G.: Yani?

B.-H.L.: Yani kıskançlığın bu dışlanması yeni bir şey değil. Âşıklar varsa kıskançlar da vardır. Ve kıskançlara gelin-

ce kıskanç olduklarını itiraf etmezler.

F.G.: Eskiden hıçkırarak ağlanıyordu, kıyamet koparılıyordu, bağırıp çağırılıyordu, silâh çekiliyordu, Othello gibi karısını boğazlayanlar oluyordu.

B.-H.L.: Hâlâ bağrılıp çağrılıyor. Daha az fırtına kopartılmıyor. Ve karılarını boğazlayan erkekler, hatta filozoflar[1] var...

F.G.: Artık aşk cinayetleri hemen hemen hiç işlenmiyor... Bir anlamı var bunun! Kıskançlığın sivri dişli kan dökücülüğü her zaman aynı, ama bana öyle geliyor ki, bugün, daha çok gürültülü gösteriler yaşanıyor...

B.-H.L.: Şaşılacak bir şey. Ama ben işlerin böyle olduğunu hiç, ama hiç hissetmiyorum.

F.G.: Ama öyle! Artık Heine gibi yazılmıyor: "Ey kalbimin aşkı, söyle bana, neden beni terk ettin?" Kıskançlıktan nefesi kötü kokmak kadar rahatsız olunuyor... Ve erkekler artık ağlamıyorlar. Erkeklerin artık ağlamadığı dikkatinizi çekti mi? İşte göreli olarak son durum. Bu ne zaman başladı bilmiyorum, ama Goethe zamanında çok fazla ağlıyorlardı.

B.-H.L.: Goethe zamanıyla ilgili olarak size şunu söyleyeceğim: yerli yersiz ağlıyorlardı. Bir bülbülün ölümüne, bir manzaranın güzelliğine, bir savaşın yitirilmesi ya da kazanılmasına, bir bakışa, bir gösteriye, mutlu bir kafiyeye, bir tiyatro oyununa –ve o arada da sevilen bir kadının ihanetine... Başka bir deyişle erkeklerin daha az ağlaması bir şey kanıtlamaz; bu daha az kıskanç oldukları anlamına gelmez.

F.G.: Elbette daha az kıskanç değiller. Ne de kadınlar daha az kıskançlar. Hiçbir zaman böyle bir şey söylemedim. Biliyorsunuz, kıskançlık çocukluktan başlar. Önce erkek kardeşlerle kızkardeşler arasında görülüyor. Ve size ne kadar 'kıskançlık kötü bir şeydir' diye yinelense de hiçbir zaman giderilemez. Benim dediğim, bunun sergilenmesinin engellenmesi için bugün daha fazla zorluk çekildiği. Daha önce hiç

1. Karısını boğarak öldüren Fransız filozof Louis Althusser'den söz ediyor. (Yay.)

kıskançlık duydunuz mu? Gerçekten kıskançlık demek istiyorum. Bir akşam yemeği sırasında eşlik ettiğiniz herhangi bir güzel kadının iyi konuşan birine özel dikkat göstermesiyle harekete geçen gelip geçici sinirlenme değil. Bir gerekçesi olan kıskançlık ya da öyle olduğunu sanmak...

B.-H.L.: Kıskançlığın özünün gerekçesi yoktur. Her türlü gerekçe onun için geçerlidir. İyi ve kötü gerekçeler, gerçek ve sahte kıskançlıklar yoktur. Basit biçimde kıskanç vardır –kendi yaptığı çılgınlığa dayanak olan herhangi bir işaretin, belirtinin, kanıtın ya da gerekçenin tutsağı olur...

F.G.: Peki, ama siz? Siz daha önce hiç kıskançlık duydunuz mu?

B.-H.L.: Bu sorunun yanıtının fazla bir yararı olup olmadığını bilmiyorum.

F.G.: Ama var!

B.-H.L.: Diyelim ki ben de herkes gibiyim. Kıskançlıktan nefret ederim. Ama içten olmak gerekirse, o zaman evet, kıskançtım –ve öyleyim–.

F.G.: Güzel.

B.-H.L.: Öte yandan, bunun sizin söylediğiniz boş ve düşsel gerekçelerle olduğunu da ekleyeyim. Çünkü söylediğimiz buydu değil mi? Bu konuda az ya da çok gerekçeler olmadığı. Gerçekten kıskanç olanların, dışarıdan bakıldığında, öyle olmak için hiçbir mantıklı gerekçeleri yoktur. Öyledirler, işte o kadar. Bu bir belâdır. Bir zehir. Onlar bununla zehirlenmişlerdir.

F.G.: Size bir kıskançlık öyküsü anlatacağım. On altı yaşındayken, otuz yaşında bir adama çılgınca âşık oldum, bu aşkı kemiklerime kadar duyuyordum, zaten o da çok 'sevimli' biriydi. Onun için çalışıyordum, beni çok seviyordu, benimle neşeleniyordu, biraz ensestle karışık bir biçimde beni küçük kızkardeşi gibi görüyordu, sevecen ilgisiyle beni sarıyordu... Bir akşam benim yanımda Berlin'de bir yere telefon etti. Berlin, hâlâ anımsıyorum. Ve tanıdığım bir kadınla söyleşmeye girişti, bir tiyatro oyuncusu ve şu sonu gelmez telefon ko-

nuşmalarından biri, bir fısıldaşma, geceleyin âşıkların yaptığı gibi... Durumu anlamam için birkaç dakika geçmesi gerekti... O zaman öfkeyle yerimden kalktım, orada bulunan bir vazoyu kaptığım gibi yere fırlatıp kırdım. Konuşmasına biraz ara verip bana, "Senin burada olduğunu unutmuştum"... dedi ve söyleşisini sürdürdü. Öyle bir aşağılanma, öyle bir yanma, öyle bir utanç duydum ki, bir daha asla, ama asla kimse bana bir kıskançlık duygusunu böyle ifade ettirmeyi başaramadı. Ve de yaşamım boyunca bunu anımsatan bir sahneyi hiçbir gerekçeyle yapmadım.

B.-H.L.: Yoksa geçen gün sözünü ettiğiniz kalpteki tel örgüler mi? Kıskançlığı 'bastırmak' çok güç... Aşkın öylesine bir parçası ki... Onunla öylesine aynı kaynaktan gelen...

F.G.: Bununla birlikte az çok kıskanç, az çok çabuk kuşkulanan karakterler de var.

B.-H.L.: Neyse ki tüm kadınlar Phèdre değil.

F.G.: Ne de tüm erkekler Alceste.

B.-H.L.: Ama kıskançlık, kıskançlık olarak kalıyor.

F.G.: Bazı erkekler insanı çıldırtır. Patolojik derecede kıskanç bir adam tanıdım, ama aynı zamanda dünyanın en esprili adamıydı. Kıskançlık krizine girdiği zaman aptal ve bayağı olurdu. Evet, bayağı. Suçlamalarında, sözüm ona gözlemlerinde. Onun için her şey bir bahaneydi; bir sözcük, bir gülümseme, bir surat asma, yeni bir elbise. Beni bir çekmeceye kapatmak ve oradan yalnızca kendisi için çıkarmak isterdi. Bunu söylemek yüzsüzlüğünü göstermişti. Ama bunlar aşkın kanıtlarıdır diyordu bana, aşkın kanıtları! Sonunda onları başımdan savdım, onu ve kanıtlarını. Çünkü dram, kıskançlıkla birlikte ne kadar gözetilirse gözetilsin o kadar çok bunaltıcı olmaya ve kuşkuya daha çok gerekçe yaratmaya eğilimlidir. Bu, küçültücü bir olaylar zinciridir.

B.-H.L.: Duruma göre değişir. Kıskançlığa konu olan için, kıskançlığı algılamanın iki biçimi var. Bu gerçekten de bunaltıcı bulunabilir. Ama bunda ne olursa olsun bir aşk işaretinin kanıtı görülebilir (bu bakış açısından 'sizin' kıskanç

arkadaşınız haksız değildi). Bu işareti bekleyen kadınlar vardır. Hatta bazıları zorlarlar. Bu kadınlar, kıskanç değilseniz, ya da yeterince değilseniz, bunda bir çapkınlık öncesinin, bir aşksızlığın belirtisini görebilirler. Gerçekten de, ne kadar çok erkek bir kadının artık sevilmediğinden, ya da sevginin azaldığından yakındığını duymuştur: "Artık kıskanç bile değilsin!" Kimbilir kaçı, "Senin kıskanç olduğun o mutlu günler nerede?" diyen ünlü sözü öykünmek için kıskançlık komedisi oynar?

F.G.: Kıskançlık belirtisinin tümden yokluğu rahatsız edicidir ve aslında bir aldırmazlığın başlangıcı olabilir. Ama küçük işaretler vardır... büyük işaretler vardır. Yaşasın küçük işaretler. Ben 'büyük' işaretlere karşı daha ihtiyatlıyım.

B.-H.L.: Ya da?

F.G.: Kıskançlıkların en kötüsü geçmişe dönük olanıdır. Bu, eşlerin her biri için gerçekten bir işkencedir. Bunu hiçbir şey yatıştıramaz. Bu: 'beni artık sevmiyorsun...' değildir, bu: 'Benden önce kimi seviyordun?'dur. Dehşet verici!

B.-H.L.: Evet, dehşet verici. –Bunu söylemek korkunç– ama aynı zamanda aşk! Proust, sizin de bildiğiniz gibi, 'Aşkın mayası kıskançlıktır' der. Ama kıskançlığın mayasının geçmişi kapsayan kıskançlık olduğunu ekler. Neden? Çünkü aşk sahip olmadır ve bir kimseye yalnızca onun bugününe ait o küçük parçasına sahip olarak sahip olamazsınız. Proust, Reynaldo Hahn'ı sever. Onu ister. Ve onu istediği, onu gerçekten sevdiği zaman, onun elinden kaçan bu yanını, tam tanımıyla geçmişini tanımaya, kontrol etmeye, belki de yok etmeye çalışır. Size bunun eğlenceli olduğunu söylemiyorum. Ne de, ne pahasına olursa olsun bu kıskançlığı susturmak gerekmediğini. Proust'un da zaten düzenli olarak yapmaya söz verdiği (*yazışmaları* bunu gösterir) şey budur. Ama nihayet bu böyledir. Kuşkusuz böyle olmamalıdır. Kıskançlık ne yazık ki oyunun bir parçasıdır.

F.G.: Ama hiç kimseye asla tamamen sahip olunamaz. Bu canavarca ve çılgınca bir düşünce. Ötekinde değiştirilen,

olsa olsa onun saç biçimi ya da kravatlarının rengi gibi şeylerdir. Öteki hakkında, görüş alanınızın dışında olduğu zamanlara ait hiçbir şey bilinmez. Hele onun geçmişi! Zaten sürprizler, gizler olmadan birine tümüyle 'sahip olunsaydı', bu çok sıkıcı olurdu.

B.-H.L.: Bilmiyorum...

F.G.: Proust'un kahramanları bir şeyi geçmiş gibi arkalarından sürükleyen tuhaf 'partnerler'dir. Ama elbette rastlantısal olarak seçmiyorlar ve onlarda gerçekten varolan kapalılık, bulanıklık ve ele geçmezlik onları arzulanır kılıyor... Kıskançlık hakkında ondan daha iyi yazan hiç kimse kalmadı ve ondan böyle söz etmekten utanç duymalıyız.

B.-H.L.: Vay canına! Utanç... bir de utanç duymak gerekecekse...

F.G.: *Kayıp Albertine*[1] bir başyapıttır.

B.-H.L.: Doğru. Örneğin şu geçmişe dönük kıskançlık sorunu...

F.G.: Evet?

B.-H.L.: Aynı kanıda olduğumuzu yineliyorum. Ve kendini tutamayan, bu kıskançlığı engelleyemeyen insanlar, bundan söz edilmesine, bir kanser gibi ele geçirmesine, üremesine, en kuytu köşelere, geçmişinizin karanlık bölgelerine yatırım yapmasına izin veren insanlar, kadın olsun, erkek olsun, evet, kesinlikle çok çabuk çekilmez duruma gelirler. Ama *Albertine*'de olağanüstü olan, Proust'un bize aşkın özünden ve uç noktalardaki eğilimlerinden söz etmesidir. Ve bu bakış açısından (demeye cesaret edebilirsem, olgunun 'kimyasal' bakış açısından) gösteri amansızdır: kıskançlığın hastalıklı, marazi, canavarca bir güzel varlığı vardır, onda ruhun bu kanserli, lösemili güzel varlığı vardır –bu da ne yazık ki aynı zamanda aşkın bir (temel) oluşturucusudur...

F.G.: Ne yazık ki size karşı çıkacak bir şey görmüyorum. Ne yazık ki diyorum, çünkü hasta eder ve daha da öte-

1. Marcel Proust, *Albertine disparue* (Yay.)

ye gider. Ama bana öyle geliyor ki bir çiftin kıskançlık ilişkisinde biri ötekinden her zaman daha hızlıdır, kendine işkence etmekte, üzülmekte, anlamsız gerekçeler bulmakta daha hızlı. Kıskançlıkta kuşkusuz Proust'un rahatlıkla donatmış olduğu bir nitelik vardır. Swann kıskançtır, Odette öyle değildir. Onu sevmediği için mi?

B.-H.L.: Elbette.

F.G.: *Peşinde*'nin[1] anlatıcısı kıskançtır, Albertine değil, aynı nedenle mi?

B.-H.L.: Mutlaka.

F.G.: Ama eğer karşılığında size ilgisizlikten başka şey vermeyen, kendini sevilmeye bırakmaktan başka şeyi sevmeyen biri seviliyorsa, bu bir rastlantı değil.

B.-H.L.: Bu, benim söylediğim şey de değil. Çünkü, ben aynı zamanda, karşılıklı aşk olanağına da inanıyorum.

F.G.: Siz 'mutlu aşk yoktur' diyordunuz.

B.-H.L.: Bu, karşılıklı olmasını engellemez. Bu yanlış anlaşılmanın içindedir. Karşılıklılık bir yanlışlık *tutkusu*dur.

F.G.: Mutsuz aşkın, başka sözcük bulamıyorum, belli bir niteliği var. Çünkü....

B.-H.L.: Proust'un başka bir düşüncesi, onun zamanında, Deleuze'e çarpıcı gelmişti. Son derece doğru buluyorum! Kıskançlık, der, bir yorumlamadır. Bir imler ve onların yorumu bilimi. Sonuç olarak, hiçbir zaman bir 'olgu' yüzünden kıskanç olunmaz. Eşiniz sizi aldattığı, ihanet ettiği, terk ettiği için –anlattığınız kıskançlık sahnesinin biçimindeki istisnalar hariç– kıskanç olunmaz. Size ihanet edebilir, tamam. Bu korkunç olacaktır. Acı çekeceksiniz. Karşılığında belki siz de ona ihanet edeceksiniz. Ama...

F.G.: Bu, işte yapılmaması gereken bu. Kötü tedavi yolu. Çifte acı çekmenin en sağlam yolu.

B.-H.L.: Tamam. Ama ne olursa olsun bu olguya takılmayalım. Kıskançlığı başlatan, onun mekanizmasını hareke-

---

1. Marcel Proust, *Geçmiş Zaman Peşinde*. (Yay.)

te geçiren, çok daha ince şeylerdir. Örneğin bir bakıştır. Sevilen kadının bir yüz ifadesi. Daha önce görmediğimiz bir surat asma. Gecikmiş bir konuşma. Kuşkulu bir ilgi gösterme. Hatta bir okşama...

F.G.: Bir okşama mı?

B.-H.L.: Evet, bir okşamadan da kıskançlık duyulabilir. Oh! Tabii, başka birine yönelen bir okşama değil. Hayır! Sizi okşaması –çok hoş bir okşama. Sevimli. Ama size ansızın acayip görünen. Belki de zamansız. Ve kendi kendinize bunun hangi şeytanlıktan geldiğini, hangi cehennemin dibinden çıkarıldığını sorarsınız. Bir sözcük yüzünden kıskançlık duyulabilir. Biraz değişik bir vurgulamadan. Çok küçük şeylerden. Bunlar ne kadar küçük şeyler olursa kıskançlık da o kadar yoğun olur. İmler, evet. Her zaman imler. Ve tüm bu imlerin çevresinde yorumsal saçmalamalar, tüm bir şifre çözme bilimi...

F.G.: Bu bana Hélène Lazareff'in gülünç öyküsünü anımsatıyor. Bildiğiniz gibi Hélène, beyefendileri çok severdi. Kocasıyla Amerika'ya gitti. Dönüşte Fransız sigarası içmeye başladığını saptadım. Bundan, yaşamına yeni bir aşk girdiğini –adını veremeyeceğim– çıkardım. Ve haklı çıktım.

B.-H.L.: Sorun şu: acaba kocası da bunun ayırdına varmış mıydı?

F.G.: Korkarım evet, maalesef!

B.-H.L.: Eh, tamam işte. Tam oradayız. Bu, başka bir öyküye benziyor, daha yeni. Bir erkek çifte yaşantısını gizleyebilmek için elinden geleni yapar. Bunu oldukça da iyi başarır. Olağanüstü bir ustalıkla her türlu düzeni kurar. Onu ele veren bir ihtiyatsızlık dışında: bir söz, yeni bir söz kullanır; çok basit, küçük bir söz, ama yeri olmayan; belli ki ona ait olmayan; bu sözcük hatası her şeyi yerle bir eder.

F.G.: İşte burada iki çeşit kıskançlığı birbirinden ayırıyorum. Biri, içinde çöreklenmiş yabani hayvanı besleyebilen her şeyi görmezlikten gelen ve apaçık olan kıskançlık, öteki, belki daha yoğun, ama daha az uyanık, acı çekmekte aceleci.

B.-H.L.: Ayrılabilir mi bilmiyorum. Çünkü denetim altına alınıp alınmayacağını bilmiyorum. Yakın geçmişteki edebiyat, kıskançlığın iki büyük örneğini üretiyor. *Sophie'nin Seçimi*'nin[1] kahramanı Nathan; *Belle du Seigneur*'ün[2] son sayfalarındaki Solal, bize yeterince şaşırtıcı kıskançlık sahneleri oynarlar. Sinemada onlara benzeyen bir kişilikten, Buñuel'in filmi *El*'in kahramanından söz etmeye gerek yok. Bunları sizin iki kategorinizden hangilerine yerleştirdiniz?

F.G.: *Sophie'nin Seçimi*'ni fazla anımsamıyorum. Solal, çok büyük egosuyla bana özellikle bir oyuncu gibi görünüyor. Büyük aşkı oynadığı gibi, kıskançlığı da büyük oynuyor. Ariane'ın yatağında, nasıl desem, kalbinde, kendinden önce birinin varolmuş olması düşüncesi, onu biraz 'Proustça' nedenlerle çılgına döndürüyor. Çünkü kendini küçük düşürülmüş hissediyor. Eğer bu önceki biri, Mısır kralı olsa onu başka türlü görecekti, bu kesin, ama o herhangi bir orkestra şefi... Acı çekiyor, evet, korkunç acı çekiyor. Kendi gururundan...

B.-H.L.: Senaryo'dan emin misiniz? Kıskançlığının kaynağının gurur olduğundan emin misiniz?

F.G.: Bu, benim yorumum.

B.-H.L.: Ben öyle anımsamıyorum. Çok çılgın bir Solal anımsıyorum. Gerçekten çok işkenceden geçmiş ve çok çılgın.

F.G.: Kendini, herhangi bir adama karşı zaafları olan bir kadın tarafından sevilir buluyor. Hoşgörülemez bir durum.

B.-H.L.: Aslında Cohen ile ilgili onun lehinde ya da Proustça olmayan eğlenceli bir öykü anımsıyorum. Onu görmeye Cenevre'ye gitmiştim. Cenevre'de Krieg Caddesindeki hiç dışarı çıkmadığı apartman dairesinde, bazı cumartesileri onu görmeye gittiğim bir dönemdi. Onunla kendisinden, İsrail'den, kadınlardan, Ariane'dan, *Belle du Seigneur*'ün so-

1. William Styron'un romanı. (Yay.)
2. Albert Cohen'in romanı. (Yay.)

nundan, çifte intihardan, olası başka sonlardan söz ederdik. Ve bir keresinde ona *Belle du Seigneur*'ün, Proust'un *Yitik Zaman*'ı ile birlikte XX'nci yüzyılın en büyük aşk romanı olduğunu söylediğimi anımsıyorum. Bana baktı. Uzun uzun ve merakla baktı. Bir an susmuştu. Sinirli biçimde amber tespihiyle oynamıştı. Ayağa kalkmıştı. Yeniden oturmuştu. Gözlerinden önce kaygılı, sonra üzgün bir ışıltı geçmişti. Ve yitik bir havada, hemen hemen çocukça beni yanıtlamıştı: "Neden Proust'un *Yitik Zaman*'ı ile birlikte?" Bu karşılaştırma bana, ona yapılabilecek en küçük bir övgü gibi görünmüştü. Ama kuşkusuz onu yaralamış gibiydi. XX'nci yüzyılın aşk romanını yazmış olma onurunu herhangi biriyle paylaşma düşüncesine katlanamıyordu.

F.G.: Bu, tam da benim onun kişiliği konusunda beslediğim düşünce.

B.-H.L.: Cohen olgusu tuhaftır. Herkes onu Solal olarak görüyordu. Görkemli, güneş parlaklığında Solal olarak. Baştan çıkarıcının yetkin örneğini keşfetmek için, hacca gider gibi onu görmeye geliyorlardı. Gerçek, onun bazı günler Solal'den çok Mangeclous'ya yakın olduğunu söylemeyi zorunlu kılıyor.

F.G.: Bu beni şaşırtmıyor.

B.-H.L.: Beni, evet. Bu, beni her zaman çok şaşırttı. Ama bunu size söylememeliydim. Çünkü, kuşkusuz onu seviyordum. Küçük kusurlarına karşın onu seviyordum ve sonsuz saygım vardı. Oysa siz...

F.G.: Evet. Çünkü bu yazarlarda bilinen bir şeydir. Çok bilinen bir şey... Kuşkusuz, Cohen'de özdeşleşme ötekilerden daha ileri gitmese de. Cohen aracılığıyla Solal'e sevgi dolu ateşli mektuplar yazmış olan kadınlar biliyorum.

B.-H.L.: Bu mektuplardan bazılarını biliyorum. Hatta bazılarını okuduğumu söyleyebilirim. Çünkü o, aynı zamanda oldukça boşboğaz biriydi. Sözünü ettiğiniz mektupları içinde sakladığı eski bir tahta sandığı vardı. Onları, bence, isteyerek gösterirdi. Özellikle de mektubu yazan ünlü biri ol-

duğu zaman. Eğer bilselerdi...

F.G.: İşte! Görüyorsunuz...

B.-H.L.: Bu, kıskançlığın başka bir yanı olduğu anlamına gelir. Başka bir yeteneği var diyeceğim: o, tanıma yetisinin olağanüstü aracıdır. Kıskançlık dışarıdaki tüm radarlardır! Tüm bataryalı araştırma sistemleri! Dünyaya karşı duyarlığı kat kat artmıştır. Uyanıklık yeteneği büyümüştür. Proust'un övdüğü bu ince ve doğurgan kıskançlığın egemenliği altında olunduğu zamanki kadar hiçbir zaman kurnaz olunmamış ve bu kadar çok şey ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Ona göre, her şey kıskançlık için bir imgedir. Ve her şey onun için bir imge oldukça, o da şaşılacak derecede ve canavarca zekileşiyor.

F.G.: Ya da gerçeği yeniden kurgulaması tümüyle delice. Kıskançlık zenginliği... Genellikle cinayetlere yol açar. Özellikle önemsiz şeylerle beslendiği için en azından büyük kıskançlıklarda hiç bitmek bilmez. Bunun için kendini kandırılmaya bırakmak yerine onlardan kaçmak gerekir, çünkü kıskançlıkta çekicilik vardır. Eğer gelişmiş, günlük bir işkence içinde yaşanmak istenmiyorsa, asla çok kıskanç bir erkek ya da kadın sevmemeli, eğer öğütler bir işe yarıyorsa, bu benim herhangi bir kimseye vereceğim öğütlerin ilkidir.

B.-H.L.: Engizisyon. Sonu gelmez soruşturma. Kuşku. Hiç tatmin olmayan merak. Karşı düşünceyi uyutmak için yaratılmış dalkavukça kurnaz sorun. Tuzaklar. Hileler. Aldatıcı aldırmazlık. "Haydi, haydi! Oraya gidebilirsin. Bu sabah keyfim çok yerinde! Hiçbir sakıncası yok! Aldırış etmeyebilirsin! Zaten hiç kıskanmıyorum! Hayır, hayır, bana iyi bir bak, hiç kıskanmış gibi bir halim var mı? Kesinlikle, son derece sakin değil miyim?"

F.G.: Aşağı yukarı böyle, evet.

B.-H.L.: Sonra şiddet o halde. İlkin imgelem gücü. Katı anlamıyla imgelem gücü. Büyük kıskançların erdemi –ya da kusuru– olan şu şeytanî yetenek, kendisi için hayâller üretme yeteneği. Daha sonra şiddet. Öteki, sizin yatıştırıcı konuş-

manıza kanıp da küçük itirafını ağzından kaçırmak gibi bir uğursuz hata yapınca o zincirlerinden boşanan şiddet. Yani ona, ötekine karşı şiddet. Ama hemen ardından kendine karşı. Ötekine ve kendine karşı şiddet, genellikle kıskançlık sahneleriyle sonuçlanır. Kıskanç birini tanıyorum. Büyük kıskançlık anlarında kafasını duvarlara, ağaçlara -sert, acıtacak herhangi bir şeye vurmayı alışkanlık edinmişti, yeter ki bu aklını başına getirsin. "İşte," dedi, sevdiği kadına, kafasında bir şiş ya da alnından kanlar akarak "istediğin bu muydu? Ha, bu muydu?" Ve öteki, zavallı kadın, onun kendine verdiği ceza için ne yaptığını düşünerek hıçkıra hıçkıra ağladı.

F.G.: Kafasını duvarlara vurmak, Tanrım! Bunu Proust bile düşünmemişti...

B.-H.L.: Hayır. Ama buna karşılık, kıskançlığın verdiği bu güç, işte onun bilincinde olduğu bir şey. Sizin de bildiğiniz gibi, kıskançlık olmadan edebiyat olmaz demeye kadar gidilecektir.

F.G.: Çünkü aşk olmadan edebiyat olmaz, oraya geri dönülüyor.

B.-H.L.: Evet. Ve çünkü, yineliyorum, kıskançlık tüm algılama sistemlerini keskinleştirir. Bir filozof, kıskançlığın aynı kişi'den bir başkası'nı, tek'ten birçok'u ürettiğini söylüyordu -soluk alınamayan bir dünya yaratır, ama belli biçimde daha renkli.

F.G.: Kıskançlıkta şaşırtıcı olan onun kalıcılığı. Bir erkekle, bir kadın çok seviştiler, ayrıldılar, uzun zaman görüşmediler, bir gün rastlaştılar, erkek ya da kadın yanındaki kadın ya da erkeğe sevecen bir davranışta bulundu, bu ötekine bir darbe oldu.

B.-H.L.: Burada da artık ben sizi izleyemiyorum -ya da bazı şeyleri sizinle aynı biçimde hissetmiyorum... Tersine, ben, kıskançlığın daha çok, sizi terk eden aşkla birlikte yok olan bir şey olduğu kanısındayım. Bu olağan değil mi? Kıskançlık aşka özgüdür. Öyleyse aşk bittiğinde o da biter.

F.G.: Ben, kıskançlığın aşkı uzun süre izleyeceği kanı-

sındayım. En azından sevmeyi sürdüren ve ölmüş bir aşkı hâlâ yaşayan kişide...

B.-H.L.: Bu kez tartışma geniş, sevgili Françoise. Biri ötekini terk ettiği zaman hâlâ sevmeye devam edilebilir mi?

F.G.: Közler bir anda sönmez. Yoksa bu çok kolay olurdu.

B.-H.L.: Sevmek tek yanlı olabilir mi?

F.G.: Elbette. En azından belli bir süre.

B.-H.L.: Hep aynı şey: acaba aşk her zaman az çok karşılıklı değil midir? Acaba onda biraz da kuruntu yok mu; en azından birbirini oyalamak gibi bir yanılsama yok mu?

F.G.: Şaka mı ediyorsunuz?

B.-H.L.: Proust muhakkak çok kötümserdir. Aşk hiçbir zaman karşılıklı değildir der. Asla! Ve bu, anımsarsınız, Berl ile tartışmasının nedenidir.

F.G.: Evet, *Présense des morts*'da anlatılan ünlü sahne: Cepheden dönen genç Berl, Madame Duclaux'nun tavsiyesi üzerine Üstat'ı ziyaret eder ve ona gizli aşklarını açıklar.

B.-H.L.: Proust onun küçük öyküsünü dinler. Önce heyecanlıdır. Sonra sinirli. Sonra içtenlikle öfkeli. Ve sonra zavallı Berl'in suratına terliğini fırlatarak onu kovar.

F.G.: Berl bu konuda Proust'un harika bir portresini çizer, 'pusuya yatmış kadın düşkünü kafası ve soluk hantal yanakları'yla.

B.-H.L.: Berl, kendisindeki 'eşcinsellik için gerekli çekicilik eksikliği'nin öteki'nin gözünde 'katlanılmaz bir kusur' oluşturduğuna inandı her zaman. Oysa, onun gerçek kusuru, onu Proust'a ters düşüren uyuşmazlık, onun duyguların karşılıklı olduğuna olan inancıydı.

F.G.: 'Sylvia'nın öyküsü.

B.-H.L.: İyi ya, Proust'la her zaman aynı düşüncede olma zorunluğu yok. Bu konuda doğru olan da bu, aynı düşüncede olduğum kanısında değilim.

F.G.: Diyelim ki, biri ötekinden her zaman biraz fazla sever.

B.-H.L.: Ama öteki bunu her zaman bilmez.

F.G.: Buna inanıyor musunuz! Kıskançlık karşısında erkekler ve kadınlar ne olursa olsun eşittirler, eşit oranda kırılırlar, eşit oranda yıkılırlar ve bazan eşit biçimde yanılırlar. Ve bu acı karşısında şöyle bağıracak bir aptal her zaman bulunur: "Sahel'de çocuklar açlıktan ölürken, bir erkek ya da bir kadın yüzünden nasıl acı çekebiliyorsunuz?" Günümüzde kıskançlık da ikiz kardeşi olan aşk kadar demodedir. Bir sözcüğe, bir tümceye, bir imaya izin verilir. İyi yetişmiş kişiler buna sessizce katlanır. Başlarken tüm söylemek istediğim buydu.

B.-H.L.: Ve bir saatten bu yana sizin ve benim yalanladıklarımızın tümü de buydu. Bunca zaman ve bu tonda demode olmuş bir duygu hakkında mı konuştuk?

F.G.: Demode olan duygu değil. Demode olan, onun ifade ediliş biçimi, daha az özgürlük var bu bağlamda. Yoksa duygunun kendisi hiçbir zaman yok olmayacak.

5

AŞKIN CENNET VE CEHENNEM OLMASI ÜZERİNE

F.G.: Biliyor musunuz ne oldu? Düşümde kıskanç biri beni geceyarısı uyandırıyordu. Ve ben ona, "Ama ben saydamım! Yaşamım saydam," diyordum.

B.-H.L.: Ve ona yalan söylüyordunuz. Aşk ilişkileri hiçbir zaman saydam olmaz.

F.G.: Kuşkusuz.

B.-H.L.: Âşıklar anlaştıklarını sanırlar. Leb demeden leblebiyi anladıklarını. Zavallılar, bir çeşit kutsanmış bir kaynaşma, uyum içinde yaşadıklarını düşlerler. Oysa ki...

F.G.: Çünkü onlar kaynaşma, tümleşme, tamlaşma ararlar. Elbette böyle bir şey yoktur, ya da karşılıklı bir yıldırım aşkından, aşkın patlak vermesinden sonra çok kısa süreyle vardır. Eşlerden biri ötekine karşı saydamlığını çok çabuk yitirir.

B.-H.L.: Dün şu ünlü Proust-Berl öyküsünü konuşuyorduk. Berl kalplerin kaynaşmasına inanıyordu. Arzuların uyumuna. Sylvia'ya rastladı. Ve "Tanrıya şükür! Mucize! Birbirimizi seven iki varlığız! Uyum içinde iki beden! İki varlık arasındaki uçurumun birdenbire böylesine kapanmasını sağlayan aşkın sayesinde!" dedi. O zaman Proust çok öfkelendi. Kızgınlığından onu kovdu. Burada, bir kez daha Proust'un yanındayım. Kesinlikle Proust'un yanında...

F.G.: Burada yine de yanılsama var... Aşkın, kısa bir süre için öteki eşe bir ulaşma yolu olduğu Berl'in ve hiç kuşkusuz Proust'un yanılsamasıdır, gerçekte aşk sizin için sonsuza kadar bilinmez kalır ve onun için de böyle kalacaktır. Biraz

ukalaca bir biçimde söyleyecek olursak, aşk ilişkisinde karşıdaki eşin sonsuz bir başkasılık'ı[1] vardı, kendimize en yakın saydığımız, kendisiyle bir tek varlık oluşturduğumuzu sandığımız erkek ya da kadın için de söz konusudur bu, yani şu eski düş... ilk birleşmeye yeniden kavuşmak...

B.-H.L.: Kim diyordu bilmiyorum: "Sevmek, bir tek olmaktır – ama sorun *hangisi* olduğudur"...

F.G.: Gülünç.

B.-H.L.: Aslında bu bütünleşme, temel birlik ve aradığını bulmak öykülerinden iğreniyorum.

F.G.: Söz konusu olan bundan iğrenip iğrenmediğini bilmek değil. Bu düş her birimizin derininde vardır ve aynı zamanda da gerçekleştirilmesi olanaksızdır...

B.-H.L.: Evet...

F.G.: Üstelik aşk ilişkilerinde temel bir yanlış anlama var: Kadın bir birey, bir insan arar, erkek ise cinsel gücünü gösterecek dişilik –cinselliği– arar...

B.-H.L.: Kadının bir insan, erkeğin dişilik aradığını nereden çıkarıyorsunuz?

F.G.: Bunu nereden mi çıkarıyorum? Derin bilgeliğimden.

B.-H.L.: Bu konuda benim bilgeliğim daha az derin olmalı. Ama ben karşılarında bir kadın, birey olarak bir kadın görmekten tiksinmeyen erkekler tanıdığım kanısındayım. Ve bunun tersi olan birçok kadın... iyi. Herkesin kendi şampiyonunu ve esen rüzgâra göre bayrağını seçmesi gibi gülünç bir duruma düşmeyelim...

F.G.: Doğru. Ama ben buna karşılık, şu eşin başkalaşması sorunu üstünde durmak isterdim. Çok karamsar olmak da gerekmiyor.

B.-H.L.: Hayır.

F.G.: Sözcüğün gerçek anlamıyla: 'anlaşmış' bir çift, İkisinden birinin Öteki'ni anladığı bir çift, hiç kuşkusuz birlikte

---

1. *l'altérité*: (Felsefe deyimi): Bir başkası olma. (Yay.)

sevişme keyfini de içinde taşıyarak birçok temel konuda anlaşmış bir çift, evet, böyle bir çift vardır!

B.-H.L.: Kuşkusuz.

F.G.: Ve bazan, çok seyrek olsa da bazan, bu sonsuza kadar sürüp gider.

B.-H.L.: Kuşkusuz.

F.G.: Demek ki bu konuda anlaşıyoruz.

B.-H.L.: Elbette anlaşıyoruz. Beni sinirlendiren, şu uyum, şu temel ve boşuna kaynaşma hikâyesi. Bu hikâye eski Yunanlarla başlıyor. Aşka ilişkin tüm Batı edebiyatına mikrop bulaştırıyor, yavaş yavaş. O derecede ki, bugün hâlâ...

F.G.: Öteki yarısını arayan ayrılmış, bölünmüş varlık, güzel bir imge, öyle değil mi sizce? Bu imge, Eflatun'dan bu yana yüzyılları geçerek geldiyse bu bir rastlantı değil. Duygusal olduğu kadar maddi olarak da aynı avantaja sahip.

B.-H.L.: Ben bunu güzel bulmuyorum, hayır. Çift cinselliği olan, bir tek ruh ve beden oluşturan ve daha sonra bütün yaşamlarını yitik hünsalıklarını aramakla geçiren şu kocaman ve yusyuvarlak canlı varlıklar, Eflatun'un yazdığı en saçma şey değil mi yani?

F.G.: Beden başka bir bedende erimek, birleşmek ve yok olmak istediğini haykırabilir. Sık sık başvurduğunuz ve hiç de romantik sayılmayan Georges Bataille da, 'kaynaşma'yı tutkusunun doruk noktasına, kutsal düşe dönüştürüyordu.

B.-H.L.: Tanrıya şükür bunu başka bir bağlamda söyledi. Ve hiçbir zaman bize, hepimizin içinde uyuyan ikinci bir cinsiyet olduğunu anlatmadı!

F.G.: Robert Musil de *Niteliksiz Adam*'da "Tam anlamıyla kendisi olmasına karşın kesinlikle bize benzeyen öteki cinsiyetten bir tıpatıp benzere, özerk bir hayatı olması üstünlüğüne karşın gene de 'biz' olan büyülü bir varlık'a sahip olma arzusu"nu çok iyi anlatır... Ona göre, büyük, şiddetli aşk tutkuları, aslında ötekinin gözlerinin gerisinden kendi en giz-

li benliğini görmeyi düşleyen bir varlığa sıkı sıkıya bağlıdır...

B.-H.L.: 'Büyük aşk duyguları' düşüncesine katılmak zorunda değilim. Bu olguyu dile getirmek zorunda kalsaydım, tersine şöyle derdim: Aşk, ancak, karşınızda kendinizden başka biri, size yabancı biri olduğu zaman çok büyüktür, yani karşınızda şu suçortağı benzerin, şu tersine görüntünün, şu yansımanın karşıtı biri olduğu zaman...

F.G.: Siz bir yıldırım aşkına hiç çarpıldınız mı Bernard? Hiç tutkuya kapıldınız mı? Bir tutkunun en başında, her zaman özlem duyulan bir şey vardır ve bu da hiç kuşkusuz kaynaşma yanılsamasıdır.

B.-H.L.: Doğrusu hayır. Tersine, bir yıldırım aşkında çarpıcı olan ötekinin özgünlüğüdür. Baş döndürücü özgünlüğü. Ve daha sonra özlemi çekilen de budur...

F.G.: Ah! Hiç de değil. Yıldırım aşkında baş döndürücü olan, birbirini bulmuş olmak, sonsuza dek birbiri için yaratılmış olmak duygusudur.

B.-H.L.: Çok romantik... Gerçekten çok romantiksiniz...

F.G.: 'Romantik', sanmıyorum. Burada aktarmaya çalıştığım çok yaygın bir duygu.

B.-H.L.: Hiçbir zaman, kim olursa olsun, biri için 'yaratılmış' olduğum duygusuna sahip olmadım. Buna karşılık, tamamen değişik biriyle karşılaşmak, bu değişikliğe karşı duyulan heyecan, onun, nasıl demeli, gerçekten düşünülemez olduğu izlenimi ve size vereceği zevkin sonsuz olacağı –işte, benim için 'yıldırım aşkı'.

F.G.: Ligne prensi gibi aşkta en iyi evrenin başlangıç dönemi olduğunu ve bu yüzden sık sık yeniden başlamak gerektiğini düşünüyor musunuz?

B.-H.L.: Eğer isterseniz öyle düşünebilirsiniz. Ama eklenecek bir koşulla, –belki sizi şaşırtacak bir değişke– birçok kez yeniden başlamak hiç de fena olmaz, aynı kişi ile olursa...

F.G.: Güzel program. Destekliyorum. Ama öyleyse, bir-

çok erkeğin kaldıracı olarak görülen –ve az önce sizin kendinizin sözünü ettiğiniz özgünlüğe elveda mı?

B.-H.L.: Hayır, zorunlu değil! Öteki kişi olağandışı olduğu için. Ve o *gerçekten* de öyledir. Bu yüzden bir yaşam onun özgünlüğünü aramakla geçirilebilir.

F.G.: Bu bir yanıltmaca. Sözcük oyunu yapıyorsunuz.

B.-H.L.: Hayır. Sanmıyorum. Âşıkların iyi bildiği ve bana Ligne prensi hakkında söylediğiniz tümceyi düşündüren başka bir zevk var: o da — 'başlangıç gibisi yok' dediğine göre– o başlangıcın çekiciliğini kafasında canlandırmak, sonsuz kez yeniden canlandırmak.

F.G.: Evet?

B.-H.L.: İyi tanınan bu yüz. Çok alışılmış bir siluet. Şu bakış, şu çok belirsiz –ya da neden olmasın, alabildiğine– değişik gülümseme. Ve birden, bir an gözleri kapatmanın, geçmişe dönmenin, sevdiğiniz kadının ilk karşılaştığınızdaki haline hem benzeyen hem de benzemeyen şu varlığı yeniden ele geçirmeyi denemenin verdiği mutluluk — yani, sanki aranızda henüz bir şey geçmemiş, kadın size henüz yabancı ve ona sahip olup olmayacağınızı henüz bilmiyorsunuz... işte o sıradaki hali...

F.G.: Çok kadınca bir söylem izliyorsunuz... Başlangıçların canlandırılması, geçmişi yakalamanın tadı... Melankolinin rengi... Bunlar melankolik aşk duyan kadınlarda olur. Melisande, "Mutluyum, ama hüzünlüyüm," der. Âşık olan ve sevilen erkeklerin ise, tam tersine kanatları vardır... Dünyayı fethetmek isterler. Kim Bonaparte'dan daha fazla âşık olabilirdi?

B.-H.L.: Bu 'özgünlük' işini daha aydınlık görmeye çalışıyorum. Klasik özgünlük tamam. Bu, söylendiği gibi yeni bir 'keşif'tir. Yani, düşlenen, tahmin edilen ve arzulanan bir beden –ve bir anda kollarınızın arasında keşfediliyor. Ama başka bir özgünlük daha var, en azından o kadar coşku uyandırıcı: o da, tanınan ya da tanındığı sanılan bir kadınla bulunur.

F.G.: Evet.

B.-H.L.: İşte burada beni ilgilendiren bu kadın. Size sözünü ettiğim o. Ve az önce size kaynaşma, çifte cinsel organlı olma vb. işlerine inanmadığımı söylerken onu düşünüyordum.

F.G.: İyi anladım.

B.-H.L.: On yıl, on iki yıl bir kadınla yaşanabilir. Bazan, şu ya da bu alanda birbirine aşırı yaklaşıldığı duygusuna sahip olunur. Onun başka biri, eski yerine oturtulamayacak biçimde başka biri olduğunun keşfedildiği an daima gelir. Bundan pişmanlık duymak gerekir mi? Kendi kendine şöyle denir: "Ne yazık! Ne yanlış anlama! Ne uzaklık!" Elbette hayır. Tam tersine! Bu aşkın bağışlamasıdır... Bitmez tükenmez kaynağı... O, bu tür yanlış anlamalarla beslenerek yaşar...

F.G.: Bundan beslenir, ya da bundan ölür... Anlaşmak, bunları elden geldiğince safdışı etmektir, her iki tarafın da gerçekten saydam olması için.

B.-H.L.: Ama hayır! Özellikle hayır! Bu, tam tersine, her şeyin içine etmenin en güvenilir yolu olurdu. Tüm yanlış anlamaların 'safdışı' bırakıldığı bir çift, sözcüğün tam anlamıyla, artık konuşacakları hiçbir şey kalmamış bir çift olurdu. Zaten siz kendiniz bile hiçbir zaman saydam olunmadığını söylüyordunuz!

F.G.: Bu doğru. Ve gizemin karşı konulan, ama ortadan kaldırılamayan yanı da elbette aşkın bir parçasıdır. Keşfedilenler bazan ürkütücüdür... Geçici olarak bir yıkım, dipsiz bir kuyu, tanımadık korkutucu bir yüz gibi görünür. Böylece âşıklar arasında 'kavgalar' başlar, en çok bundan nefret ederim ve öfke içinde, şiddet içinde korkunç şeyler söylenmesinden...

B.-H.L.: Korkunç ya da değil, belli olmaz. Birbirlerine güzel şeyler söyleyebilirler. Ve birbirlerine güler yüz gösterebilirler.

F.G.: Ama kabul etmeliyiz ki, bunlar korkunç anlardır!

Bu anlarda insanlar kendilerine hiç benzemezler...

B.-H.L.: Ötekinin kendisi olmaktan çıktığını –şu kendinden geçme ve öfke durumunu– görmek de bir zevk olmalı.

F.G.: Tuhaf zevk...

B.-H.L.: Ama zevk.

F.G.: Bazan, ardından güzel barışmalar gelir, bu doğru. Yalnızca bu alışkanlıklarla yaşayabilen bir çift tanıyorum. Belki de birbirlerini en iyi tanıyanlar onlardır. Savaş halinde yaşıyorlar ve biri ötekine karşı egemen olmak için çabalayıp durmaktan haz duyuyor.

B.-H.L.: Neden 'egemen olmak'? O 'kavgalar'da umutsuz olan bir şey var. Ve bu yüzden, daha heyecan verici...

F.G.: Bunu anlayamıyorum.

B.-H.L.: Öyle. Yanlış anlamanın çileden çıkmış biçimi gibi. Ötekini kendini göstermeye zorlayan çılgınca bir arzu...

F.G.: Herhalde 'kavgalar'ı övmeyeceksiniz!

B.-H.L.: Neden olmasın? Gerçek âşıklar, gerçek bir kavganın bazan sahte bir mutluluktan daha iyi olduğunu bilirler. Yine Solal'e dönelim. Ariane'm sıkıldığını hisseder. Ve kendi kendine sorar: "Nasıl bir kavga yaratabilirim?"

F.G.: Korkunç!

B.-H.L.: En korkunç olan, ısrarımı bağışlayın, küçük çobanların birleşmiş bedenlerden, aynı düzeydeki ruhlardan, gövdeler arasındaki uyumdan, tümleşmeden, temiz sevgiden söz eden türkücükleridir. "Benim öteki yarım" diyorlar –ve ben bir 'yarıma' sahip olma olgusundan daha müstehcen bir şey tanımıyorum.

F.G.: Basit insanlar kendi yarımlarından söz eder. Ne dehşet! Ve bir bütün olmak, ne yanılgı!

B.-H.L.: İşte, hâlâ, gövdelerin bu savaşını ve savaşan gövdeleri göze alan aşk düşüncesini yeğlememin nedeni bu. Az önce Yunan mitolojisini anımsadık. Sizin güzel bulduğunuz, bedenin doğuştan bölünmez bütünlüğünü savunan mitolojiyi. Yunan mitolojisine karşı Yunan mitolojisi, ben size

başka bir şey önereyim: Ok atan, ölümsüz okunu fırlatan Tanrı Eros'u. Ya da daha başka birini: saldıran, sevgilisini kuşatan, savunmasını yıkan, onu teslim olmaya zorlayan, onu ele geçiren Eros'u.

F.G.: Bu söylediklerinizde belli bir nüans var. Bir çift, sizin de bildiğiniz gibi, bir erkek artı bir kadından ibaret değildir, onların birlikte biçimlendirdikleri üçüncü bir kişi vardır...

B.-H.L.: Buna inanmıyorum.

F.G.: Bununla birlikte, onlardan biri ya da ötekine bakıldığında, ya da ikisine birlikte rastlandığında bu daha çok hissedilir. Yine Georges Bataille: "Biri ötekinin içinde kaybolan karşı cinslerden iki birey, birlikte ikisinden de değişik yeni bir birey oluştururlar."

B.-H.L.: Sizi şaşırtmak istemezdim. Ama Bataille orada yine çok belirli bir durumu düşünüyor. Sizin iki bireyiniz yeni bir birey oluştururlar, ama yatakta!

F.G.: Elbette. Ama hiçbir şey genellemeyi yasaklamaz.

B.-H.L.: Öyle mi sanıyorsunuz? Ben 'orada' olup bitenler 'genelleştirildiği' zaman çok büyük bir risk alındığını düşünüyorum...

F.G.: Yine de bu, aşkın 'gerçeği'.

B.-H.L.: Bu onun son sınırı.

F.G.: Bireyler kendilerini orada gösterirler, kendi gerçeklerini itiraf ederler.

B.-H.L.: Tersine, tanınmaz olurlar. Kendileri olmaktan, o denli, o denli uzak olurlar...

F.G.: Tüm erotik edebiyat tersini söylüyor. Yani Bataille. Ama Sade'da da bu konuda büyük bir ders var.

B.-H.L.: Hepimizin yaşamış olduğu çok basit bir deneyim vardır. Bir akşam yemeğinde bir kadına rastlarsınız. (Ya da bir kadın bir erkekle buluşur.) Onu gözlemlersiniz. Onu dinlersiniz. Kibarlık maskesi altında, onun öteki çehresini tahmin etmeye çalışırsınız: az sonra çıplak, kendini kendi arzusuna ve sizin arzunuza bıraktığındaki çehresini. Ve onda

dokuz. Yanılırsınız. Iska geçersiniz.

F.G.: Bir çiftin kendi varlığı olduğunu düşünmeyi sürdürüyorum. Dostlarınıza bakın. Onları bazan tekbaşına, bazan biriyle görüyorsunuz. Davranışları muhakkak ki aynı olmuyor.

B.-H.L.: Bu başka bir şey. Bu çiftlerin Courteline[1] yanları. Ötekinin yanında ona her şey söylenemez... Birleşilen yer, yüz ifadesidir...

F.G.: Siz yaşamı onun komedi yanıyla karıştırıyorsunuz. Siz isteseniz de istemeseniz de bir çift bir bütün oluşturur ve bu birliktelik oldukça gizemli bir birleşimdir, moleküllerin tuhaf bir uyuşumudur...

B.-H.L.: İyi. Kabul edelim.

F.G.: Bu sizin haklı bir yanınız olmasını engellemez. Aşkın sözcük dağarcığı tümüyle savaşçıdır. Ötekine sahip olmak bir 'fetih' değil midir? Bir kadın hakkında: "Ona sahip oldum..." denmez mi? Bir erkek hakkında: "Onun oldum!" Deyimler korkunçtur, ama günlük dilde işitilir... Baştan çıkarma, bir müstahkem mevkii düşürmek değil midir?

B.-H.L.: Belleğim beni yanıltmıyorsa, Rougemont'un[2] kitabında bununla ilgili başlı başına bir bölüm vardır. Bir dakika. Kitap şurada, sizde var. İşte şurası. Âşık, müstakbel metresini 'kuşattı'. Onun 'savunmalarını kırdı'. Onu 'şaşırtarak çevirdi'. Onu 'kendine bağlı kıldı'. vb. Tüm bölüm boyunca Rougemont bize der ki: "Batı, savaş sanatını ve aşkı tanımlamak için aynı sözcükleri –ve yani aynı düşselliği– kullandı..."

F.G.: Ama tüm bunlar aynı zamanda karmaşık. Ayırdetmek gerekir değil mi? Fetih bir yanda, özünde bir savaş eylemidir. Ve sonra şu olur: ortak yaşam, ya da herhalde aynı yaşam...

B.-H.L.: Öyle mi? Emin değilim... Bunun Rougemont'un başka bir kuramı olduğunu biliyorum. Çağında çok

1. G. Courteline (1858-1929) Fransız yazar. (Yay.)
2. Denis de Rougemont, İsviçreli yazar. (Yay.)

gürültü koparmış olan kuramı. Ona göre tutkulu aşk ile evliliğin uyuşmazlığı...

F.G.: Ortak yaşamın bu noktasında Eros'un artık yeri kalmamıştır. O oklarını atmıştır. Görevini bitirmiştir. Şimdi ilk anlardaki lirizm ve sevgi gösterisinden sonra başka türlü yaşamayı öğrenmek söz konusudur.

B.-H.L.: Ne acıklı!

F.G.: Hiç değilse bunu, bundaki uyumu âşıklara bırakın.

B.-H.L.: Benim acıklı bulduğum, aşkın şu iki 'aşaması' düşüncesi: 'fetih', sonra 'ortak yaşam'.

F.G.: Acıklı ya da değil, bu böyle.

B.-H.L.: Bir kez daha Baudelaire'i ele alın. Duval ile ilişkilerini. Bu ilişkilerde güzel olan, sonuna kadar aynı şiddeti korumaları.

F.G.: "Ben yara ve bıçağım, kurban ve cellatım..."

B.-H.L.: Evet. Zaman içinde arzu oyunlarından vazgeçen bir erkek ve bir kadın düşünülebilir. Ve sonra kuşkusuz yeni bir dönem açılır – barış, uyum, uzlaşma ve tüm kaygılarıyla yeni bir yaşam biçimi. Ama birbirlerini sevmeyi ve arzulamayı sürdürsünler ki – böylece aşkın zalimliği ya da vahşiliği de sürsün. İşin bu yanı yadsınamaz.

F.G.: Söz konusu olan yalnızca bunun yadsınması değil, ama bunun arzulanabilirnesi, ona doyulması. Açıkcası, bu durumda vahşilik ve yırtıcılık karşılıklı olarak kabul edilmiş olur. Düşman olunmaz. Ortak olunur. Siz, bunun bir çifti durmadan diş gıcırdatmak zorunda bırakacağını mı düşünüyorsunuz?

B.-H.L.: 'Diş gıcırdatmak'tan söz eden kim? Ben güzel buluyorum, işte hepsi bu, sürüp giden bir yanlış anlaşma düşüncesi...

F.G.: Sizin aynı kaynaklı olarak değerlendirdiğiniz kıskançlık ile olmasını dilediğiniz savaş arasında aşk bir cehennem olmalı.

B.-H.L.: Nefis bir cehennem.

F.G.: Ne de olsa bir cehennem. Ama bazı güzel dinlenme anlarıyla cennetten bir parça...

B.-H.L.: İşte!

F.G.: Zaten bu anlar olmasaydı, ortak yaşamın yıpratıcılığına hangi çift dayanabilirdi?

B.-H.L.: Ben bu ortak yaşamın yıpranması işine de hiçbir zaman fazla inanmadım. Ama neyse. Bu da başka bir şey.

F.G.: Ama işin *özü* bu.

B.-H.L.: Bizim gerçek anlaşmazlığımız, sizin yaptığınız şu dönemleştirme işleminde. Başlangıçta savaş. Ve daha sonra, daha sakin zevklere adanmış ikinci bir dönem. Savaşçıların savaşçısı olan Laclos'nun olgusuna bakın. Yaşamının sonunda yazmayı düşlediği kitabı biliyor musunuz?

F.G.: Evet, biliyorum. Ama konumuzla bir ilişkisini göremiyorum.

B.-H.L.: Var. O, bir üçkâğıtçı, bir ahlâksız, bir fetih ve her türden aşk savaşları uzmanı, bir kaçık, pis bir herif, meslek gereği (topçu olduğunu anımsatırım) olduğu kadar zevk ve tavır olarak da (ah! Onu entrikacı ve uluslararası bir komplocu yapan harika varlığı) aşkı bitmez tükenmez bir manevra olarak görüyor. İşte bu adamın kafasında tek bir düşünce vardır: *Tehlikeli İlişkiler*'in, adı 'Mutlu İlişkiler' olan bir devamını yazmak ve bu kitabın da ailenin, çiftin ve onların basit mutluluklarının övgüsü olması düşüncesi...

F.G.: Size şunu söyleyeceğim: 'basit mutlulukları' abartmayalım... Bir erkekle bir kadın arasında asla basit mutluluk yoktur. Ama yaşamın öyle evreleri vardır ki bu adeta solunur, tıpkı Laclos yaşlanırken olduğu gibi; hırs, egemenlik arzusu, bu tür küçük şeyler, tutkunun yoğunluğunda yaşanmış aşk gereksiniminin yerini alabilir.

B.-H.L.: Benim, bir şeyin başka bir şeyin 'yerini almasından' hiç emin olmayışım dışında doğru.

F.G.: Eskiden, bu, erkeklerin evlendikleri ve bir yuva kurdukları zaman olurdu... 'Uslanırlardı'. Ama biz bunu de-

ğiştirdik. Bugün gençken evleniliyor –eğer evlenilirse– ve bakış açısında 'uslanmak' hiçbir biçimde yoktur, doğrusunu söylemek gerekirse korkunçtur.

B.-H.L.: İki durumu birlikte yaşayabilmek neden düşünülmüyor? Aynı zamanda iki rolü birden oynamak? Ben kişisel olarak, Laclos'umu sadık *ve* üçkâğıtçı; sevecen *ve* savaşçı; o denli acayip 'Mutlu İlişkiler' tasarısını açtığı, kendisi gibi yaşlanmakta olan Marie Soulanges'ına âşık *ve* aynı zamanda tövbe tanımaz 'topçu' kafasında baştan çıkarıcılığın düzenlerini sonsuz bir incelikle en küçük bir çelişkiye düşmeden kurmayı sürdüren biri olarak seviyorum.

F.G.: Bir rolü oynamayı öngörmek bir şeydir, onu gerçekten oynamak başka bir şey. Ben, Laclos'u eşzamanlı olarak hem baştan çıkarma stratejileri hazırlayan bir savaşçıyı ve hem de basit sevinçlerin tutkulu âşığı, Marie Soulanges'ın güzel yemeklerini tadan ve küçük ailesiyle ilgilenen daha başka birini oynarken düşünemem... Hayır, ben gerçekten, tutku-aşk için ayrı bir zaman, başka bağlarla gizli kurulan aşk için başka zaman olduğu inancındayım...

B.-H.L.: Her şeyi böyle görmek ne kadar da tuhaf!

F.G.: Güvenlikte olunduğu zaman yeni bir tutku birdenbire ortaya çıkar ve her şeyi alıp götürür, bu tamam. Ama yani! İnsan yaşamı boyunca on iki kez tutkuyla sevemez! İki kez, belki üç kez... en çok...

B.-H.L.: Anlaşmadığımız kesin!

F.G.: Yine mi!

B.-H.L.: Tamam, dinleyin, geç oldu; size bir uzlaşma öneriyorum.

F.G.: Uzlaşmalar tehlikelidir!

B.-H.L.: Temelde iki büyük model var. Önce temiz sevgi modeli. Düşünce, genel olarak, eşine katılmak, onunla birleşmek, iki bedenin bir tek olması ve ruhların kutsanmasıdır. Sizin düşünceniz bu, değil mi? Kaynaşmanın gerçekleştiği ve böylece aşk taşkınlıklarının yatıştığı an.

F.G.: Bir bakıma öyle.

B.-H.L.: Sonra öteki model var. Kavgacı model. Savaşçı. Durma nedeni olmayan bir savaş –ya da fetih– düşüncesi. 'Kibarların' düşüncesi. Başka bir biçimde Baudelaire'in de düşüncesi. Bu bana daha aklı başında bir düşünce olarak görünüyor. Ama özellikle daha kışkırtıcı. Daha az planlanmış. Öteki modelde olduğu gibi önce tutku zamanı, sonra dinginlik zamanı diyen şu korkunç kronoloji tavrını takınmayan bir biçim. Kabul edelim ki bu modelde pek esnek olmayan ve köktenci bir şey var...

F.G.: Bunu söylediğinizi duyduğum için mutluyum.

B.-H.L.: ...ve o da bir çeşit önerme üstüne oturuyor: âşıklar arasında bir duvar, aşılamaz ve hemen hemen kutsal bir duvar...

F.G.: École Normale'den[1] olduğunuzu bilmesem bile bunu, konunuzu anlatma biçiminizden tahmin ederdim... Ama pardon. Sözünüzü kestim.

B.-H.L.: Sonuca bağlamayı deneyelim mi, yoksa denemeyelim mi?

F.G.: Deneyelim.

B.-H.L.: Sorun şurada: Ne 'onların arasında nüfuz edilemez bir duvar vardır' ve ne de 'onların arasında hiçbir şey yoktur, yalnızca görünüşte ayrıdırlar ve sonunda onları birleştirecek olanın aşk olacağı bellidir.' E, demeden bir erkekle bir kadın arasındaki ilişkiyi düşünme olanağı var mı?

F.G.: Tabii.

B.-H.L.: Eh peki, yanıt belki de üçüncü bir görüntünün varlığıdır. Ve bu da, bir aranın, ya da bir uzaklığın, ya da bir boşluğun, ya da dahası, çok çirkin, ama demek istediğini çok iyi açıklayan bir sözcük kullanmak gerekirse, arzunun keşfetmek zorunda olduğu 'no man's land'in[2] görüntüsüdür. Bana öyle geliyor ki, bu her şeyi değiştirir. Çünkü burada belli oranda tutarlı bir ara vardır ve sonuçta bu, tümleşme düşü-

1. *École Normale Supérieure*: Yüksek Öğretmen Okulu, Fransa'nın belki de en önemli yükseköğretim kurumu. (Yay.)
2. *No man's land* (İng.): Kimseye ait olmayan yer. (Yay.)

nün saflığına direnir. Ama bu, aynı zamanda değişkendir; içinden geçilen, ziyaret edilen, tanım olarak bu, bin türlü yolculuğun ve serüvenin geçtiği yerdir ve bu kalpler arasındaki demir perdenin çok cesaret kırıcı görüntüsüne karşı gider. Sevgilimle benim aramda ne duvar, ne boşluk vardır. Ne ölümsüz yanlış anlaşma, ne de kendi 'yarım'ıyla edepsizce tümleşme. Daniel Sibony'nin dediği gibi bir ikisi-arası vardır. Ve arzumun sonsuzluğunu veren bu ikisi-arasının sonsuzluğudur.

F.G.: Gerçekleştirilemez tümleşmeyi nitelemek için edepsiz sözcüğünü reddediyorum, ama geri kalanı, içinde kımıldanılabilen, yolculuk yapılabilen, bazan kısa bir süre için kavuşulabilen bu arzunun yeniden oluştuğu aralık düşüncesini sevdim. Nedenini bilmeye gelince, bir gün, artık varolmayacak... Bu başka bir söyleşinin konusu!

B.-H.L.: Ne olursa olsun, bu düşünce, ötekinin susamışlığını o kadar kapatmadan korumasını sağlar. Öteki başkadır. O sonsuzdadır. Onun kişiliğinin duvarlarına hiçbir zaman ne tecavüz edeceğim hatta ne de içine gireceğim. Ama o, bazan bu duvarları yarıp geçer. Bir an için kaçar. Ve bana kavuşmadan bana yaklaşır.

F.G.: Bu, çok güçlü bir söylem biçimi. En azından zevkte buluşmayı kabul etmeseydiniz bunu yinelemeyecektim. Herkes kendi benliğine dönmeden önce duvarlar yıkılır.

B.-H.L.: O, odur. Ben de benim. Ama ne onun ne de benim barınağım olmayan ve orada birbirimize hafifçe dokunduğumuz bu ikisi-arası zevkin bizim, onun ve benim olduğu anlar vardır. Bu ayrıntılara girmek istemezdim. Ama zevk almak bu değil midir? Erotik zevkin çok kesin biçimde en yoğun duruma geldiği anlar bu anlar değil midir?

F.G.: Geriye dönmek isterdim. Rougemont'un tutku, evlilik ve evlilikte aşk arasındaki bağdaşmazlık üstüne ünlü tezine değindiniz. Bu tezi destekliyor musunuz, yoksa ona karşı mı çıkıyorsunuz?

B.-H.L.: Hayır, hayır, ona karşı çıkıyorum. Zaten Rou-

gemont'un kendisinin ne dediğinden bile emin değilim... Rougemont aslında ne diyor? Yanlış anlaşıldığını ve tam anlamıyla bunu yazmadığını söylemiyor mu? Kitabının yeni bir baskısının önsözünde? Birdenbire unuttum.

F.G.: Hayır, kendini yadsımadı. Kısaca, eğer iyi okuduysam –uzun zaman oldu– tutkunun her zaman trajik olduğunu, acı çekmek olduğunu, birşeylere katlanmak, özgür ve sorumlu kişi üstünde yazgının üstünlüğü demek olduğunu söylüyor. Bu, aşkı, aşkın kendisinden fazla sevmektir. Tristan' dan başlayarak ana örnek hazırlıyor... Aşk-tutku ikilisinin, evliliğin köktenciliğinin mahkûmiyetini temsil ettiğini gözlemliyor. Çünkü bunların kökenleri ve ereklilikleri birbirine ters düşer. Şöyle der: "Bugün düşünüldüğü biçimde aşk, yani tutku, evliliğin üstüne kurulduğu savlanan saf ve basit yadsımadır." Ve şunu ekler: "Kolaylaşmış olan boşanma değildir; ortamın, eğitimin, yazgının uygunluğunu önemsemeden, aşkın yeterli olduğunu kabul ederek evliliğe imzayı basmaktır..." Kuşkusuz özetliyorum.

B.-H.L.: Açık konuşmak gerekirse, ben evlilik üstüne fazla yorum yapacak bir durumda değilim. Ne fanatik biçimde yanındayım ne de fanatik biçimde karşıtıyım. Ondan söz edilmesi gerektiğine inanıyor musunuz? Bir tavır koymak gerektiğine?

F.G.: Hiçbir şey gerekmiyor. Ama erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerden söz edildiği savlandığı zaman, elinin tersiyle bir yana da itilemez. Bu ilişkide temel bir rolü vardır.

B.-H.L.: İyi. Mademki temel rolü var... Bundan yarın söz edelim.

6

EVLİLİĞİN HARCI OLAN EROTİZM HAKKINDA

B.-H.L.: Şimdi, evlilik. Merak etmeyin, sonunda karşı olmak için konuşmayacağım, evliliği savunacağım. Ona karşı olan söylemler son derece yapmacık. Tutarlılıkları da o derece sıradan...

F.G.: Ve ben, ben ise savunmayacağım. Çok belirgin bir durum dışında: İnsan çocuk yapmak, bir aile kurmak için evleniyorsa, evliliğin amacı buysa. Bu durumda savunurum. Yoksa, evlilikte beni dehşete düşüren, birlikte yaşama olgusu... Ortak banyo... Kendini koyverme... Bin türlü küçük şey için sürtüşme... Ötekinin durmadan telefonda konuşması, düzensizliği, ne bileyim... Ben, yalnızlık köşelerini, en azından, her akşam otomatik olarak buluşmama, ama buluşmak için randevulaşma durumunun yarattığı bağımsızlık yanılsamasını kıskançlıkla korumak isterim, daha doğrusu istedim... Her akşamın yeni bir randevu olmasını istedim... Eğer maddi bakımdan gerçekleştirilebilirse, birlikte yaşama eğilimlerine tüm gücüyle direnmek gerektiğine inanıyorum.

B.-H.L.: Bana herhalde bunu hiçbir zaman yapmadığınızı söylemeyeceksiniz...

F.G.: Bir erkekle yaşamadığımı mı? Elbette hayır. On yıl evli kaldım. Ama ötekilere, tüm ötekilere karşı kendimi savundum... Hatta bazan direnişimi anlamakta güçlük çekmiş olsalar da.

B.-H.L.: Ben de, hiçbir zaman yalnız yaşadığımı anımsamıyorum. Evlerde, otellerde, iki ev arasındayken başka evlerde, başka otellerde yaşadım. Paris'te yaşadım. Paris'ten

uzakta yaşadım. Başka bir deyişle yazgı (iyi mi kötü mü olduğu bir gün görülecek) bana, bir kadının varlığını 'paylaşma' nın bin bir türlü biçimini yaşama fırsatını verdi. Ve size şunu söyleyeceğim için özür dilerim, hiçbir zaman... hayır, hayır, sanırım hiçbir zaman... sizin söylediğiniz şeyleri hissetmedim: şu birlikte yaşamın ağırlığı, şu bin türlü küçük şey için 'sürtüşme', şu diş fırçası, banyo sorunları, yani geriye doğru gidebileceğim en eski dönemlere kadar (yani, ortak yaşamın iki oda ve otuz metrekarede geçmek zorunda olduğu biraz 'göçebe' ve 'yoksul' dönemlere kadar ve onlar da dahil) benim hiçbir zaman gerçekten huzurumu bozmadı...

F.G.: Banyo bir ayrıntı. Ama birbirine yapışmış olma izlenimi bundan ibaret değil. Benim soluk almaya gereksinimim var. Ve çok kısa zincirlendiğim zaman zinciri kırdım. Bununla birlikte çok iyi eğitimli ve hiçbir gösteriş yapmayan bir koca söz konusuydu. Kısacası evlilik böyledir: birbirinizi terk edemezsiniz. Bunu sevenler olduğunu biliyorum, ama ben buna uygun değilim. Yani, bu demektir ki, bugün birçok insanın yaptığı gibi bir çekmece içinde yaşamaya alışmak zorunda kalmış olsaydım... Ama bu sürekli iç içeliği, bu çatlaksız, hatta birbirinden ayrı akşam yemeği yemenin bir olay olduğu bağlılığı yaşayan çiftler tanıyorum. Tuhaf olan ben olmalıyım...

B.-H.L.: Hayır, tuhaf olan siz değilsiniz. Sizi şaşırtmak tehlikesini göze alarak söyleyeyim, tersine ben, bugünkü havanın daha çok sizin çizginizde olduğu izlenimindeyim. Evliliğin bir ölçüt olarak görüldüğü bir dönemin varolduğu doğrudur. Burjuva düşüncesini, onun sakınımlı tavrını, öngörülerini kınayanlar evlilikte savaş çıkardılar. Bu, mükemmelen verimsiz bir kurumdu. Sözleşmelerin en kötüsü. Bu, 'burjuva anlayışı'nda olmuş olan en kötünün somut bir örneğiydi. Bugun burjuva anlayışı nedir? Bu her zaman aynı sakınımlılık. Aynı dayanıksız yandır. Davranışlarını, sözlerini ve bağlantılarını ölçüp biçenlerin aynı sakınımlılığı, usluluğu. Yalnız, söz konusu sakınımlılık kamp değiştirdi ve temkinlilik, ba-

ğımsızlık, uyanıklık, her biri kendi deliğine ve yuvasına diyenlere özgü bir şey olmaya dönüşebildi...

F.G.: Zamanın havası... Uzun zamandan beri artık benimki değil ve bu beni pek tasalandırmıyor. Gerektiğinde evliliği ciddiye alma olgusunda bu donukluğu iyi algılayamıyorum.

B.-H.L.: Ben de bunu demek istiyordum...

F.G.: Bu çok ciddi bir şey. Boşanırken insan yaralar ve yaralanır, basit bir küsüşmeden farklı bir yaradır bu.

B.-H.L.: İşte benim görüşüm bu. Ama bu benim bir yandan da 'Aman Allah! Bu ne çok risk! Tüm bu risklere neden girilecekmiş?' biçimindeki güncel evlilik karşıtı bayağılığın sevimsiz olduğunu düşünmeme –tam tersi– engel olmaz.

F.G.: Benim bir arada yaşama isteksizliğimin tümüyle başka bir kaynaktan geldiği kanısındayım. Kuşkusuz babamın ben çok küçükken ölmüş olması olgusundan geliyor... Evde hiçbir zaman bir erkek görmedim... Erkeğin aldığı yer, ona gösterilen –ya da gösterilmeyen– ilgi, kahvaltıda tıraşsız yüz ve buruşuk pijama, "Bana para bırakmayı unutma..." ve "Çocuklar bu kadar gürültü yapmayın, babanız yorgun, ya da çalışıyor...", "Ama benim beyaz gömleğim nerede, bu niye ütülenmemiş, hayır, o değil!" ...konuşmaları. Benim için bir erkek her zaman bir şenlikti, evdeki alışılagelmişlik değil. Bu yüzden, şenliğimin berbat edilmesini istemiyorum...

B.-H.L.: Gizini açmaya karşılık gizini açma. Geçen gün (iyi anımsıyorsam, hatta bu ilk günkü ilk sorunuzdu) bana kadınları sevip sevmediğimi sormuştunuz.

F.G.: Evet. Ve bunu kendime hâlâ soruyorum.

B.-H.L.: Sizi nasıl yanıtladığımı anımsamıyorum. Size beceriksiz, karışık bir yanıt vermiş olmalıyım. Durup dururken 'kadınları seviyorum'... demek her zaman can sıkıcıdır, değil mi?

F.G.: Bana verdiğiniz yanıt tam da buydu.

B.-H.L.: Öyleyse, gerçek yanıtım şu: Onları seviyorum,

evet. Onları sonsuz seviyorum. Onları sonsuz sevmemin nedeni, onların aşırı yakınlığının dışında, hiçbir zaman başka türlü yaşayamadığım içindir. Bana günlük yaşamdan söz ediyorsunuz. Günlük yaşamın küçük, önemsiz şeylerinden. Tamam. Ama bu da benim hoşuma gidiyor! Hatta bazan beni altüst ediyor! Banyosunda bir kadın... Giyinen bir kadın... Makyaj yapan bir kadın... Çocukluğumdan bu yana makyaj yapmakta olan bir kadın beni heyecanlandıran bir düşüncedir. Geri kalandan söz etmeden... Tüm geri kalandan... En mahrem gizliliğe kadar ve o da içinde – 'o'nun sizden saklı olarak yaptığı ve bununla birlikte sizin tasavvur ettiğiniz her şey.

F.G.: Bu çok güzel bir düşünce...

B.-H.L.: Bu bir düşünce değil...

F.G.: Bu noktada sizi tümüyle anlıyorum. Ben de erkek olsaydım, bir kadının gizemine, bir parfüme, bir saç kaldırma biçimine, iç çamaşırlarına, sizin en mahrem gizlilik dediğiniz şeylere kapılırdım... Ama elbette bir erkek bir kadın gibi değildir. Ve en azından benim gözümde, bir erkeğin gizliliği söz konusu olduğunda hiç de karşılaştırılabilir değildir. Tıraş olan bir erkek tiksindirici değildir, ama son derece cinsel istek uyandırıcı ya da estetik de değildir. Çok yakışıklıysa, gerektiğinde duşun altında... Ve yine de... Çıplak bir erkek, erkeklik gücünün tüm görkeminde değilse, kolaylıkla gülünç olur. Hayır, gerçekten bu aynı şey değil. Sanırım, ben de erkekleri sizin kadınları sevdiğiniz gibi seviyorum. Genellikle karşılaştığım güçlü kişilerin kontrpuanı olarak kimilerinin silâhsızlıkları, zaafları beni etkiler, ama puro kokmalarını sevmem. Onların özgürlüğüne saygı yüzünden buna yılmadan katlansam bile.

B.-H.L.: Bu noktada, sevgili Françoise, söylenecek hiçbir şey yok. Ne var ki, ben, günlük yaşam olarak adlandırdığım şeyde saf bir erotizm bulunduğu düşüncesinde yaşıyorum. Ama belki yine de ben hatalıyım... Belki de bu bir erkek düşüncesi...

F.G.: Bunun, her şeyin ötesinde kişisel bir şey olduğu kanısındayım. Bundan söz etmek, zaten bizi, sizin ve benim yapmak istediğimizden daha fazla bu konunun üstündeki örtüyü kaldırmaya götürüyor. Ama tamam... Söyleşinin kuralı bu.

B.-H.L.: Evet. Yine de temel bir düşünceyle. Ben bunu aşırı bir güvenin 'özürü' olarak söylemiyorum. Ama yine de söylediklerimizin gerisinde erotizm hakkında iki düşünce var. Yani, bana öyle geliyor...

F.G.: Ne demek istiyorsunuz?

B.-H.L.: Benim için erotizm, her zaman görünenle görünmeyen arasında ince bir oyundur... Örtülü ile örtüsüz arasında... En aşırı sakınma ile ansızın çıplaklık arasında... Bu, utangaçlıktır, sakınmadır, sahneye koymadır, istediğiniz her şey ve sonra, sessiz sedasız, utanmazlık, müstehcenlik...

F.G.: Yine Barthes: "Bedenin en erotik yeri, elbisenin aralık durduğu yerdir. Erotiklik bir yitip bir görünmedir. Bu, iki parça arasındaki, iki sınır arasındaki tendir."

B.-H.L.: İşte. Eh peki, bu bakımdan sizin 'her seferinde bir randevu olan akşamlar'ınıza fazla güvenim yok. Benim zevkime göre çok fazla hazırlanmış. Çok kolay sahnelenmiş. Geri kalan şeylere yeterince yer yok: başarısızlıklar, dil sürçmesi, bedenin beklenmedik işe karışmaları ve arzunun maddileşmesi. Oysa günlük yaşam... Sizin dediğiniz gibi 'birlikte yaşam'... Ortak yaşamın iyi yanı, kuşkusuz 'kadın'ın oynamayı sürdürmesidir. Sahneye koymayı sürdürecektir. Taşkınlık, kendinden geçme, taşma anları dışında bedenin bir tuzak ve fizyolojinin bir yanılsama olduğuna beni inandırmak -inanmak?- için, elinden gelen tüm çabayı harcayacaktır. Başka bir deyişle, hile yapacaktır. Manevralar ve entrikalar sergileyecektir. Saf bir ruh olduğuna inandırmayı amaçlayan zavallı bir komedi oynayacaktır bana (ben de ona oynayacağım...). Bir sözcüğün, bir ayrıntının, ruhun ya da bedenin bir iç çekmesinin, hayâl meyal görülen bir davranışın, tasarlanmış bir tavrın onu ele vermeye ve âşığına (o sırada bu, eş de

olabilir) bedenin hep orada olduğunu ve doğanın yadsındığı zaman öc aldığını göstermesine yeteceği âna –ben bu âni her zaman çarpıcı bulurum– kadar... Ben burada çok Bataille'cı[1] kalıyorum. Erotizm bir oyunun, bir ayinin en yüksek noktasıdır, –her zaman programlanmış olmayan– müstehcenliklere geri dönüşleriyle...

F.G.: Söylediğimizin içinde birbirine zıt iki erotizm düşüncesi olduğunu sanmıyorum. 'Her akşam randevu'nun anlamı şu: "İki kişiden hiçbirinin ötekinin mülkiyetine sahip olduğu duygusunu açıklamaya, evlilik gerekçesiyle ertesi akşam da *kendiliğinden* orada olacağından emin olmaya hakkı yoktur." Antlaşmanın her gün yenilenmesi gerekir. Ama erotizm için saat yoktur... 'Kimse fark etmeden sevişme' her zaman olabilmelidir... Birlikte yaşamamak, uzun saatlerin birlikte geçirilmeye ayrılmaması anlamına gelmez, bazan birlikte çalışılır ve sizin müstehcenliğe geri dönüş dediğiniz şiddetli ve gelip geçici arzu ortaya çıkar...

B.-H.L.: Ben size 'her türlü hasara karşı sigortalı' çifti övmedim... Ne de 'otomatik' olarak orada olmayı... Ben günlük yaşamın övgüsünü yapıyorum. Günlük yaşamda övgüye değer erotik bir yan olduğu kanısındayım.

F.G.: Olsun. Ama bu olguda, geriye kalan evlilik sorunudur. Evlilik 'yanlısı' olmayı nasıl sürdürebildiğinizi anlamıyorum.

B.-H.L.: Ben de neden karşı olacağımı...

F.G.: Çünkü, kusura bakmayın, bunda iki kez başarısız oldunuz.

B.-H.L.: Ne olursa olsun, 'başarısız' olduğum duygusunu kesinlikle taşımıyorum.

F.G.: İyi.

B.-H.L.: Ve sonra, şu Clavel'in öyküsü var, biliyorsunuz. Charles Verny adında yaşlı bir arkadaşı vardı ve birdenbire onu görmeyi kesmişti. Ortak bir arkadaşları –Françoise

---

1. George Bataille, Fransız yazar. (Yay.)

Verny– araya girdi. "Charles üzgün, senin neden kızdığını anlamıyor." Clavel: "Charles boşandı; ben Katolik'im; boşanmış bir adamla arkadaş kalamam." Ortak arkadaş: "Yapma, benimle alay mı ediyorsun? Sen kendin üç kez boşandın! Erdemlilik hocalığı taslamak sana mı düştü?" Clavel'in buna yanıtı muhteşem: "Evet, ama dikkat! Benim durumumun bununla ilgisi yok! Ben ancak üçüncü ve son boşanmamdan sonra Katolik oldum..."

F.G.: Peki öyleyse, üçüncü evliliğiniz için sizi –şimdiden– kutlarım.

B.-H.L.: Sorun orada değil. Ben ne Katolik'im, ne de öyle olmaya niyetim var. Ama erkeklerin bekâr söylemi, bekâr ideolojisi beni rahatsız ediyor. Geçen gün Huysmans'dan söz ediyorduk. Huysmans'dan söz eden siz miydiniz ben mi, bilemiyorum.

F.G.: Sizdiniz. Onun ünlü kahramanı Des Esseintes' den söz ettiniz. Ama haklısınız. İdeolojik bekârın her zaman bıyık altından güldüğü bir şey vardır, ama aynı zamanda akılsızdır da. Basit olarak, evlilik uzun zamanlar boyu, şimdi artık hemen hemen varolmayan değerler –toplumsal, dinsel karşıtlıklar, zina 'suçu'– üstüne kuruluydu. Şimdi artık şunun söylenebildiği bir andayız: "Peki, ama sonuç olarak, bu ne işe yarıyor?" Herkes bunu kendine göre yanıtlamakta serbest.

B.-H.L.: Yalnızca Des Esseintes'ler yok... Ne de yalnızca Huysmans'lar... Tüm bir kuşağın insanları bu evlilik eleştirisini kendilerine öğreti yaptılar... Bu elbette Balzac'dır... Ama aynı şey Goncourt'da da var. Ve Flaubert'de. Ve hatta Zola'da. Tüm bu kişilerle birlikte –ya da en azından aralarından bazılarıyla– beraber aynı zamanda askerler, Galyalılar ve 'genç erkek yaşamı' denilen çok dar bir anlayışın tüm yandaşları da var. Bu, Magny'de akşam yemeği dönemiydi. Bu dönem, –eğer olanaklıysa, toplumda– şu ciddi ve derin sorunun sorulduğu dönemdi: sanatçı evlenebilir mi? Buna hakkı var mıdır? Bunu yapmakla yaratıcı gücünü, cevherini

yitirmez mi? Bana, tüm bunlarda döneme egemen olan evlilikçi modele az çok sağlıklı bir tepki olduğunu söyleyeceksiniz. Tamam. Ama bugün artık o noktada değiliz. Evlilik yandaşları çok topa tutuldu. Ve buna karşılık bekâr söyleminin kendisi, –burun yakan parfümleri, sıradanlıkları ve saplantılarıyla her zaman çok canlıdır...

F.G.: Balzac ve ötekiler, zina ve üçlü evlilik hakkında şakalar, gerçekten başka bir yüzyıldır... Drahoma avcılarıyla birlikte ortadan kalkar... Bunlarla oyalanmakta yarar görmüyorum. Acaba bekâr söylemi bugün hâlâ canlı mı? Siz söylediğinize göre, olasıdır. Ben yankılarını hiç duymadım. Evlilikle ilgili bağlantılardan nefret eden Mayıs '68 mirasçısı genç kadınlardan fazla değil. Ve ben, özellikle, evli olmayan, bir kadınla nikâhsız yaşayan öyle erkekler tanıyorum ki, bir gün eşleri çocuklarını ellerinden alıyor ve bundan umutsuzluğa kapılıyorlar... Bunlar gerçekten de kin dolu bekârları oluşturuyorlar.

B.-H.L.: 'Evlilikle ilgili bağlantılardan nefret eden genç kadınlar' –bundan emin misiniz?

F.G.: Elbette hepsi değil. Ama bir işleri olan, az çok mutlu bir iki serüvenleri olmuş ve evliliği tavşan gibi üremek olarak almayanlar. 1990'da evlilik dışı kaç çocuk doğduğunu biliyor musunuz? 230.000. Bu size bilinçli olarak yasadışı yaşayan çiftlerin sayısı hakkında bir fikir verir.

B.-H.L.: Tıpkı geçen gün konuştuğumuz cinsel özgürlük konusunda olduğu gibi... Muhakkak başka başka kadınları tanıyor olmalıyız. Benim tüm rastladıklarım, tüm karşılaştıklarım ya da karşılaşmış olduklarım, bana öyle geliyor ki, evliliği yeterince... Bir bakıma, bir tavşan gibi üremek olarak alıyorlar, bilmiyorum. Ama evliliği düşünerek, evliliği düşleyerek, sonsuza dek sürecek bir tasarı –yanılsama mı? – anlamına gelecek evliliği düşleyerek, evet bunu hedef alıyorlar.

F.G.: Bundan daha normal bir şey olmaz. Ben yalnızca, eskiden beri olduğu gibi, evliliğin artık bir genç kızın biricik amacı, biricik tasası, yaşamının biricik tutkusu olmadığını

söylüyorum. Bu, bana apaçık bir gerçek gibi geliyor.

B.-H.L.: Aslında kendi kendime, deminden beri aynı sorunun çevresinde dolaşıp dolaşmadığımızı soruyorum.

F.G.: Hangisinin?

B.-H.L.: İnsanların evlilikten çekinmelerinin temelindeki gerekçe nedir? Başlarken bana Rougemont'dan söz ediyordunuz. Erekliliklerin dışlandığı düşünce... Aşkın bir tutku olduğu ve evliliğin tutkuyu dışladığı düşüncesi...

F.G.: Hayır. Rougemont'un dilinde tutku tam olarak aşk değildir. Bu, onun için bir tür yazgıdır ve onu cezbeden de mutlu aşkın kötü ünü olduğu yorumudur.

B.-H.L.: Bu dünya kadar eski bir gerekçe. Artık XIX' uncu yüzyılda olmadığımızı bana söyleyen sizsiniz. Tamam. Olsun, bunun tümüyle XIX'uncu yüzyılın bir söylemi olmasının önemi yok. O zaman toplumsal ve nihayet sağlığa ilişkin nedenlerle evlenilirdi. Bu 'temiz' evliliktir. 'Koruyucu' evliliktir. Çirkefe, kızlara vb. düşmeyi önleyen evliliktir. Ama bir yandan da küçümseniyor. Yerden yere vuruluyor. Bu, sizin insanı tutku fırtınasından kopardığınız sahte ve rezil bir yaşamdır...

F.G.: Ama siz burada bana neler anlatıyorsunuz!

B.-H.L.: Başka biçimde söyleyelim... Tutkunun belli bir süresi olduğu düşüncesi... Aşındığı... Yorulduğu... Ve bu yüzden evlilik süresiyle bağdaşmadığı... Sanki, bunu siz de söylemiştiniz, sanırım. Hayır mı? Evet mi? Ben bu düşünceye inanmıyorum... Tutkunun kendini aşındırmasının bir yazgı olduğuna inanmıyorum...

F.G.: İsterseniz söndüğünü söyleyelim ve bazan hoyratça. Dün 'romantik' olduğum için eleştiriyordunuz beni; bununla birlikte şimdi bana büyük bir tutkunun ölümsüz olduğunu anlatamıyorsunuz. Mitlerde sorunu çözen ölümdür. Yseut ile üç çocuk yaptıktan sonra Tristan'ın onun yanında yaşlandığı düşlenebilir mi?

B.-H.L.: Neden olmasın?

F.G.: Gerçek yaşamda, yaşamın devinimi bile arzuyu tü-

ketir ve başka bir aşk için yeni bir arzu doğurur... Rougemont'un çok iyi açıkladığını anlatabilmek için şu sözcükler yetersiz kalır: Tutku değil, ama sevgiden beğeni ve sözcüğün geniş anlamında ortak çıkardan, bilinçli sevecenlik, pahalıya mal olsa da bazan bağlılıktan kaynaklanan bir aşk vardır, azalarak değil, ama derinleşerek süren, adı konmamış bir aşk. Ve tutku üzerine değil, iyice düşünüp taşınılmış, bu türden aşk üzerine başarılı bir evlilik kurulabilir. Zaten bugünün genç insanlarının bunu anladığını görüyorum. En azından birçoğunun. Evlenmiyorlar, bağlantıya girmeden önce bazan yıllarca birlikte yaşıyorlar. Genç kızlar evliliğe artık aşırı istek duymadıkları ve 'evde kalma' gibi eski korkuları artık olmadığı için, bu olanaklı duruma geldi...

B.-H.L.: Ben romantik değilim. Yani: öyle olmamaya çalışıyorum. Ve çevremde, çok, çok fazla sakınımlı olmak yüzünden bozulmuş bir hayli ilişki gördüm. Ama bunlar aslında 'aşınmış'tı demiyorum. Ne de tutkular 'sönmüş'tü diyorum. Yalnızca bu sözcükler çirkin olduğundan değil (bir sözcüğün çirkinliği hâlâ hesaba katılıyor, değil mi?), düşünceyi reddediyorum da ondan. Çünkü her iki durumda da düşünce aynı. Kimi kez, tutku 'söner' dediniz –ve siz tutkuyu bir çeşit alev, mum, yanması zorunlu olarak, sınırlı bir şey olarak algılıyorsunuz. Kimi kez, tutkunun 'aşındığını' söylediniz – ve o size göre kopuncaya kadar çekilmesi gereken eski bir ipti. Ortak nokta, sizin tutkunuzu bir çeşit kütle, ya da stok, bu sözcüklerin indirgenebildiği her şey gibi görmeniz. Bir aşk rezervi var. Asılıyorsunuz. Yine asılıyorsunuz. Bir sabah artık ondan eser kalmamıştır. Tutku, bir banka hesabının çekilmesi gibi tüketiliyor. Ve işte, ben buna inanmıyorum... İşlerin böyle olup bittiğine hiç de inanmıyorum...

F.G.: Ben tutkuyu tükenecek olan bir 'stok' ya da kısılacak olan bir alev gibi düşlemiyorum. Sönme: sözcük kötü, haklısınız, Proust'un olsa bile. Bir gün çatırdayacağını, yani, dağılacağını, yitip gideceğini söylemek için en iyi sözcüğü bulamıyorum, nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Vardı, ama ar-

tık yok.

B.-H.L.: Soru şu: Niçin? Evet, niçin vardı ve niçin artık yok? Sevmekten niçin vazgeçiliyor? İlişki niçin çözülüyor? Kişiler "Bu kaçınılmaz," diyorlar. Siz kendiniz de "Tutku ölümsüz değildir," diyorsunuz. Siz tutkunun süremeyeceğinden eminseniz, o halde bu aşınma ve bıkkınlık öykülerine inanıyorsunuz demektir. Ben inanmıyorum. İlişkinin koptuğunu, eşlerin ayrıldığını çok iyi biliyorum. Ama bunun öteki eşten 'bıkıldığı' için olduğunu düşünmüyorum.

F.G.: Hayır, bir kez daha söyleyeyim, tutku varoldukça 'bıkkınlığa' inanmıyorum. Ve eğer ölümsüz tutku yoktur, bir gün herhangi bir biçimde uyanılır diyorsam, bu bir kuram gereği değil. Bu basit bir gözlem. İnsanın kendisi bir tutkunun etkisinde olduğu zaman bunun kabul edilebilir olmadığını biliyorum. Bir gün onun kalbinde ve duygularında tükenilebileceği dışında her şey düşlenebilir. Ama bu asla düşünülemez. Bununla birlikte bir gün yine de biter. Ve bir kadın, tutku bittiğinde, eğer ilişkiyi kesen oysa, kolayca acımasız olur. Bana, erkekler daha... nazikçe, daha gevşekçe ortaya çıkarlar gibi geliyor, hatta yeniden başlama girişiminde bulundukları olur, ama belki de değil... Ama sizin tutkunun bir gün neden bittiğini biliyor gibi bir havanız var. Bunu bana söyleyin, ben bilmiyorum...

B.-H.L.: Ben de 'bilmiyorum'. Kim bunu 'bilmek'le böbürlenebilir? Gözlemlerim var... Basit gözlemler... Aynı biçimde, anlatılar da dinledim... Gizini açmalar... Anlatıcısının genellikle bir kadın olduğu bir roman yazdım, biliyorsunuz... Bir anket yaptım... Her şey bir ankete dayanıyordu...

F.G.: Sizin bu Paul Bourget yanınızı bilmiyordum... Pardon, size takılıyorum.

B.-H.L.: Bu çok fena değil, Marie Bourget... Pek fena değil... Stendhal'in büyük okuyucusu... Yazdığı on adet 'kadınlar incelemesi'nden birinde kendi Odette'inden çizgiler alan Proust'un büyük esin kaynağı... Bir gün yeniden eski saygınlığına kavuşturulacak, göreceksiniz.

F.G.: Olmalı.

B.-H.L.: Yani, şimdi biz neden söz ediyorduk? Anahtar sorundan değil mi, cinsel sorundan? Şu aşınma ve bıkkınlıktan söz edildiği zaman düşünülen o değil mi?

F.G.: Ah! Bu çok karmaşık. Bu açıdan hâlâ çok iyi 'iş gören'çiftler, buna karşın, deyim yerindeyse, aşksızlığa giriyorlar, biri ya da öteki ya da ikisi birden. Genellikle biri ötekinden önce. Ve aşksızlık da tutku kadar zorlayıcı oluyor. Ansızın, bu güzellik beninin, çirkin bir et beni olduğu fark ediliyor.

B.-H.L.: Nasıl isterseniz. Ama sorun yine de 'o'. İnsanlar "Artık anlaşamıyoruz; artık yürümüyor, bu artık başlangıçtaki tutku değil," diyorlar. Gerçekte ise zamanın büyük bölümünde şöyle diyorlar: "Artık birbirimizi arzulamıyoruz; bedenlerimiz artık birbirini çekmiyor, birbirimiz için duyduğumuz o harika arzu artık yok."

F.G.: Arzunun yok olması da bu olmalı. Arzu sürdürülür, ama bu durum az çok hızlı geliverir. Ne olursa olsun, yine de aşksızlığı o olguya indirgemeyeceğim... nasıl denir... mekanik...

B.-H.L.: Her şey istendiği gibi söylenebilir. Gerçek ise oradadır. Günler geçer. Haftalar geçer. Gelen her gün, her hafta, iki bedeni ayıran görünmez duvarı daha da kalınlaştırır. Her gün, her hafta, içine girdikleri çıkmazı daha trajik ve bunaltıcı duruma getirir. Ve mutsuzlar gerçeğe teslim olmak zorunda kalırlar: hiçbir şey değişmedi ve her şey değişti; düşman değiller, ama yabancılar; dışarıdan bakıldığında yeni durumlarının hiçbir belirtisi yoktur, ama, onlar, korkunç gizi bilirler –paylarına düşen sefaleti bilirler–. Genel olarak kadınlar patlarlar. İlk zamanlarda hiçbir şey demezler. Sineye çekerler. Olacağa boyun eğerler. Daha doğrusu, –zavallılar, onun hazırlanmasında hem de aktif olarak! payları olmadığı zaman– durumun onlara verdiği rahatlatıcı yorumu kabul ederler. Edebiyatta bunun üstüne çok şeyler vardır. Balzac'da vardır. Başka bir biçimde Courtelin'de vardır.

Şu baş ağrısı komedisi. Sürekli yorgunluk. Biri ötekinin yanında olduğu zaman uyuyan, ya da uyuyormuş gibi yapan bedenler. Bunlar bin bir çeşit zavallı bahanelerdir; kadınlar, şunu söyleyinceye kadar bunları benimsemiş gibi yaparlar: "Yeter; aldatmaca yeterince sürdü." O gün başkaldırırlar. Çoğu zaman sessizce –ama sonunda başkaldırırlar. O zaman bir âşık edinirler. Ve o âşıkla her şeyi dengelerler.

F.G.: İşte tutkudan yine uzağız. Bana burada az çok tüm birlikteliklere eşlik eden arzudan söz ediyorsunuz, herhalde erkekler tarafından... Evet işte, o aşınıyor, az önce bunu kabul etmek istemiyordunuz. Ve hiçbir şey, arzu bitkin düşmemiş gibi yapmaktan daha hüzünlü olamaz. Albert Cohen'in korkunç sözlerine göre söylenirse: "Aşk kurtuldu, bunun şerefine içmek gerek." İlişkiyi kesmek gerek. İvedilikle kesmek. Ya da, öte yandan, eğer iyi anlaşılıyorsa, birlikte yaşamak seviliyorsa, bağlar çok güçlü örülmüşse herkesin kendi yedek aşkları olmaya başlar. Bu başka bir model. Göreceli olarak rastlanan.

B.-H.L.: Durun. Burada kopuşa geliyoruz! Ve yedek aşklara! Şu andaki soru şu: İnsanlar birbirlerini sevmeyi bitirdikleri ve ayrıldıkları zaman ne oluyor? –birbirlerini arzulamayı bitirdikleri zaman ne oluyor? Eğer tüm bunları anlatıyorsam, bu size iki şey söylemek içindir. Birincisi, zamanın bu işte hiçbir suçu yoktur. Bu bakımdan özel olarak arzunun sürmesine hiçbir karşıtlığı yoktur. Yorulan, bedenler değildir. Ne de birbirlerine alışanlar. Bu onların gizemlerini, gizlerini zorla yitirmeleri de değildir. Hayır. Bu değil. Arzunun, bizim ünlü ara alanımızı araştıran bir aygıt olduğu, bu alanın boyutlarının sonsuz olduğu ve sonuç olarak, söz konusu arzunun kendisinin sınırlı olduğu konusunda anlaştığımıza göre bu böyle olamaz, değil mi?

F.G.: Peki, öyleyse bu nedir?

B.-H.L.: Arzu, sonsuzluk, buradan çıkılmaz. Yeter ki arzuda, arzunun içinde kendisine kendi varlığında direnmesi için gereken her şey bulunsun– işte vazgeçilmemesi gereken

bu. Arzu Descartes'da devinim gibidir. Sürer. Sürer. Hatta neredeyse sonsuza değin sürer. Yalnızca arzu varolsaydı, başka tür şeyler, tutkular tarafından geride bırakılmasaydı, bozulmasaydı, anlamsız duruma getirilmeseydi, arzu, devamlılıktan yorulmuş olamazdı. Bu bakımdan söyleyeceğim ikinci şey...

F.G.: Ama bütün arzular tükenir! Yalnızca arzu değil... Sizin sonsuz alanınız. Ama öteki değişiyor... Yıllar boyunca iki taraf da değişiyor... Yalnızca, birlikte yaşandığında pek az algılanan bedensel değişiklikten söz etmiyorum, anlaşılması güç değişikliklerden söz ediyorum... Yazmak isteyen, ateşli ve zavallı bir genç adam sevilmiştir... Kafası senetleriyle meşgul bir sanayiciyle birlikte olunur... Hayâlci ve hassas bir genç kadın sevilmiştir... Bir Boeing pilotuyla yatakta birlikte olunur... Ve insanın kendisi neye dönüşmüştür? Biraz karikatürleştiriyorum. Bir insanın bir ânı sevilir. Ve bu, temelde geçicidir.

B.-H.L.: Bırakın bitireyim... Söyleyeceğim ikinci şey, tam da 'geçimsizlik'in, 'sarsıntı'nın, 'parazit'in –ve arzunun oyununa karışan daha birçok şeyin varolmasıdır. Neyin? Elbette tutkuların. Başka tutkuların varolması. En basitinden, dün sevilenin yerini almaya gelen başka bir kadının –başka bir erkeğin– olması.

F.G.: Temel öge, sevgili Watson...

B.-H.L.: Ama bu başka biçimler alabilir. Bu, aynı kişiyle, ilk tutkuya asalak olarak yapışan ve onun boşluğunu dolduran başka, güçlü ve etkin bir tutku olabilir. Kırgınlığın kemirdiği çiftler var. Ya da anlaşılmaz kinler. Ya da hastalıklı kıskançlıklar. Ya da eski eşlerle yapılmış çocukların sorunları. Ya da yeni çocukların gelişi. Ya da para. Ya da egemenlik. Ya da ötekinin ansızın fark edilen başka yüzü. Ya da düş kırıklığı. Ya da yine kırgınlık. Ya da, ötekinin, böylesine bir durum karşısında, ister haklı, ister haksız olsun, çok önemli, çok özsel olarak değerlendirilen tepkisi. Kısacası, binlerce asalak tutku olasılığı. Ya da ötekinin bedenini eski arzuya

karşı duyarsızlaştıran, donuklaştıran, geçirgenliğini yok eden bir türlü saplantı –saçma ya da değil, bunun pek önemi yok–. Kısacası, parazit yapan bin bir çeşit. O beden her zaman orada. Sevilebilir. Arzulanabilir. Hatta kabul edelim ki, ne o ne de siz gerçekten değişmemişsiniz. Sizinle onun aranızda yeni bir tutkunun ve onun doğurduğu yanlış anlaşmanın engeli var. Arzu yıpranmamış aslında, ama kovalanmış. Arzu 'yorulmamış' –birdenbire onun yerini alan bir başka arzu yüzünden olanaksızlaşmış.

F.G.: Evet, bazı durumlarda kovalanmış arzu düşüncesine az çok katılabilirdim. Ama yaşam böyledir. İnsan sevgisini sevgilisiyle birlikte küçük bir gezegende yaşayamaz / tadını çıkaramaz. Zaten bir aşkın varolmak için başkalarının bakışına gereksinimi vardır...

B.-H.L.: İşte yine *Belle du Seigneur*'ün büyük teması... Cohen'in büyük tezi...

F.G.: Albert Cohen'in beni biraz sıktığını söylemeye cesaret edebilir miyim? En azından *Belle du Seigneur*'de... Yeniden okuduğum zaman sayfaları atlıyorum. Bununla birlikte aşksızlık bölümü şahane. Tutkularına kapanmış ve sonunda sudan çıkmış balık gibi soluksuz kalan bir kadın ve erkek, yalnızlıktan gebermelerine karşın hayran olunacak âşık rollerini oynamayı sürdürebilmek için kendilerine yarattıkları zavallı bahaneler, Solal'i saran soluk tıkanması, insan aşkının sınırları konusunda yazılmış en acımasız parçalardır.

B.-H.L.: Doğru.

F.G.: Ama ben başka bir şeyi düşünüyorum: Aşkın ortaya çıkmak için başkasına gereksinim duyması, mutluluğun gerçekleşmek için 'dünyasal' kalma zorunluğu olgusu. Bu, çok daha az tanınmış bir romanda, Pierre Vittorio Tondelli'nin *Chambres Séparées* romanında kısa ve çarpıcı bir biçimde dile getirildi." Bir başyapıt. Okudunuz mu? İki erkek arasındaki aşk söz konusu olsa bile aşkı anlatmayı bilen biri.

B.-H.L.: Hayır, okumadım, konusu ne?

F.G.: Bir adam, bir yazar, başka bir adamı nasıl sevdiği-

ni anlatıyor, hepsi bu ve bu arada, ama çok dokunaklı bir biçimde, böylesine aşkların nasıl öteki aşklardan daha fazla bir gizliliğe mahkûm olduklarını, bu gizlilikte nasıl boğulduklarını anlatıyor.

B.-H.L.: Bu, tümüyle bir *back street*[1] sorunu. Bazı *back street*'ler sonsuza dek sürer. Ama genel olarak başarısızlığa uğrar. Ve başarısızlık bu boğulma duygusu yüzündendir. Kadınlar (çünkü genellikle kadınlar söz konusudur) bu zorunlu gizliliğe, gize dayanamazlar. Zaten genel olarak bu ilişkiyi sona erdirirler, şu ya da bu biçimde sona erdirirler. Hoyratsalar, hoyratça. Huylarına denk düşüyorsa, gizlice. Bazan yasak ilişkiyi ele verecek belirtiler, ipuçları, özel eşyalar saçmakla yetinirler. En azından, bilinmesi gerekmeyen şeyin bilinmesini, söylenmesi gerekmeyen şeyin söylenmesini sağlarlar– "Hişşt, bu bir giz! Çok pahalı ve çok değerli bir giz!" Ama gizli yaşamayı kabul etmek, mutlak sessizliğe razı olmak, iz bırakmadan yok olmaya (sevgilinin kalbinde de) boyun eğmek, hiçbir durumda düşünülemeyecek çözümdür...

F.G.: Ben ise, tersine, ne kadar çok sayıda kadının hâlâ *back street* oynamayı kabul ettiğini görmekten hayrete düşüyorum. Ama benim tüm örneklerim bugün otuz yaşın üstünde olan kadınlardan oluşuyor... Daha genç kadınların, yalnız geçen hafta sonlarına, ağlayarak geçen yılbaşı gecelerine, korkusunu soylu duygular altında gizlese bile sonuç olarak karısından korkan bir erkeğin gülünçlüklerine böylesine kolayca boyun eğeceklerinden emin değilim. Ne olursa olsun, gölgede kalarak sevmek için son derece âşık olmak... Bu aşkın da bu gizlilik durumuna dirençli olması gerek. Aşk yalnızca amaçta süreklilik ve bağlılığı değil, doğal olarak reklamı da içerir... *Back street*, bir kadınlar tuzağıdır...

B.-H.L.: Ben sayılarının az olduğunu söylemiyorum. Hiçbir zaman *back street* oyununu oynamadıklarını söylüyorum. Yani hiçbir zaman tam anlamıyla oynamadıklarını.

---

1. *Back street* (İng.): Arka sokak; gizli aşk ilişkisi. (Yay.)

Kendilerine, yılbaşı gecesini ağlayarak geçiren genç kızdan daha çekici bir rol biçmek için, kendilerini ayarlarlar. Bundan sonrası kolaydır. Mösyö ya kabul eder. Hiçbir şey görmemiş gibi davranır. O da tüm tehlikeyi göze alarak bu -sadece-üstü kapalı olarak-konuşulabilen-gizli-ilişki- oyununu kabul eder. Ya da sıradan dünyasına postalanacaktır.

F.G.: Ne demek istediğinizi anlamıyorum. Hangi iyimser rol? Ne türlü yaşanırsa yaşansın, bu durumda nasıl bir iyimser yan olabilir? Küçük oyunlar bir şey değiştirmez. Bazı *back street*ler sonunda aşklarının nesnesine el koymaktan umutlarını kesmezler, buna bir direnme, bir aşırı düşkünlük, olağanüstü bir incelik eklerler ve bazan başarırlar... Bu başka bir iş... Bu durumda iki kadın arasında bölünmüş olan adamın arı kovanına hâlâ çomak sokmamış olmasına hayıflanmak gerekir. Ama, yumuşak, sabırlı, kahraman *back street*ler, gazoz kapağından bir madalyayı gerçekten hak ederler.

B.-H.L.: Neden olmasın...

F.G.: Çünkü onlar sizin de az önce belirttiğiniz gibi, hayranlıktan daha çok küçümseme konusudurlar.

B.-H.L.: Ama hayır. Eğer bilseydiniz...

F.G.: Öyleyse daha iyi.

B.-H.L.: Temeldeki soruna bir saniye geri dönmek istiyorum. Aşk neden yalıtılmaya pek katlanamıyor? Gizliliğe? Kapalı bir vazoda -sizin az önce sözünü ettiğiniz 'küçük gezegen'de- yaşamaya zorlandığı zaman niçin sararıp soluyor? Öncelikle, âşıkların genelde bunun tam karşıtını savunduklarına dikkatinizi çekeceğim. Şöyle derler: "Hayır, hayır, hiç de değil! Gizli bir aşk düşlüyoruz! Dünyada yalnız olmayı düşlüyoruz! Aşk toplumla uyuşmaz değil mi? Topluluğa başkaldırı? Sevgili olmak kendine özgü küçük topluluğunu kurmak demek değil mi? Tamam, görüşleri çok çabuk değişir. Yelkenleri suya indirirler. Ama nihayet söyledikleri budur...

F.G.: İnsan toplumsal bir hayvandır. Birileriyle birlikte olmayınca kendisi olamaz. Yalnızlıkta soluğu kesilir, isterse

bu iki kişilik yalnızlık olsun.

B.-H.L.: Eğer siz haklıysanız –ve sanıyorum ki haklısınız– iki açıklama var. Cohen'in kestirme açıklaması, ki bu konuda katılıyorum. O, âşıklar sıkılırlar diyor. Çok geçmeden birbirlerine söyleyecek şeyleri kalmaz. Baş başa kalışları can sıkıcıdır. Akşamlar bitmek bilmez. Aşkları kan yitirmiştir, koca dünyanın onlara verebileceği özden yoksundurlar. Dünyayı lânetlemişlerdir. Bu dünyadan kaçmaktan başka bir şey düşünmezler. Sevişirlerken, aşkın buyruğuna girmişken, ondan kurtulmayı, biraz soluk almayı düşlerler.

F.G.: Evet. Cohen'in bu noktada başarılı olduğunu size söylemiştim.

B.-H.L.: İkinci bir açıklama daha var. Bana göre daha ciddi. Bir erkekle bir kadının aralarındaki ilişkide hiçbir zaman baş başa olmadıklarından yola çıkar. Bir insan vardır. Öteki insan, vardır. Ama ikisinin arasında, erotik oyunu seyreden üçüncü kişiler vardır. Arzunun mimetik[1] yapısı... Dolaşımlılığı... Kurgulanırlığı... René Girard'ın söylediği bu. Ve ondan önce birçok yazarın.

F.G.: Shakespeare'in oyunlarındaki mimetik arzu üstüne koca bir kitap yazdı.

B.-H.L.: Evet... Şu yakın gölgeler... Şu sessiz tanıklar... Şu âşıkların çevresinde dolanıp duran, az çok başarıyla oynanan hayaletler dansı... Eğer kuram doğruysa, insan yalnızca başkasının gölgesinde ya da bakışında sevilebiliyorsa, kısacası aşk eğlencelerinin çevresinde her zaman 'kalabalık' varsa, o zaman aşkın iki kişilik yalnızlığa dayanmaktaki bu yeteneksizliğinin gerçek nedeni elle tutulabilir; âşıklar, aşkın toplumla uyuşmazlığı ve yabanıllığı konusundaki küçük tekerlemelerini söylemeyi diledikleri kadar sürdürebilirler. Aşkın tekerine taş koyan 'temel' nedenler var.

F.G.: Her iki açıklamanın da değişik düzeylerde doğru olduğu kanısındayım. Ne küçük gezegenler, ne de, hatta bir

1. Benzeş, benzer. (Yay.)

bakıma ıssız adalar, on beş günden fazla cennet olamazlar.

B.-H.L.: Bunda ileri gidiyorsunuz!

F.G.: Olumsal (contingentes) aşklardan söz etmeden bu bölümü bitiremeyiz... Modeli, hiç kuşkusuz, kendinde (en soi) bir yapıt olan Sartre-Beauvoir çiftidir. Özellikle Beauvoir'ın yapıtı. Ama, aralarında en küçük bedensel ilişki kalmamasına karşın, ikisi de, bir aşkı, bir sevecenliği, karşılıklı saygıyı, canlı ve titiz bir ilişkiyi, sonuç olarak, sarsılmaz bir bağlılığı korumayı başarmayı bilmişlerdir... Bu yüzden, Beauvoir, Nelson Algren ile ne Sartre'la ne de hiçbir geçici âşıkla tanımadığı şeyi, yani zevki keşfederken, Sartre'ın da öteki sevgililerinin dışında ünlü Dolorès ile çok önemli ve ciddi bir ilişkisi oldu... Sartre'ın bu ilişkiyi kıskanıp kıskanmadığı bilinmiyorsa da Beauvoir'ın kıskançlığı apaçıktı. Ama onları bağlayan yıkılmaz bir şey vardı. Olağanüstü? Kuşkusuz. Öykünülemez? Emin değilim. İmrenilecek? Boşanmalarla kesilen büyük tutkuya koşmaktan daha fazla. Olağanüstü olan, evlenmeyi istemeyen bu erkek ve bu kadının sonunda evliliği başarmış olmasıdır.

7

ZEVK OLARAK BAĞLILIK HAKKINDA

F.G.: Ya sadakat? Sadakatsizlik aşkla bağdaşır mı? İtiraf edilen? Gizlenen? Bu konuda sizin düşüncelerinizi öğrenmek isterdim...

B.-H.L.: Renan'ın sözünü biliyor musunuz? *Çocukluk ve Gençlik Anıları*'nın başında yer alır: bir erkeğin yaşamda neye sadık olmak zorunda olduğunu kendi kendine sorar. Şöyle yanıtlar: "Kendine, yayıncısına ve bir kadına."

F.G.: Bu cümleyi bilmiyordum... Çok güzel... Bununla kendi yanıtınızı da verdiğinizi mi düşünmeliyim?

B.-H.L.: Bu cümlede sevdiğim şey 'bir kadına' demesi. Yani, bunun ayrıksın olması. Rastlantısal yanı olması, neredeyse olağanüstü. Benim sevdiğim, dilerseniz, rastlantısal sadakat. Buna karşılık, öteki sadakat, ilkeleştirilen sadakat, kendinde yani kendiliğinden bir değer olarak kabul edilen, halk ozanlarının, kibar âşıkların sadakati; buna hayır, belki sizi şaşırtacağım: ama bunun aşkla hiçbir ilişkisi olduğunu düşünmüyorum.

F.G.: Bu beni hiç de şaşırtmıyor. Bir erkeğin hangi 'mülkiyet hakkı' adına bir bütün kadınlardan, bir kadının bütün erkeklerden yoksun bırakılabildiğini kendime her zaman sormuşumdur... Garip bir sevme biçimi. Geriye bir tek özel koşullar kalıyor diyebilirim. Birbirine her şey söylenir mi? Hiçbir şey söylenmez mi? Bilmiyormuş gibi yapılır mı? vb.

B.-H.L.: 'Birbirine her şeyin söylenmesi', hayır, ne korkunç...

F.G.: *İnsanlık Durumu*'nu anımsıyor musunuz? May, kocası Kyo'ya bilmem kimle yattığını söylüyor, bunu söylü-

yor, çünkü bu aralarındaki sözleşmenin bir parçası, karşılıklı özgürlük ve kendini tümüyle eyleme vermiş bu devrimci birdenbire dibe vuruyor... Ama o zaman bu nedir? Sözcüğün gerçek anlamında ihanet mi?

B.-H.L.: Âşıklar arasındaki sözleşmelerden sakınırım... Tüm sözleşmelerden... Bağlılık anlaşmaları var: "Sana bağlı kalacağım; ne olursa olsun sana bağlı kalacağım." Sadakatsizlik anlaşmaları var: "İki taraf için de özgürlük; önünüze gelenle yatarsınız, sonra her şeyi birbirinize anlatırsınız." Valmont-Merteuil tarzında, daha ahlâksızca, daha rezilce sözleşmeler de var: "Suçun ortak işlenmesi; düzenbazlıkta suçortaklığı." Size bundan daha iyi açıklayamam: âşıklar arasında bir sözleşme ya da antlaşmanın düşüncesinden bile iğreniyorum.

F.G.: İyi antlaşmalar da var: Ama 'birbirine her şeyin söylenmesi' bana da dehşet veriyor. Bununla birlikte, sizin kıskançlık konusunda yaptığınız gibi konuşulamaz ve sadakatsizliğe kayıtsız kalınamaz... Ve her şeyden önce: sadakatsizlik nerede başlar? Geçici bir serüvenle mi? Ve bu sadakatsizlikle sizin ya da eşinizin sadakatsizliğini aynı kefeye koyar mısınız?

B.-H.L.: Geçici serüven... Sadakatsizlik, geçici olmayan serüvenle başlar... Size bunun tersini söyleyen erkekler –ya da bazan kadınlar– ne söylediklerini bilmiyorlar demektir. Bunlar ikiyüzlülerdir. Ya da –daha kötüsü– bayağı âşıklar.

F.G.: Öyleyse mutlak bağlılık mı öğütlüyorsunuz?

B.-H.L.: Hiçbir şey öğütlemiyorum... Herhangi bir şeyi nasıl öğütlerim? Ben yalnızca, insanları –bu duruma göre kadınları– aptal yerine koymamak gerektiğini söylüyorum. Kimileri şöyle der: "Hayır, hayır! Bu bir şey sayılmaz! Ayaküstü içilen bir kadeh gibi bir şey! Bir bardak Cola içer gibi sevişiğiniz günler de vardır." İşte bu insanların kimseyi umursamadıklarını ve iki kat pis herifler olduklarını söylüyorum.

F.G.: Sayıca daha çok olsalar da, bir günlük bir gecelik

serüven yaşayanlar yalnızca erkekler değil. Önemli olan fırsat yakalamak... Bunların pis herifler olduklarını söylemek... (ve elbette böyle kadınlara da sokak orospuları demek?) terim belki biraz aşırı. Onların davasını savunmaya niyetim yok. Ama yine de, aşkta her zaman bir ilk kez vardır... Kaçamak olduğu sanılan bir buluşmadan doğan büyük aşklar vardır...

B.-H.L.: Bir günlük serüven yaşayan erkeklere pis herifler demiyorum. Ben onların, daha sonra gidip öylesine düşünmeden bir şey yaptıklarını söylemelerini, bunun hiçbir biçimde önemi olmadığım anlatmalarını, aşktan aşka fark var vb. demelerini eleştiriyorum. Bana inanın, ne söylediğimi biliyorum. Bir 'sadakatsizi' kurtaracak tek şey, kötü bir şey yaptığının bilincinde olmasıdır. İlişkinin koşulu, önemi, geçiciliği, saçmalığı ne olursa olsun, böyle bir şey hiçbir zaman masumiyet içinde yaşanamaz...

F.G.: İyi. Ama sadakatin bunca sıkıcı olması nereden kaynaklanıyor? Sürekli olarak cinsel güçlerini sergilemek gereksinimiyle yanıp tutuşma olgusunun, erkeklerde kadınlardan daha yaygın olduğu bir gerçek... Kadınlar kendilerini daha iyi tutuyorlar, bana öyle geliyor. Acaba, erkekler kendilerinin de arzulanabileceklerini kanıtlamaya, içlerini rahatlatmaya gereksinim mi duyuyorlar?

B.-H.L.: 'Sıkıcı'... Sanırım ben buna 'sıkıcı' demezdim... Zevk duyarak sadık olunabilir. Sadakatte gerçek bir zevk bulunabilir. 'Sana sadığım' demeden. En azından 'her zaman öyle olacağım' demeden. Ama işte. Bu böyle. Bağlılığın böyle olduğu da olur. Ne antlaşma ne sözleşme olmaksızın, hiç düşünmeksizin böyle olduğu da olur ve doğal olarak, evet, bir çeşit zevk verir...

F.G.: Bu, o sadakatin seyircilerine de bir zevk verir. İnsani bağlılığın tüm örneklerini hepimiz severiz. Hepimiz buna, tıpkı başarılı bir yapıta karşı kendiliğinden güzel olan bir şeye karşı olduğu gibi, duyarlıyızdır. Kendi hesabıma ben, kendiliğinden bağlılık sağlayan zevke imzamı rahatça atarım.

Ama sonuçta görecek gözümüz, duyacak kulağımız var... En azından bunun kural olmadığı söylenebilir. Ve bir erkek olduğunuz için soruyu bir kez daha soruyorum: çapkınların çoğu karılarını ya da eşlerini sevdiklerini ve ne pahasına olursa olsun 'ona acı çektirmek' istemediklerini öne sürdüklerine göre, erkeklerin bu aşırı 'kadın peşinde koşma' istekleri, ne demek oluyor? Sorun üstüne yapılmış istatistikler yok, ama şurası kesin görünüyor ki, sadık olmayan erkek, sadakatsiz kadından daha sık rastlanan bir örnek.

B.-H.L.: Evet, gerçekten ben de kadınların söylendiğinden daha az sadakatsiz olduklarını düşünüyorum. Neredeyse şunu eklemek niyetindeyim: kendilerinin söylediklerinden bile daha az sadakatsiz. 'Modern' kadınlar var, tamam. Öç alan kadınlar var. Öyle yapar gibi görünenler. Erkeklerin beklentilerine ya da arzularına uygun düştüklerini sananlar. Ama bütününde haklısınız. Gerçek kadınseverler –onları dinleyen, onları konuşturan, kuşkusuz onları arzulayan ve onları seven– zaten şunu çok iyi bilirler: erotik bir serüveni büyük bir iş sayan 'erdemli' kadınların oranı, şu sözümona ahlâki özgürlük yüzünden çok fazla değişmedi. Erkeklere gelince...

F.G.: Büyük bir iş... Benim söylemek istediğim bu değil: Erotik bir serüveni büyük bir iş saymayan birçok kadın –modern ya da değil, bu kavramın ne anlama geldiğini bilmiyorum– var. Şuna inanıyorum ki, bedensel olarak bir erkekle mutlu olan bir kadının başkasının kollarına atılmaya niyeti olmaz. Ve bu, erkeklerde hiç de böyle değildir. Bir kez daha sorayım, bunu nasıl açıklarsınız? Bu itkiyi bilmek ve anlamak ilginç olurdu...

B.-H.L.: Değişik birçok içgüdü var. Önce zevk. Dürüst olmak gerek, her şeye karşın önce zevk. Karşılaşma... Etkileme... Yeni bir bedenin keşfi... Orada birleşen görüntüler... Yani ortaya çıkıveren kendi yanınız... Sizin kendi *yeni* yanınız. Çünkü dikkat! Baştan çıkarıcı bir erkek, tıpkı kendisi kalarak bir kadından ötekine giden, tek parçalı, tek bir adam değildir. Hayır. Her av onu yeniden canlandırır. Her fetih

onda yeni şeyler keşfeder. Her yeni kadın ondan bir başka erkek yaratır. Lévinas, okşama hakkında güzel şeyler söyler: Bir varlığı okşamak, sadece ona dokunmak, onda elini gezdirmek, bedenine zevk vermek değildir. Aynı zamanda ve sözcüğün tam anlamıyla ona biçim vermektir, der. Eh, elbette, Jon Duanca ateş içinde de bu var. Sonsuz bir özseverlik (narcissique) merakı. Kendinin çeşitli yüzlerini çılgınca araştırma. Bu, her serüvenin sizde, kendinizde olduğundan kuşkulanmadığınız bir ruhu değilse bile bir duyguyu, bir davranışı, bir tavrı zenginleştireceği düşüncesidir. Buna benlikçilik deyin. Benlikçiliğin çok şiddetli bir biçimi. İlk içgüdü.

F.G.: Ya ikincisi?

B.-H.L.: İkincisi... Elbette bir sürü iç etken var... Merak... Fethetmenin zevki... Tuzakları kurmak, avı gözlemek ve onu yakalamak düşüncesi... Girişimin zorluğu... Kolaylığı... İşin zor *gibi görünmesi* olgusu, nesne önce kaçar, geriler, elde edilemez gibi görünür –ve sonra yine de elin ulaşabileceği yerde olduğu ortaya çıkar... Baştan çıkarıcılar tuhaf insanlardır. Düş kırıklığına uğramayı severler. Düş kırıklığına uğramayı reddetmezler. Ama aslında çok ender düş kırıklığına uğramak onları düş kırıklığına uğratır... Buna kendini beğenmişliği ekleyin... Ya da saygınlığı... Buna bir kadınlar 'pazarı' olduğunu ya da sizin 'sadakatsiz erkeğinizin' bunu böyle sandığını ekleyin... Deyim korkunç: ama bir kadınlar 'pazarı' olduğu bir gerçek ve bazı erkekler ('bazı' diyorum, çünkü gizi, gizliliği yeğleyen baştan çıkartıcılar –aslında gerçek baştan çıkartıcılardır bunlar– vardır) orada ün kazanmaktan zevk alırlar.

F.G.: Bu aşklar nerede yaşanıyor? Sonunda her zaman, az-çok geniş aynı çevrenin içinde... Mutlu ya da mutsuz bir rastlantı dışında, toplumsal, kültürel bir alınyazısından pek kaçılmaz. Ama bu kaçınılmaz çemberin içerisinde bazı fetihler değer yükseltir; bazıları da değer düşürür; bu erkekler için doğru olduğu gibi kadınlar için de doğrudur.

B.-H.L.: Gerçekten de öyle. Sizin Don Juan'ı alın. Öte-

ki 'kadınseverler' karşısında, bu pazardaki eylem yeteneği ile değerlendirilir. Bunun pek yiğitçe bir düşünce olmadığında size katılırım. Ama ne yazık ki bu böyle. Ve herkes, bilerek herkes diyorum, az ya da çok bu tuzağa düşer.

F.G.: Buna inanıyor musunuz?

B.-H.L.: Halen yaşamakta olanlar hakkında bir şey söylememek için, Drieu La Rochelle gibi birine bakın. Çağdaşlarının ona karşı neden o kadar sevecen, o kadar bağışlayıcı olduklarını durmadan kendi kendimize soruyoruz. Onun kim olduğunu biliyorlardı. Onunla konuşuyorlardı. Makaleleri gözlerinin önündeydi. Buna karşın onu sevmeyi, onu görmeyi, onunla görüşmeyi sürdürüyorlardı. Ve 'onlar' derken elbette yalnızca Almancı NRF'inin işbirlikçilerini düşünmüyorum. Malraux, Nizan, Astier de la Vigerie gibi insanları düşünüyorum, bunu geçelim.

F.G.: Günümüz insanlarının Drieu'ye karşı hâlâ hazineler dolusu hoşgörüsü var.

B.-H.L.: Bir gün anlamaya çalıştım. *Aventures de la liberté* kitabımı yazarken anlamayı denedim. Ve gözüme çarpan gerçekten de bu kadınlar işi oldu. Drieu 'kadınlarla çevrili bir adam'dı. Ve bu ünü, (büyük olasılıkla, biraz aşırıydı) Nizan ya da Malraux'yu şaşırtıyor ve başka şeyleri es geçmelerine yol açıyordu. Bunun dışında faşist olabilirdi. Ve Yahudi düşmanı. Adının çevresinde belli bir biçimde onu kutsayan bir çekiciliğin ve güzel kadınların parfümünü dalgalandırıyordu. Drieu'den söz ediyorum. En yakınımızdakiler de aralarında olmak üzere başka örnekler de gösterebilirdim. Kural her zaman aynıdır: bir erkeğin hemcinsleri üzerinde yaptığı etkide, çapkınlık sanatındaki üstünlüğünün belirleyici bir rolü vardır.

F.G.: Korkarım tüm bu noktalarda haksızsınız ve bir zamanlar 'kadınların erkeği' denilen kişinin çevresinde dayanılmaz bir parfüm yok... Bu, çapkınlığın kokusu. Ve tanım olarak, o bir sadakatsizdir. Bunun yanında, uzun ve sürekli bağlılıkta büyüleyen bir şey vardır... Belki anlaşılmaz biçimde

imrenilen bir şey... Jules Renard *Günlük*'ünde şöyle yazdı: "Gülünç şey, kocalıktaki bağlılığım edebiyattaki ünümü sağlamlaştırıyor..."

B.-H.L.: Bundan emin misiniz?

F.G.: Yani neden?

B.-H.L.: Sadakatin edebiyattaki ünlülüğü sağlamlaştırdığından?

F.G.: Büyük sadakatin insanları her zaman şaşırttığına inanıyorum. Aragon'u alın.

B.-H.L.: Hemingway'i alın, o da tam tersi.

F.G.: Evet, ama Hemingway kimseyi şaşırtmıyor.

B.-H.L.: Nasıl – 'kimseyi şaşırtmıyor'?

F.G.: Şaşırtan onun eseri.

B.-H.L.: Eseri ve gerisi. Tersine, aynı anda iki dalda etkinlik gösteren bir baştan çıkarıcılığa örnek durum.

F.G.: Diyelim ki, insanlar değişik araçlarla 'şaşırtıla'bilir. Bir kadına sadık olmakla, İspanya'ya savaşa gittiği için, kendi göğsüne kurşun sıktığı için.

B.-H.L.: Belki.

F.G.: Burada erkekler üstüne sorgulamayı ben yaptığıma göre sorularımı sürdürüyorum. Okul anketi: Yaşamınızın kadınının gizlediği bir serüveni olduğunu öğreniyorsunuz. Ne yaparsınız? Ve size göre ne yapmak iyidir? Kınama? Alay? Sessizlik?

B.-H.L.: Onu terk etmek.

F.G.: Kendini tutmak koşuluyla iyi bir karar. Bazan güçtür. Hasta olunur. Eğer bir gecelik bir serüven söz konusuysa ben sizden daha az köktenci olurdum. Bazan hafifletici nedenler vardır. Eğer durum çok ciddiyse elbette yapılacak şey: terk etmektir. Hızla, temiz biçimde, olaysız, gözyaşı dökmeden. Ama amansızca. Koparmak. Eğer bundan daha uygarı olan karşılıklı hoşgörü düzeninde yaşanmıyorsa.

B.-H.L.: Hımmm... Bundan emin değilim!

F.G.: Ne olursa olsun, işler genellikle böyle gelişmez... En azından öteki yönde... Kadınlar annelerinden, anneleri

de kendi annelerinden, hem 'gözünü dört açma'yı, hem de 'gözlerini kapamayı' bilmek gerektiğini öğrenirler, çünkü siz de biliyorsunuz ki, erkekler... Ve kadınlar, az çok iyi niyetle az çok canice, bir hileden öteki hileye geçerler ve böylece aldatılmış tüm kadınların en az bir kez duyduğu, şu, 'Ama tek sevdiğimin sen olduğunu iyi biliyorsun'lu, her ikisi için de küçültücü yalanlar sürecine girerler. Öyleyse ne yapmalı? Aynen karşılık vermek mi? Bu en kaba çözümdür ve hiçbir şeye yaramaz. Hayır, gerçekleşme olanağı varsa ve bu öyle kolay bir şey değildir her zaman, terk etmek, terk etmek, terk etmek gerekir. Bu noktada sizin için alay konusu olan modern kadınlar ötekilerden başka türlü silâhlıdırlar. Çünkü onlar maddi bakımdan bağımsızdırlar. Ve bu her şeyi değiştirir. Paris'te çok tanınmış bir adamın başından böyle acımasız bir deneyin daha yeni geçmiş olduğunu biliyorum... Karısı onu on dakikada silkeleyip attı. Adam kendini apartman dairelerinde, başına gelenden şaşkına dönmüş, yapayalnız buldu.

B.-H.L.: Evet. Ama benim kafamda da tersi durumlar var. Önce tüm kıyametleri koparmakla tehdit eden kadınlar. Dayanılmaz kadınlar. Tehlikeli kadınlar. Daha önce hakkında, 'Gidecek; aynı saniyede gidecek; benim tanıdığını kadarıyla bu aşağılanmaya bir an bile dayanamayacak' denilen kadınlar. Ve sonra, o gün geldiğinde hiçbir şey olmaz. Geleneksel gereği mi diyorsunuz? Edinilmiş model mi? Annelerin sözleri mi? Belki de... Belki de aşk yüzünden... Onurlardan, kararlılıklardan ve bağımsızlıklardan daha güçlü bir aşk yüzünden. Ben bu gösteriden daha acıklı, daha içe dokunan bir şey bilmiyorum...

F.G.: Yapışan, tehdit eden, 'açıklamalar' isteyen bir erkeğin gösterisi de bundan aşağı kalmaz, bana inanın... Her şeyi, aşağılanmayı, küçük düşürülmeyi sineye çeken kadınlar olduğu görüşünüz tuhaf... Elbette böyleleri var ve siz bu cinsten hoşlandığınız için rastladıklarınız da bunlar oluyor...

B.-H.L.: Ben size kendimden söz etmiyorum. Ne de rastlamış olduğum kadınlardan.

F.G.: Ben kadınların sadakatsizliğe karşı birdenbire uzlaşmaz olduklarını söylemiyorum. Zaten önce hangisi olduğunu tanımlamak gerekir: serüven mi yoksa kalıcı ilişki mi? Ben, parasal açıdan bağımsız yeni bir kadın türünün, bir aldatma yüzünden aşırı derecede yaralandığı, aşağılandığı zaman ilişkiyi koparmak için daha fazla gücü olduğunu söylüyorum. Ve böyle olması da çok iyi.

B.-H.L.: Hep aynı şey üstünde direniyoruz. Siz bana kadınların bağımsızlığından, ekonomik özerkliğinden söz ediyorsunuz. Ben ise size aşktan söz ediyorum. Olası aşk acısından. Ve bunun ötekiyle hiç, ama gerçekten hiçbir ilişkisi olmadığını öne sürüyorum. Bundan nasıl kuşku duyabilirsiniz? Bunun tersini nasıl söyleyebilirsiniz? Hem de siz... Siz ki, o özgür, bağımsız, egemen kadının prototipi oldunuz. Para kazandınız. Çok büyük çarkları yönlendirdiniz, yönettiniz. Düzinelerce, yüzlerce erkeğe hükmettiniz -gerçek egemenlik: yani, para değil, nüfuz-. Bu, size şeyi mi verdi... nasıl diyorsunuz?.. 'ilişkiyi koparmak için daha fazla güç?' daha sağlam bir 'yara almazlık?'

F.G.: Nasıl! Yara almazlık yoktur. Ve aşk acısından ölünebilir. Nerede oturacağını bilmeyen bir kadının, özerk toplumsal varlığı olmayan kadının, Bayan Falanca ya da Bayan Hiç'in, ya da tam tersine, sırtı pek, arkalı kadının aynı kişi olduğuna nasıl inanabilirsiniz? Bu yalnızca bir para işi değil!

B.-H.L.: 'Arkalar' durumu ancak görünüşte değiştirirler. 'Arkaları' ne olursa olsun, yalnızlık, yüzüstü bırakılma, terk edilme saplantısında yaşayan kadınlar vardır. Bu kadınlar gerçekten terk edildikleri zaman hepsi aynı biçimde davranırlar...

F.G.: Durun biraz. Şu anda, aldatıldığını öğrenen, ilişkiyi kesmek yerine bunu 'sineye çekmeyi' yeğleyen kadınlardan söz ediyoruz; değil mi? Size bunun günümüzde daha geçerli tavır olduğunu söyleyecek ilk kişi de benim. Ama neden, tüm kadınların, sizin kafanızdaki, son elli yılın bile değil, XIX'uncu yüzyılın sızlayan, içten pazarlıklı, acılı küçük modeline uy-

gun olmadığını yadsımak istiyorsunuz? Sizin yolunuzun, her yerde hıçkıra hıçkıra ağlamayan, sadakatsiz bir âşığa ya da kocaya yapışmayan bir kadının yoluyla hiçbir zaman kesişmemiş olmasına inanamıyorum. Burada ne yazık ki isim veremem, bu densizlik olur. Ama örneklerim az değil...

B.-H.L.: Örnekler... Karşı örnekler... Bununla uzun zaman oynanabilir. Bu yüzden, kadınların bağımsızlığının, parasal ya da mesleki özerkliklerinin böyle durumlarda onların tepkilerini bu kadar değiştireceği konusunda beni ikna edemeyeceksiniz. Öte yandan, aynı konuya geri döneceğim için, özür dilerim. Ama ben kesin bir örnek aldım. Size sizin kendinizi sordum...

F.G.: Ben kendim... Ben bunun içinden her zaman tam olarak sıyrıldım. Olası en kibar biçimde. Yalanlar söylemeden. Ve bozuşma benim tarafımdan gelmediği zaman, acı çekmeme neden olduğu zaman, ne çığlık attım, ne de bir eleştiride bulundum. Katı kopma. Ama ben, hiçbir zaman, özerkliğin acı çekmekten kurtardığını söylemedim! Ne de düzensiz davranışlardan koruduğunu. Kıskançlık + kopma = çılgınlıklar yapmaya neden olur. Ama erkekler de bunu kadınlar kadar yapabilirler.

B.-H.L.: Siz çılgınlıklar yaptınız mı?

F.G.: Evet, bir bakıma. Bu durumda birbirinden korkunç biçimde intikam alan erkekler ve kadınlar vardır. Saçma ve vahşi eylemler yapabilir duruma gelirler. Bir bakıma âşığı tarafından terk edilmiş ve gece vakti uyurken onun şakağına bir kurşun sıkmış bir kadın tanıdım. Çok iyi eğitim görmüş bir kadındı. Daha hâlâ bir hapisanede çürüyor olmalı. Adı Léa'ydı. Léa S.

B.-H.L.: Oh! Böyle bir durumda hapiste uzun süre kalınmaz. Bunu söylemeye gerek yok, ama hiçbir zaman hapiste o kadar uzun süre kalınmaz...

F.G.: Acının tüm mantığı körleştiren bir derecesi vardır. Bu kadın güzel, sevimli ve üstelik de zengindi. Kırk yaşından biraz fazla olmalıydı. Adam ondan daha gençti. Ka-

dın onu çok geliştirmiş, uygarlaştırmıştı. Adam bir başkasına âşık olduğunda bağları bozulamaz gibi görünüyordu. Kadın bundan sözcüğün tam anlamıyla çok acı çekti. Ağladı, bir hayvan gibi bağırdı. Yalvardı, rakibesine gidip doğal olarak, boşu boşuna girişimlerde bulundu. Ve sonra, bir gece adamı soğukkanlılıkla öldürdü. Bir bakıma kurtuldu.

B.-H.L.: Ya siz, siz ne yaptınız?

F.G.: Ben kendimi öldürdüm. Bir daha sevilmemeyle cezalandırılan ben oldum. Yararsız, uzun bir öykü.

B.-H.L.: Özür dilerim. Bundan söz etmeyelim.

F.G.: Etmeyelim. Lütfen.

B.-H.L.: Bitirmeden önce bağlılık konusuna geri dönmek gerekiyordu. Bu bağlılık konusunu bitirdiğimiz kanısında değilim.

F.G.: Dibi yok...

B.-H.L.: 'Sadakat antlaşması'ndan söz ediyorduk. Bu, 'ben değişebilirim: biz, sen ve ben, kendimizin gölgelerine dönüşebiliriz: bir sadakat anlaşması bizi bağlar' demenin, yeterince budalaca bir biçimde açıklanmasıdır.

F.G.: Gerçekten de çok safça. Çünkü bu anlaşma genel olarak aşkı henüz hiçbir şey tehdit etmezken yapılır. Biraz izcilik yemini gibi bir şey.

B.-H.L.: 'Kibar' bağlılıktır bu. Rougemont bağlılığı. Aynı zamanda Saint-Exupéry yanı da var. Ünlü cümleyi bilirsiniz -kafadan söylüyorum: 'birbirini sevmek, birlikte bir şey inşa etmek ve aynı yöne bakmaktır.' Duygunun keskin ve beklenmedik yanlarından bizi koruduğunu ileri süren her türlü tutumda aşkı öldüren bir yan olduğu kesin. Geçen gün, Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi*'nde yer alan, Aziz François de Sales'in, ilke olarak, bizi arzulanır sadakate kavuşturduğu varsayılan metnini okuyordum: 'İnsan fil gibidir; çünkü fil dişisini asla değiştirmez; seçtiğini şefkatle sever; hantal bir hayvandır, ama yeryüzünde yaşayan canlıların en saygın olanıdır.' Sadakat buysa, teşekkür ederim!

F.G.: Bu, kurt ve kartalda da aynen böyledir, tek bir di-

şileri vardır ve yaşam boyu ona bağlı kalırlar. Hayvanlar hakkında insanbiçimcilik yapılmasından nefret ederim. Fillerin 'saygınlığı'... Sizden biraz şey istiyorum...

B.-H.L.: Değeri olan tek bağlılık, sadakatsizlik varsayımını kesinlikle hesapdışı tutmayan bağlılıktır. Örneğin, AIDS yüzünden birbirine sadık bir çift düşünün. Bu sadakatin değeri ne olabilir?

F.G.: Akla uygun, ama sıfır.

B.-H.L.: Aslında tek gerçek sadakat, mistiklerinkidir. Âşıklardan söz ediyoruz, tamam. Ama âşıklar mistiklerden örnek almalıydılar, fillerden değil! Çünkü, bir mistik nedir? Gerçek bir mistik? O, insanın aldanabildiğini, yanılma konusu olabildiğini bilen –ama bir an bile unutmayan– biridir. Sadakatsizliğin orada, kendi varlığının bir gizil güçlülüğü, bir tehdidi olarak her zaman orada olduğunu bilir. Hiç kuşku yok ki sadıktır. Ama bu, onun yalnızca yok olmasından çok korktuğu ve sonuç olarak, daha değerli bir bağlılıktır: Geçici ve kesin olmayan bağlılık. Ermişler sadıktırlar ve yanılgıya açıktırlar. Sadıktırlar, çünkü yanılgıya açıktırlar. Ve işte bu bağlılık elbette çok güzeldir.

F.G.: Evet, çok güzel. Aşk alanından çıkıldığı anda, çok güzel bağlılıklar var. Örneğin dostluk alanında. Bu arada, bir erkekle bir kadın arasında dostluğa inanır mısınız?

B.-H.L.: Hayır... Hemen hemen hayır...

F.G.: Ben inanırım. Sonra. Birbirlerine duydukları arzuyu tükettikten sonra. Aralarında erotik hiçbir şey kalmadığı zaman. Yani, birbirlerini iyi tanıdıkları ve birbirlerine yapacakları bağışlanmaz bir kötülük kalmadığı zaman...

B.-H.L.: Birbirine karşı her zaman bağışlanmaz bir hata yapılır.

F.G.: Ben sizden daha kolay bağışlıyor olmalıyım.

B.-H.L.: Duyguların sapması; ben, bana yapılan kötülükten çok, kendi yaptığım kötülüğü düşünürüm.

F.G.: Siz bir ermişsiniz, Bernard.

B.-H.L.: Değilim, belki de büyük bir günahkârım.

F.G.: Aslında haklısınız. Bana kötülük yapıldı, ben de kötülük yaptım, hem de çok büyük. Ama bunu asla düşünmüyorum.

B.-H.L.: Bense her zaman düşünüyorum.

F.G.: Ne var ki, eski âşıklar arasında harika bir ilişki kurulabilir ve yaşam boyu güvenilir bir dostluk yaşanabilir.

B.-H.L.: Ben buna 'dostluk' demeyeceğim.

F.G.: Neden?

B.-H.L.: Çok karmaşık... O denli belirsizlik yüklü... Sadakat, evet, elbette... Sevilmiş olan kadınlara, sanırım, belli bir biçimde bağlı kalınabilir... Ama ben buna 'dostluk' demezdim.

F.G.: Bununla birlikte...

B.-H.L.: Ve sonra, nasıl diyeyim? Çabucak, birbirini tanımayan iki yabancı olunur. İşte bana her zaman çarpıcı gelmiş olan bir şey. Ayrıldığınız kadınlara yabancılaşmanın hızı. Aslında bu gerçek bir alıştırma. Dokunaklı ya da duygusal olmasından çok, entelektüel bir alıştırma. Bu yaşlanmış yüzün, bu daha sert ya da tersine daha yumuşak bakışın, bu belli-belirsiz değişmiş sesin, bu çok belirgin ilgisizliğin (ve bunun kesinlikle yapmacık olmadığını hemen fark edersiniz), bu başka türlü davranış ve giyiniş biçiminin gerisinde -tüm bunların gerisinde- bulunan eski bir varlığın belirtilerini yeniden bulmaya çalışmak...

F.G.: Gilles Deleuze bu konuda beni yerimden sıçratmış olan bir şey yazdı: "Bir kadından asla dost olmaz. Çünkü dostluk, başka bir erkeğin ve yalnızca onun size sunduğu, olası bir dış dünyanın gerçekleşmesidir. Ve size bu dış dünyayı dile getirmek isteyen bir kadın bulmak ütopik, hatta acı vericidir." Ona göre kadın, aslında, yararsız bilinç, lüks bir metadır...

B.-H.L.: Bu cümleyi bilmiyorum. Tuhaf cümle. Nereden?

F.G.: Bir makaleden: 'Kadının betimlenmesi' ve... bildiğim bu kadar. Kaynak gözümün önüne gelmiyor, ama bula-

cağım... Ah şu filozoflar! Eskiden kadınlardan eğlenceli bir küçümsemeyle söz ederlerdi, hepsi değil, Diderot değil, ama çoğu... Şimdi, olağanüstü saldırgan oldular... Sanki, sizin varlıklarını yadsıdığınız şu 'yeni kadınlar' tarafından saldırıya uğradıklarını hissediyor gibiler... Ama bu başka bir konu. Yarın mı görüşelim?

B.-H.L.: Ben kendimi saldırıya uğramış hissetmiyorum. Gerçekten. Aynen o 'yeni kadınlar'ın varlığına da (bunu size bir kez daha yineliyorum) inanmadığım gibi. Ama bunun başka bir konu olduğunda haklısınız.

F.G.: Durmadan üstünde durduğumuz bir konu...

B.-H.L.: Bu doğru. Ama bunun üstüne her şeyi söyledik değil mi?

F.G.: Her şeyi söyledik mi, bilmiyorum...

B.-H.L.: Çalışan kadınlar, tamam. Cinslerin eşitliği, elbette. Tavırlarda, davranışlarda evrim, çok isterim. Ama geri kalanı için, yani temel olan için (aşk davranışları, erotizm, düşler, hayâller) hiç kuşku yok ki kadınların kafasından neler geçtiğini bilmiyorum, ama bir bahse girecek olsaydım, bu bir kez daha şöyle olurdu. Sophie Volland ile sizin aranızda, XVIII'inci yüzyılın 'özgür' kadını ile bugünkü 'özgür' kadın arasında, belirgin bir değişim yok.

F.G.: Sophie Volland ile benim aramda XIX'uncu yüzyıl vardı! Kadınlar için her alanda dehşet verici, ezici. Kurşun bir kapak. XVIII'inci yüzyılın kadınları bize XIX'uncunun kinden daha yakındırlar. En azından, zekâları ve bunu hangi davranışlarıyla gösterdikleri tartışılmıyor! Ama ben 'değişiklik' sözcüğünü kesinlikle kullanmayacağım. Sizin 'temel' dediğiniz şeye yansıyan değişiklik var, değişiklikler var... Kızlara, uzun süre kabul edilmemiş olan eğitim hakkını veren çok yakın zamandaki değişim var. Var, var, var... Ve sonra, gerçekten de biyolojik bir kadın var... Bugün iyi niyetli hiç kimse, kadın erotizminde, düşlerinde, hayâllerinde bir şeyin değişmiş olduğunu söyleyemez. Ama davranışlarda, elbette var. Yerinizde olsam bahse girmezdim.

8

ORTADAN KALDIRILAMAZ OLDUĞU SANILAN CİNSİYETLERARASI AYRIM HAKKINDA

B.-H.L.: Şu yeni kadınlar, yeni erkekler, vb. sorunundan söz etmek istiyordunuz değil mi?

F.G.: Bilmiyorum. Söz sizin.

B.-H.L.: Birinci, bu konunun bıktırdığı kanısındayım; ikincisi, kötü bir müşteriyim.

F.G.: Çünkü?

B.-H.L.: Çünkü, haklıysanız, bu 'derinlemesine devrim' olduysa, hatta kadınlar, erkekleri ve erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değiştirdiyse, ben, büyük olasılıkla bunu fark eden en son kişi olurdum. Çünkü ben erkeklik çağına böyle geldim. Kadınları o zaman tanıdım. Sevmiş olduğum ilk kadınların kendileri bu öykünün çocuklarıydı.

F.G.: Israr etmekte hiçbir neden görmüyorum. Yoksa, kadınların özgürleşmeleri karşısında erkeklerin yaşadıkları şaşkınlığı incelemek hoşuma giderdi. Özel olarak, bugünkü babaların acayip durumu... Bu, çok önemli bir konu. Ama siz bunu hissetmediğiniz için...

B.-H.L.: Öyle değil... Babalardan söz edebiliriz...

F.G.: Bu, iki yönüyle kaygı verici bir sorun. Bir: babanın artık bir *bread winner*,[1] eve para getiren tek kişi kimliğini yitirmesinden bu yana, babanın imgesi bozuldu. Bir baba ne işe yarar? Özellikle çok çalıştığı ve evde az bulunduğu zaman? Oysa anne, çok çalışsa bile, yaşamın çocuk için önemli

1. Kendisinin ve kendisine muhtaç olanların geçimini sağlayan kimse. (Yay.)

olan her yerinde vardır. İlk saptama. Böyle babaların kız çocukları belki de şunu diyecekler: bir erkek ne işe yarar?

B.-H.L.: Kız çocukları ya da erkek çocukları. Bu, sizin de bildiğiniz gibi, Aragon olgusu...

F.G.: Aragon olgusu, o daha da karmaşık.

B.-H.L.: Karmaşık ve çılgınca. Onu, kendi erkek kardeşi kimliğine sokturan anne...

F.G.: Diyelim ki, bu olaydan onda bir şey kalmış olsun...

B.-H.L.: Böyle olmakla birlikte, Malraux olgusuna bakın. Sartre'ınkine, Camus'nünkine. Tüm bu babasız yazarların aynı tarz bir sorunsalın zincirlenmesini yaşamış olmaları, tuhaf.

F.G.: Ölmüş bir baba, olmayan ya da ayrılmış bir babadan tümüyle başka bir şey. Bir ölü, karşı durulmayacak, karşı çıkılmayacak kadar güçlü bir imgeye sahip olabilir...

B.-H.L.: Şu, eksikliği duyulan, unutulmuş, başarısızlığa uğramış babalık dramları... Edebiyat, belli bir biçimde, bize bundan başka şeyden söz etmez. Eğer gerçek kaynağını, ilk esin kaynağını orada bulmazsa, bundan söz etmekten hoşlanmaz. Bir yazar nedir? Kendi kökenini yeniden oynayan, yeniden keşfeden biridir. Onun içine giren ve sonra onu yeniden yazan biridir. Babayı ve onun yeniden keşfedilmesini. Yasayı ve ona karşı çıkılmasını.

F.G.: Bu güzel bir tez konusu olurdu, ama benimki değil. Ben size herhangi bir yerde yaşayan babalarından yoksun kalmış çocuklardan ve çocuklarından yoksun kalmış babalardan söz ediyordum... İki milyondan fazla ayrı çift ve altı yüz binden fazla babalarını asla görmeyen çocuk var... Kadınlar bundan her zaman sorumlu değiller, ama en azından büyük bir ölçüde sorumlular. Onların özdeşleştiği modern kadının basmakalıp örneğinde, özgürdürler, ama iyi annedirler. Yani çocuklarını bırakmazlar... Boşanma durumunda olduğu gibi, çocukların korunması için tüm şanslar onlardadır, başka yere gönderilen babadır... Bugün daha sık görüldüğü

gibi eşler nikâhsız olduğu zaman –bekâr babalara düşen pay yirmi yılda çok arttı– eğer kadın karşı koyarsa çocukların korunması sorunu ortaya çıkmıyor bile. Kadının her türlü hakları var. Başka bir deyişle, tüm babalık haklarını kullanabilmek için annenin hoşuna gitmeye çalışmak gerekiyor. Evelyn Sullerot'nun zayıfların stratejisi dediği şey, kadınların on yıllar boyu uyguladıklarıdır. Ama erkeklerin bu alışkanlıkları yoktur ve buna az çok iyi uyarlar.

B.-H.L.: Anlamıyorum.

F.G.: Söylenecek daha çok şey var, ama uzatmak istemiyorum.

B.-H.L.: Hayır, hayır, bu önemli. 'Anlamıyorum' dedim, ama bunun önemli olduğunu biliyorum.

F.G.: Erkek imgesinin sonuçlarıyla birlikte bu biçimde yıpratılmasında ve çocuklara el konulmasında kadınların büyük sorumlulukları var.

B.-H.L.: Benim deneyimim daha çok bunun tersini gösteriyor. Yaşamın rastlantıları (ya da zorunlulukları), bu 'yeni babaların', Mayıs 1968 sonrasının babalarının, çocuklarını 'hile ile elde etme'lerine ve sonunda rollerin karışmasına, yeniden oynanmasına, yeniden keşfedilmesine yardım etti –baba, anne, ağabey, ideal model, sırdaş... Ama tüm bunları neden konuşuyoruz? Bu, aynı zamanda, varolmanın rastlantılarıyla çok bağlıydı...

F.G.: Biri ötekini engellemez.

B.-H.L.: Ben 'yeni babalar' diyorum. 'Mayıs '68'i anımsatıyorum. Az önce söylediğim gibi, kendimi sorguluyorum: bunda yeni olan neydi? Acaba bu, sevgiye ilişkin ölümsüz karmaşa değil miydi?

F.G.: Onu korkunç biçimde parçalayan didişmelerde bile bu, hem biri, hem ötekidir. Ve bir kadın, bir çocuğu onun için en iyisinin bu olduğunu düşünerek babasına bıraksa bile, kötü anne olarak görülecek, suçlanacaktır.

B.-H.L.: Bu doğru.

F.G.: Tüm bunlar çok basit şeyler değil. Ama bu, ciddi,

çok ciddi bir iş. Kendiliğinden bir konu, çocukların yazgısı, çiftin ve özellikle kadınların evrimiyle oluşuyor... Yalnızca kendisiyle ilgilenme, ya da bireycilik, çağımızın en büyük belirtisi... Bunu, öylesine titizlik gerektiren, o kadar çok günlük özveri isteyen çocuk sevgiyle nasıl bağdaştırmalı? Derin bir sorun... Ama konumuzdan çok uzaklaşıyorum. Özür dilerim.

B.-H.L.: Geri dönüyorum. Şu 'şaşkınlık' konusuna. 'Şaşkınlık'tan niçin söz ettiniz? Neden durmadan erkeklerin 'şaşkınlığa' düşmesini istiyorsunuz? 'Kadınlar özgürleşiyor' diyorsunuz. Kabul edelim. Ama çok haklı olsanız bile, daha özgür, daha gerçek, daha eşit, daha siz ne istiyorsanız, yeni bir kadının doğuşuna tanık olsak bile, bunun erkekleri hangi alanda felâkete uğratacağını anlamıyorum. Tersine, bu çok iyi olurdu. Çok iyi bir haber olurdu.

F.G.: Kadınları gerçekten seven erkekler için böyle olduğuna ben de inanıyorum. Zaten bunu sık sık söylüyorlar ve gösteriyorlar. Muhabbet kuşları ya da içten pazarlıklı hizmetçiler dönemi bitiyor, karşılarında gerektiğinde güvendikleri, herhalde onlarla kendilerini 'oyunda' hissettikleri, baştan çıkarması ve elde tutması çok daha ilginçleşmiş kadınlar var.

B.-H.L.: İşte.

F.G.: Ama bunu daha önce de söyledik, kadınları seven erkek türü pek yaygın değildir.

B.-H.L.: 'Zeki kadınlara duyulan aşk oğlancı, kulampara bir zevktir'. Baudelaire'in sözü. Baudelaire'in saçma, biraz bayağı bulduğum tek sözü.

F.G.: Erkeklerin çoğu kendilerinden kuşku içindeler ve kadınlara parasal özerklik veren bağımsızlık yüzünden dengeleri bozulmuş durumdalar. Pek çoğu kadınlardan korkuyorlar, basit biçimde korkuyorlar ve bir kadında bir üstünlük belirtisi yakaladıklarına inandıkları andan itibaren paniğe kapılıyorlar. Bunu onların erkekliklerine bir tehdit gibi hissediyorlar ve bu onları çok kötüleştiriyor. Bunlar en berbat ka-

dın düşmanlarıdır.

B.-H.L.: Tümüyle aynı kanıdayım. Parasal özerkliği buna karıştırmakta neden inat ettiğinizi anlamama dışında.

F.G.: Bu her şeyin anahtarı da ondan! Özellikle bağımsızlığın.

B.-H.L.: Sizi şaşırtacağım. Ama paranın kadınlara göre bir şey olmadığını düşünüyorum.

F.G.: Özellikle paraları olmadığı zaman!

B.-H.L.: Bir 'banker kadın'ı zor severdim. Ya da bir 'iş kadını'nı.

F.G.: Bir 'banker kadın' ile ev kirasını ödemek için kimseye gereksinimi olmayan bir kadın arasında dağlar kadar fark vardır!

B.-H.L.: Bir kadınla öğlen yemeği yediğimde hesabı onun ödemesi düşüncesi bile bana nezaket dışı gelir. Ve paylaşma... Paylaşmaktan söz etmiyorum... 'Arkadaş arkadaşa' yemek düşünüldüğünde hesap ortak ödenir...

F.G.: Bu başka bir şey. Bir kadının hem banka hesabı ve hem de davranış inceliği olabilir.

B.-H.L.: Bir erkek de hem yoksul ve hem de yüce gönüllü olabilir.

F.G.: Ama para, Bernard, servet değil, az çok rahat biçimde yaşamak için kazanılan para, egemenliktir. Ne olursa olsun, kendi yaşamına, kendi harcamalarına, kendi kaprislerine egemenlik. Her küçük çılgınlıktan sonra bunun suçluluğunu aşabilmek egemenliğidir... Para konusunda kadınların suçluluğu hakkında daha hâlâ söylenecek çok şey var, kendileri kazanmış olsalar bile, ama ne yapalım... Bu, belli sayıda erkeğin kendilerinin boyunu aştığını görmeye dayanamadıkları, parayı istediği gibi kullanma egemenliğidir...

B.-H.L.: Sanmıyorum. Ama elbette, hiç sanmıyorum. Bana söylemek istediğiniz nedir? Erkeklerin, karılarının para kazanmalarına ve bu parayla kaprislerinin bir bölümünü kendilerinin karşılamalarına karşı olduklarını mı? Ne düşünce! Ne gülünç düşünce! Tanıdığım hiçbir erkek, arkadaşla-

rundan hiçbiri olaya böyle bakmaz.

F.G.: Bu bir 'kaprisler' sorunu değil, ba-ğım-sız-lık sorunu...

B.-H.L.: İyi öyleyse, ben de her şeyi noktası noktasına anlatıyorum. İnsanın, bir mesleği olan ve para kazanan bir karısı olabilir. Ve ilkin onun bu para ile ne yaptığını bilmeye hiç niyeti olmaz; ikincisi, onun böylelikle bağımsızlaşacağı, kurtulacağı düşüncesi hiçbir zaman kafasından geçmez.

F.G.: Çünkü kendinizden eminsiniz.

B.-H.L.: Burada ben çağın biraz gerisindeyim, buna karşılık benim tuhaf bulduğum, tüm bunlardan söz etmemiz. 'Bütçe' yapan çiftler vardır. Ya da harcamalarını 'programlayan'. Ya da daha beteri, bunları 'paylaşanlar'. Ev kirasının yarı yarıya ödenmesi. Ya da Noel tatilinin biri, yaz tatilinin öteki tarafından karşılanması. Ben başka türlü ayarlanmasını yeğlenebilir buluyorum ve bu sorunların çevresinde belli bir belirsizlik bulunduğunu yineliyorum. Burada yalancı sofuluğun bir biçimini göreceksiniz –ve haklı olacaksınız. Bana, ben bir uzman işçi olsaydım ve yaşamımdaki kadınlar büyük mağaza tezgâhtarları olsaydı değişik biçimde akıl yürütebileceğimi söyleyeceksiniz –ve her zaman haklı olacaksınız. Dahası... Bilmiyorum... Para, bunun sıkıntısı –bu da başka bir aşk öldürücüsü.

F.G.: Hiç kuşkusuz. Özellikle olmayışı. İdeal olanı, iki tarafın da birlikte, hiçbir zaman bunu konuşmayacakları kadar yeterince para kazanmaları.

B.-H.L.: Zorunlu olarak değil. Hayır, zorunlu olarak değil.

F.G.: Tuhaf şey. Benden çok daha gençsiniz ve bazan büyük amcam Adolphe'un, o sevgili adamın şöyle dediğini duyar gibi oluyorum: "Ben yaşadığım sürece ailemden hiçbir kadın asla çalışmayacak."

B.-H.L.: Böyle düşünmüyorum.

F.G.: Elbette ki değil. Sizde başka çağa ait olan bir şeyin bulunduğunu söylemek istiyorum.

B.-H.L.: Ergenlik çağındayken iki 'tip' kadın beni etkilerdi. Birincisi büyük kentsoylulardı. Daha doğrusu, büyük kentsoylunun karısı. Biliyorsunuz... Şu zenginlerin karıları... Şu önemli kişilerin karıları... Şu, etkili ve nazik kocaların, paranın ve paranın kullanılması tasasından uzaklaştırdığı karıları... Sevimlidirler. Bazan güzel. Onlar, olabilecek en mükemmel ve en parlak yaşama alıştırılmışlardır. Ama onlara iyi bakın. Bakışlarındaki dalgınlığı gözlemleyin. O gizli melankoliyi. Yaydıkları sıkıntıyı gözlemleyin. Ani kararsızlıklarını. Bir akşam yemeğinde, yaşamda ne yaptıkları konusunda bir soru sorulduğu zaman (aptalca, ama sizle aynı kanıdayım – bu soru yine de sorulur) duydukları rahatsızlığı.

F.G.: Sıkıntıdan patlıyorlar.

B.-H.L.: Bu kadınların mutlu oldukları kabul edilir. Şımartılmışlardır. Ama içlerinde bir şeyin kırılmış olduğu hissedilir. Meraklarının ya da dünyaya ilgilerinin kaynağında suyu çekilmiş bir şey: Bir çeşit kararsızlık, evet. Ya da bazan, biraz çılgınlık. Bu yarı çılgınlık, bu tatlı çılgınlık, elli yıl sonra, genel müdür kocaları sonunda onları bırakınca patlayacaktır. Bunlar bir zamanlar baştan çıkarılması zevk veren kadınlardır. Çünkü, bu aynı zamanda hem kolaydı (o kadar çok sıkılıyorlardı ki!), hem de korkunç zordu (onların duygusuzluk duvarlarını geçmek için çok az kişinin zamanı ve yeteneği vardı) –ama sonra çok yumuşak ve kibar âşıklar oldukları ortaya çıkıyordu. Ama ben, onların yaşamında aynı zamanda kötü bir şey olduğunu hissediyordum. Kargaşalığı sezinliyordum. Derin yoksulluğu. Yaşamın içindeydiler ve dışındaydılar. Ayrıcalıklar aşamalarının en tepesinde – ve toplumsal olmayan kadınlar. Bağlantısı kesik kadınlar. Çevrelerinde boşluk olan kadınlar, belli bir biçimde olay buydu.

F.G.: Bu tür kadınlar her zaman vardır. Yeterince dokunaklı. Onlarla ne konuşulacağı hiçbir zaman bilinemez...

B.-H.L.: Evet, bunlar çok garip varlıklar. Yumuşak ve kibar âşıklar olduklarını söyledim. Bu doğru. Belli bir biçimde yapacakları yalnızca budur. Ama düşünecek olursak, şu

çok büyük bencillik de var. Şu temkinlilik. Şu yanları: 'yitirmemek, Megève'deki tatili, Bilmemkimlerdeki yılbaşı gecesini ve hatta size ne iş yaptığınızın sorulduğu, ama imgenin mutlak bir parçası olan can sıkıcı akşam yemeklerini özellikle yitirmemek.' Bu kadınların gözü peklikleri vardır. Ama bunlar yarı gözü pekliklerdir. Çeyrek gözü peklik. Bunlar ölçülmüş, biçilmiş davranışlardır –ve bunlarda hiçbir zaman 'esas'ı tehlikeye sokmazlar. Bu, bu bakış açısının geçen yüzyıla göre gerilemesidir. Bu tür kadınlar, o çağda akıllarını yitirirlerdi. Emma[1] –ama yalnızca Emma değil– aklını yitirmekte olan bir kadın eşi temsil ediyordu. Oysa günümüzün Emma'ları, buna karşın, hafta sonları –eğer olanaklıysa– sadık bekçilerinin suçortaklığıyla Normandiya'daki aile evinde kalmaya şiddetli eğilim duyuyorlar... Ne oldu? Ne değişti? Bilmiyorum...

F.G.: Belki de, çok basit olarak, artık kimse onlardan akıllarını yitirmelerini istemiyor? Belki üzüntülü bir şaşkınlıkla kabul edilecek bir parçacık çılgınlık! Ve belki o kadınlar bunu biliyorlar!

B.-H.L.: Çok güzel bir yanıt... Ama sanırım yanlış... Bir ürperti, neden olmasın. Kocayı daha iyi isteklendirmek, kızıştırmak için, onun kararsızlık ya da kuşkusunu kışkırtmak. Ama hiç kimse onlara sormayı, üstelik akıllarını yitirmelerini, kesinlikle oyun oynamalarını aklından geçirmiyor! Hayır, size güvence veririm...

F.G.: Sizin büyük burjuva kadınlarınız sonuç olarak küçük burjuva.

B.-H.L.: Tarihin ve sosyolojinin bakış açısını bir kez de ben ele alacağım. Kanıma göre gerçek değişiklik boşanmada oldu. Eskiden boşanma yoktu. Kadın ihanet edebiliyordu. Çok çok ileri gidebiliyordu. Daha beteri, foyası ortaya çıkarsa, 'Belle Epoque'a kadar Paris yüksek tabakasında geçerli olanı '*Gentleman agreement*'[2] uygulanıyordu. Bu tür durum-

1. Gustave Flaubert'in roman kahramanı: Madam (Emma) Bovary. (Yay.)
2. Karşılıklı söz vermeye dayanan anlaşma. (Çev.)

lar Balzac'da bulunur. Maxime de Trailles'de... Başkalarında... *Point de lendemain*'ın kahramanında, Vivant Denon'un bu az bilinen, ama güzel romanında. Bunlar kuşkusuz aldatılmış kocalardır; ama olayların zoru ile durumlarına razı olurlar ve âşığı kabullenirler. Bugünün Maxime de Trailles'ı ise ilişkiyi koparıyor. Hemen. Ve eşinin de bildiği gibi, gizin dışarı sızmaması için gerekli tüm önlemleri alıyor. Serinkanlılık. Susturulmuş tutku. Serüvenin mutlak reddi. İnanın bana, bu, çoğu kez modern Bovary'nin portresidir...

F.G.: Sanırım haklısınız. Günümüzün Bovary'leri –bunlar hâlâ var ve yalnızca büyük burjuvazi içinde de değil– kendilerini rahatlıklarından yoksun bırakma tehlikesine çok az giriyorlar. Koca da bunun parçası. Zaten gerçek Bovary'lerin içinde olmadıkları ne var... Emma için, koca, dehşetle reddettiklerinin parçasıdır. Toplumsal yükselme düşleri kurar... Bununla birlikte, zaman zaman büyük bir âşık her şeyi gürültüyle kırar ve tüm kent bunu konuşur. Siz ve ben bunları biliyoruz. Ama, sizi iyi anlıyorsam, kolay boşanmanın ihanet eden çiftleri bir anlaşmaya götürdüğünü düşünüyorsunuz? Bu ilginç ve büyük olasılıkla doğru.

B.-H.L.: Kolay boşanma insanları –özellikle kadınları– daha sakınımlı kılıyor. Yalancılık sanatında daha uzmanlaştırıyor. Duygu ve düşüncelerini daha iyi saklayan kişi yapıyor. Artık güzel sanat dallarından biri sayılan zina...

F.G.: Büyük olasılıkla... Ama bir tutku açıklansın ve tüm önlemleri alıp götürsün. Bereket versin mi, yoksa ne yazık ki mi demem gerektiğini bilmiyorum, ama tutkulanma eğiliminin daha seyrekleştiği görülüyor. Ya da, daha doğrusu, eskiden olduğu gibi, ne hayâller, ne edebiyat, ne de hayatımda bir kez olsun bir tutku yaşamak gerektiği gibi ne idüğü belirsiz bir düşünce tutkuları yapay olarak beslemiyor artık... Örneğin sinemanın oluşturduğu âşık 'modeli' çok değişti. Daha önce sözünü ettiğimiz Rougemont, Batı'da tutkunun ideal olarak tanıtılmasına karşı kıyameti koparıyor. Genel çizgileriyle diyor ki, böyle şeyler gösterilmeseydi, insan-

lar tutkunun var olduğunu bilmeselerdi, onu asla deneyemezlerdi. Sofuca bir dilek. Ama bu tanıtım bana eskiden olduğundan daha az yaygın gibi geliyor. Aslında, genç insanların ve daha gençlerin bugün az çok özdeşleşmek istedikleri âşık 'modeli' hangidir? Bilmiyorum. Siz biliyor musunuz?

B.-H.L.: Ben de bilmiyorum... Bunu bilmek çok güç... Sezgisel olarak diyebilirim ki, işler yeni baştan çok değişmedi ve insanlar klasik tutku modeli için aynı –anlaşılmaz, ama güçlü– ilgiyi sürdürüyorlar. Şöyle bir şey: "Sevmek artık tümüyle kendisi olmak değildir; kendini kaybetmektir; kendini vermektir; hatta büyük olasılıkla başka birine bağımlı olmaktır; yani bu müthiş bir serüvendir; bir erkeğin ya da bir kadının başına gelebilecek en kötü şeylerden biridir; ama yine de bu, en sonunda, yaşamın tadı tuzu olan seyrek serüvenlerden biridir."

F.G.: Sanırım haklısınız. 'Büyük tutku' modeli saygınlığını, biraz yakıcı olan çekiciliğini koruyor... Bu, içinde yanmak istenen bir cehennem.

B.-H.L.: Evet, böyle denebilir.

F.G.: Ama konumuzdan sapıyoruz, sevgili Bernard. Kadınların parayla olan ilişkilerini konuşuyorduk. Size göre karikatür durumuna getirilmiş iki tür olduğunu söylüyordunuz.

B.-H.L.: Gerçekten de.

F.G.: Burjuvazi. Bunu konuştuk. Sonra öteki var. Öteki nedir?

B.-H.L.: Buna da 'savaşımcı' diyelim. Yaşamını üstlenen ve sizin de diyeceğiniz gibi ona sahip çıkan kadın. Dinamik kadın. Güçlü kadın. Sabahları, tan ağarırken büyük otellerin salonlarında iş kahvaltısı yaparken görülen kadın. Puro içen kadın. Golf oynayan kadın. Erkeklerin fazla sempatik olmayan ayrıcalıklarını da edinmiş olan, tek sözcükle erkek gibi kadın. Bunun bir anlamda bir 'ilerleme' olduğunu biliyorum. Ve bana yine size amcanız Adolphe'u anımsattığımı söyleyeceğinizi de biliyorum, ama güzel bir kadın için en hoşa giden rol, benim gözümde bu değildir. Ve onları böyle,

uykusunu alamamış, çok hızlı makyaj yapmış, saçlarını kabartmış, dudakları kötü boyanmış durumda, bir iş zincirinin ya da bankanın patronuyla tartışırken görmekten gerçekten belli bir huzursuzluk duyuyorum... Baudelaire, 'Kadın Sand'ın erkeksi yanını kınamak için çok korkunç sözler kullanırdı. Bu ikinci modeli de en azından devre dışı burjuva kadın kadar acınası bulmakla yetiniyorum...

F.G.: Puro, ne korkunç şey! Hem de kahvaltıda! Böylelerine çok fazla rastlamış olamazsınız. Golf, neden olmasın... Ama çok tuhaf bir portre çiziyorsunuz... Tersine, aktif kadınlar genellikle bakımlıdırlar. Aceleci, ama bakımlı, bir sabah öyle değillerse bundan ne çıkar? O sabah en büyük arzuları hoşa gitmek olmamış olabilir. Ve hoşa gitmek istemeyen bir kadına, yuh olsun çirkine! Nasıl olduğunuzu görüyorsunuz... Yalnızca erkeklerin daha güçlü, daha zeki, daha cesur, daha yaratıcı, daha mantıklı, daha beyefendi, neyse ne! Ve kadınların onlara öykünmekle bitip tükendiklerine inanmakla kalmıyorsunuz, üstelik bir de onların bununla çok ünlü kadınlıklarını yitirdiklerine de inanıyorsunuz. Sanki kadınlık bir koltuğun üstünde unutulabilir bir nesneymiş gibi. Ah! Beni üzüyorsunuz... Baudelaire, kadınların bir irin kesesi olduklarını da söyledi, sizin için uygun bir gönderme. Onun orospulardan başkasını sevmediği doğrudur, özelikle de frengili olanları.

B.-H.L.: Zavallı Baudelaire... Eğlenmeyi sevmek, ölmeyi sevmek... İsterseniz Baudelaire'i bırakalım, ha?

F.G.: Baudelaire'i işe karıştıran ben değilim...

B.-H.L.: Doğru.

F.G.: İyi.

B.-H.L.: Orospular hakkında söylediklerinde tümüyle haksız mı? Sevimli olanlarını tanıyorum.

F.G.: Konuştuğumuz şey bu değil.

B.-H.L.: Özünde ben ne diyorum? Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi. Elbette, erkeklerin 'daha zeki, daha cesur, daha yaratıcı, daha mantıklı' olduklarını değil. Elbette, kadın ya-

zarların, kadın gazetecilerin, kadın sanatçıların, kadın filozofların erkeklerden daha az yetenekli, daha az ilginç olduklarını değil. Ama belli bir iktidar, iktidar fiyakası, evet, benim kadınların dünya ile ilişkilerine ilişkin düşünceme uygun düşmüyor.

F.G.: İşte ciddi bir sorun. Kadınların iktidarla ve dünyayla ilişkisi. Pierre Bourdieu'nün 'Erkek olmak, iktidarla ilgili bir konumda yerleşmiş olmaktır' biçimindeki açıklamasını bilirsiniz. Bunun tersi de söylenebilirdi: kadın olmak, uzun zaman bağımlılık, ya da boyun eğmeyle ilgili bir konumda yerleşmektir.

B.-H.L.: Bir dakika! Bu başka bir şey. Beni herhalde kadınların tutsaklığına taraftar olarak görmüyorsunuz!

F.G.: Yirmi yıldan bu yana işler değişti, bu sistem çatırdıyor, kadınlar onu salladılar, üstelik kadınlar iktidarı ele geçirdiği için erkekliklerini tehlikede hissetmeyen, genellikle daha sağlam, daha yetişkin bazı erkeklerin de yardımıyla salladılar.

B.-H.L.: İşte!

F.G.: Öteki erkekler, bu kahraman ve dinamik kadınlar yüzünden üzüldüler, üzülüyorlar, dengeleri bozuldu. Bereket versin ki, Fransa'da başka ülkelere göre daha az sayıdalar, özellikle Amerika'da gerçekten hiç de iyi durumda değiller. Fransa'da erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler, her zaman cennet olmasa bile, dünyada en iyi durumda olandır ve öyle de sürüyor.

B.-H.L.: Bu konuda aynı düşüncedeyiz. Sonsuzuncu kez aynı düşüncedeyiz. Ve örneğin, bir kadın başbakan olduğu zaman, buna en çok sevinen ilk kişi bendim. O zamanki açık saçık lâfları anımsayın. Kimilerinin anıştırmalarını. İlk gününden itibaren 'Mitterand'ın Pompadour'u[1], hakkında bıyık altından gülen o küçük herifi anımsayın. Tüm bunlar iğrençti. Ve –kim yadsıyabilir– karşı çıkmak gerekiyordu.

---

1. *Marquise de Pompadour*: XV. Louis'nin gözdesi. (Ysy.)

F.G.: Sizden bunları duymak mutluluk verici.

B.-H.L.: Basit olarak benim tavrım böyle. İktidarı ele alan ve özellikle bundan zevk alan kadınlara bir kez daha bravo. Bana gelince, iktidar beni heyecanlandırmıyor. Bana arzu edilebilir görünmüyor. Ve bu yüzden, bu tür kadınları benim için arzu edilir kılan da bu yanları değil.

F.G.: Az önce daha ileri gidiyordunuz. Dudakların kötü boyanmasından ve bilmem daha nedenlerden söz ediyordunuz.

B.-H.L.: Evet. Bunun onlara yakışmadığı kanısındayım. Kuşkusuz, bir kadının genel müdür olmasının onun çekiciliğini artırdığını düşünen erkekler de var. Benim için durum tersine. Ben bunu unutmayı ve o kadınları işlerini yaparken olduklarından başka biçimde görmeyi –başka saatlerde– yeğlerim.

F.G.: Bunu yapmanızı engelleyen kim? Meslek ilişkisi var. Bereket versin öteki ilişkiler de...

B.-H.L.: Yine başka bir şey. Şu saçları taranmamış, kötü makyaj yapmış kadınlar meselesi. Yine şaşıracaksınız. Ama siz ne isterdiniz? Bu, bir kerecik olsun temel adaletsizliğin, asıl rezaletin bir parçası. Hırpani, tıraş olmamış bir erkek daha mı iyi?

F.G.: Hayır!

B.-H.L.: Gözlerinin çevresi mor halkalı, rengi solmuş güzel bir kadın her zaman biraz hüzün vericidir.

F.G.: Aktif kadınların genellikle bakımlı olduklarını söylemekte direniyorum. Ve belki biraz özensiz olan aynı kadını akşamları parlak ve görünümü değişmiş buluyorsunuz. Kadınlar bukalemun gibidir. Hayır. Sorun burada değil. Belli bir kalıpta yetişmiş, örneğin bir kadının otoritesi altında kalmış bazı erkekler için güçlüğün nerede olduğunu çok iyi anlıyorum.

B.-H.L.: Ben değil. Tersine, kendimi bu tür kadınların yatağında düşünemiyorum.

F.G.: Erkek sistemi tümden yıkılıyor. Erkeklere kızıla-

maz. Kafa yapılarının değişmesi için zaman gerek, kuşaklar gerek. Ama eğer yetenekleri varsa neden kadınların da iktidarı, iktidarları olmasın? Onları bu kadar uzun zaman bağımlılık durumunda tutan uğursuzluk nedir? İktidar gösterişçiliğinden söz ediyorsunuz. Bu tutum, iktidarı elinde bulunduran erkek de olsa, kadın da olsa sevimsizdir. Ama bunun, iktidarın kadınlar için yeni olmasından, birçoklarının orada güvenlik içinde olmayışlarından kaynaklandığını, bu yüzden bunun 'cılkını çıkarttıklarını' anlamak gerek. Bu biraz gülünç, ama kötü değil. Bunun için de zaman geçmesi gerek...

B.-H.L.: Burada da ben size takılacağım. Tümüyle inanılmaz bir küçümsemeyle konuşuyorsunuz. Bağımsızlığın henüz çıraklık döneminde olan eski sömürgelerde yaşayanlardan söz eden kişiler gibi konuşuyorsunuz da denebilir.

F.G.: Küçümseme! Ah, hayır, kesinlikle değil! Köprülerin altından çok sular geçtiğini ve birçok kadının bu iktidar sorunu için savaşım verdiğini gören bir öncü-ata'nın deneyimi, evet, belki. Ama küçümseme... Hiçbir şey bana bundan daha uzak olamaz.

B.-H.L.: Evet elbette küçümsüyorsunuz. Başarılı kadının küçümsemesi, o, başarısını kullanır. Sizin, iktidar ile baştan çıkarma konumlarını bağdaştırmayı başaran ender kadınlardan biri olduğunuz bir gerçek.

F.G.: Başardın mı? Bilmiyorum. Geriye bakınca, bu bağdaştırma bana o kadar güç değildi gibi geliyor.

B.-H.L.: Bununla birlikte yaşamınıza bakarak kendime soruyorum. Evet, evet, çok ciddi olarak, aynı soruyu size sorma sırası şimdi bende: Françoise, kadınları gerçekten seviyor musunuz? Onların arkadaşlığının tadına sandığınız kadar, varıyor musunuz?

F.G.: Her şey kadınlar ve onları ilgilendiren şeyin ne olduğuna göre değişir. Bazan, gerçekten, onlara söyleyecek hiçbir şeyim olmaz; buna karşın, eğer güzellerse onlara her zaman zevkle bakarım.

B.-H.L.: Görüyorsunuz: küçümseme.

F.G.: Hiç de değil. Çok sevgili bir sürü kadın arkadaşım var. Hem de güzel, üstelik onlarla birçok ortak ilgi konularımız var. Geveze kadınlar gibi durmadan konuşuruz. Aralarından biri büyük bir haftalık dergide gazeteci. Kocası bizi birlikte gördüğü zaman şöyle der: "Kadınları rahat bırakalım, siyaset konuşuyorlar."

B.-H.L.: Daha derine gitmeye çalışalım. Sizi dinlerken, şu bizim zavallı kadın genel müdürün, -hatta bir de dediğiniz gibi (bunun hiçbir şey demek olmadığını varsayıyorum) kusursuz, bakımlı vb. ise, nasıl olup da bana çok az çekici geldiğini düşünüyorum.

F.G.: Bunu bana söylemek size düşer: Belki de bu görev, onun ilgili güvence ve otorite üslubuna bağlıdır. Erkeklerin bir kadında çıtkırıldım görüntüsünü sevdikleri, böylece kendi öz güçlerinin farkına vardıkları bilinen bir düşüncedir. Ve sizin purolu kadın genel müdürlerinizin korunma isteyen küçük Saksonya porselenleri gibi görünmediklerini kabul ediyorum.

B.-H.L.: Bir kadının baştan çıkarıcılığında her zaman (geçen gün söylediğimiz şey) gizlenen, kaçamak olan vb. bir yan vardır. Sizi aşan, erotik olan kadının bu yanıdır. O zaman, bu tür kadının karşısında, iktidar zevkinin öteki tutkulara üstün geldiği kadınlar karşısında, şu çok basit duyguya sahip olunmaz mı diye kendime soruyorum: sizi aşan bu yan, onları yabancı, uzak, erişilmez kılan bu yan, ilk olarak, biz erkeklerin uzun zamandır çevresinde döndüğümüz bir şeydir; ikinci olarak kadının bundan büyük bir yararı olmadığı da çok iyi bildiğimiz bir şeydir.

F.G.: İktidar zevkinin öteki tutkulara üstün geldiğine inanmak bir yanlıştır. Yani, belki çok güç mücadelelere girmiş olan bazılarında görülebilir... Ama bunların sayısı çok azdır ve bu, seyrek de olsa özellikle çok genç kadınlarla ilgili bir olgudur. 'İktidar kadını' en azından kırk ve genellikle daha yukarı yaştadır ve bu yüzden evet, ayrıcalıklı olarak o tutkuyla yaşıyor olabilir. Ama sizi ilgilendiren bu değil... Bunun-

la birlikte, iktidarın, bir iktidarın, onu elinde bulundurana bir şey eklemeden, çekicilikten uzaklaştırdığını memnunlukla kabul ederim. Bu bir olgu. Söylediğiniz neden bu değil mi? Belki. Ama bunun biraz karmaşık olduğunu ve iktidarın da kötü anne, mutlak-güçlü anne imgesini diriltiğini sanıyorum.

B.-H.L.: Anne imgesi... Erkekler anne imgesine karşı değillerdir... Ya da karşı oldukları bir şey varsa, bu daha çok, tam tersine öteki söylenendir... Hayır, hayır, böyle düşünmeyi sürdürüyorum: erkeklerin önem verdikleri tek şey (ve bana öyle geliyor ki hepimizin inandığı tek şey) cinslerin ayrılığıdır. Ama bu, yarın konuşacak olduğumuz şey değil mi?

F.G.: Çabucak bir iki söz söyleyebiliriz.

B.-H.L.: Tamam.

F.G.: Elbette cinsler farklıdır ve bereket versin ki öyle kalacaklar.

B.-H.L.: Öyleyse, sonradan kazanılmış, miras kalmış, kültürel bir ayrım olan feminist düşünceyi reddediyorsunuz.

F.G.: Sonradan kazanılmış, şu ya da bu biçimde aşırı benimsetilmiş kişiliklerle, gerçek kişilikleri ayırdetmek gerekir.

B.-H.L.: Ayırma çizgisi nerede? Ayrımı nasıl yapıyorsunuz?

F.G.: Bir fare gördüğü zaman bayılan zayıf kadın prototipi ile hiçbir şeyden korkmayan Marlboro reklamının kovboyundaki güçlü erkek prototipinin her ikisi de yapaydır ve de onlara özenen erkek ve kadın kuşakları. Kadınlar bunların kendilerini ilgilendiren bölümünü gitgide artan biçimde reddediyorlar. Erkekler ise bu işin neresinde olduklarını henüz çok iyi bilmiyorlar... Güçlü erkekle, yeni bir erkek olma arasında kararsızlar.

B.-H.L.: Öyle mi? Yeni mi?

F.G.: Elisabeth Badinter'in, biraz iyimserliğe kapılarak gelişini haber verdiği erkek, tıpkı bugün kadınların erkek bileşenlerini (composante) üstlenmeleri gibi, içeride gizlenmiş

kadın bileşimi ile uzlaşacak. Kendinin efendisi olma, kendini aşma iradesi, risk ve meydan okuma zevki gibi erkek çizgilerine inandığım kadar, merhamet, şefkat, duyarlık gibi kadın çizgilerine de inanıyorum. Ama aslında, iki cinsten hiçbirinin bunlar üzerinde tekeli yoktur, bunlar insanlığın malıdırlar ve biri ötekini yumuşatmak zorundadır.

B.-H.L.: Tek gerçek soru şudur: Bir erkek kimliği ve bir kadın kimliği olduğuna ve bu iki kimliğin birbirleriyle temelden ayrıldıklarına inanıyor musunuz? Ben inanıyorum. Çok eski zamanlardan beri bu böyle, sonsuza dek böyle olacak. Yalnızca bir devrim varsayımı dışında, nasıl diyeyim? İnsan türünde bir değişim, dünyanın bir sonu, yeni bir dünyanın başlangıcı...

F.G.: Ortaçağ savaşçısı ile günümüzün büro çalışanı arasında bir özdeşlik olduğuna gerçekten inanıyor musunuz? O zamandan bu yana hiçbir şey olmadığın? Erkeklerin –ve kadınların– her zaman oldukları gibi kaldıklarına? Ben inanmıyorum. İnsan türünde değişim, başkalaşım olmadı, ama evrim oldu. Öncelikle değerlerin değişmesi.

B.-H.L.: Kuşkusuz. Ben evrim olduğunu yadsımıyorum. Ben şunu diyorum: insanlık tarihinde ilk kez büyük bir düşü, bir ortadan kalkmanın, ya da bir yoğunluk azalmasının, büyük bir cinsel paylaşımın düşünü taşıyor. Elisabeth Badinter'den söz ediyorsunuz. Onun söylediği de bu değil mi? 'Hamile' erkekler beklentisinden söz edecek kadar ileri giden o değil mi? Bu düş bence delice bir düştür. Ve aptalca.

F.G.: Bu noktada sizinle beraberim. Bir bilim-kurgu karabasanı. Bereket versin, sanırım bundan vazgeçti.

B.-H.L.: Aynı zamanda daha çok ve daha az köktenci olmak niyetindeyim. Daha çok, çünkü bana göre bunlar yalnızca 'özel nitelikler' değil. Bunlar, gerçekten kimlikler. Yani, gerçek anlamda her şeyin özüdürler. Yani, yine, dünyadaki varlıklar, aralarında bir çeşit uzaklık, metafizik uçurum bulunan dünyanın gerçek imgeleri. Ve sonra daha az kökten-

ci, çünkü bir kimliğin yararı, onunla oynanabilmesi, kurnazlık yapılabilmesi ve ona karşı gelinebilmesidir.

F.G.: Örneğin, çok uzun zamandan beri erkeğe özgü nitelik sayılan ve bugün hiç kimsenin, kadınlara özgü bir nitelik olmadığını söylemeyi göze alamayacağı cesaretin söz konusu olduğu kimlik düşüncesini size bırakamam... Birinin ya da ötekinin kimliğini tanımlamak o kadar kolay değil... Ama iki kimlik vardır, buna inanıyorum. Ve elbette, aralarında bir uçurum bulunan iki dünya görüşüne de.

B.-H.L.: Stendhal, *De l'amour* adlı kitabının bir bölümünde tam olarak bunu söyler. Kadınların 'tehlikenin sıcaklığında, bir erkek soğukkanlılığı ile aşkı ele geçirebilmek'ten duydukları zevkten; kadınların 'o anda, erkekler için zayıflık sayılabilecek herhangi bir korkuyu aşmak' tarzlarından söz eder ve bir tarihçinin şu çok güzel cümlesini aktarır: "Kadınların erkekler üstünde tartışılmaz bir üstünlük sağladıkları anda tüm erkekler akıllarını yitirirlerdi."

F.G.: Stendhal'e her zaman güvenilebilir.

B.-H.L.: Bir yandan, tekcinsiyetlilik, ya da cinsiyetsizlik eğilimine, ya da yeniden, çağın yadsınmaz bir kötü eğilimi olan hem erkek-hem dişi olmaya karşı çıkmak. Öte yandan...

F.G.: Erkeklerin kadın bileşeninden, sizin kadın bileşeninizden söz etmem sizi kızdırır mı, sevgili Bernard? Ama sizi dokuz ay karnında taşıyan ve besleyen bir kadından doğdunuz... Ve bu sizin ölünceye dek içinize işledi, sizi etkiledi, bunu biliyor muydunuz? Tıpkı ne yaparlarsa yapsınlar, bütün insanlar gibi.

B.-H.L.: Çok doğru. Sözümü kestiniz. Ben size şunu diyecektim, büyük 'kural' bir yandan iki cinsiyetin gerçekte tek bir cinsiyet olduğu düşüncesini reddetmek olabiliyor; ama öte yandan, aynı kural, farklılık belirginleşince, bölünme gerçekleşince, hepimizin doğuştan gelen 'çift' kişiliğine ilişkin bütün budalalıklar defedilince, bu rollerle eğlenebiliyor, onları saptırabiliyor, karmaşıklaştırabiliyor. Bunu diyecektim.

Ama dikkat! Benim düşüncemde bir baştan çıkarma stratejisi söz konusu. Ve bunun şu anne, ya da gizli kadınlık hikâyeleriyle hiç ilgisi yok...

F.G.: Bu budalalıklar. Şu anne hikâyeleri. Söyleşimiz bana neyi düşündürüyor, biliyor musunuz? Nerede olduğunu anımsamadığım, sanırım galiba *Eşlik Eden*'de[1] yakaladığım şu karşılıklı konuşmayı. Bir adam genç bir kıza soruyor: "Kadın olmak o kadar zor mu? –Sanırım, diye yanıtlıyor genç kız. Tüm kadınlar bundan yakınıyor." Adam: "Ne olursa olsun, erkek olmak olanaksız bir şey. Hiç kimse bunu başaramıyor"... Şöyle bir değinmek için bile olsa, genç kızlardan söz etmediğimizin farkına vardım...

B.-H.L.: Doğru.

F.G.: 'Gözkapaklarının altında bir deniz ülkesi olan bilgiç genç kızlar...' Valéry her zaman olağanüstüdür; güzel olan 'bilgiç'liktir...

B.-H.L.: Çok genç kızlara hiçbir zaman bir tutkum olmadı.

F.G.: Yine de gizemlidirler. O, bitirilmemiş çocukluk ve şiddetli kadınlık karışımıyla.

B.-H.L.: Evet. Bu bana çok şey ifade etmez. Gençliğimde bile çok genç kızlar ilgimi çekmedi.

F.G.: Doğrusunu söylemek gerekirse, bugünün genç kızlarını tanıdığımdan emin değilim. Oğlanları iyi tanıyorum, ama kızları değil.

B.-H.L.: Aşka ilişkin davranışlarında beni her zaman rahatsız eden bir şey var. Bu, sizin dediğiniz gibi o çocukluk yanı. O saydamlık. O güven. Ve özünde o kurnazlık eksikliği.

F.G.: Buna pek güvenmeyin...

B.-H.L.: Belki. Ama yine de, çok genç kızlarda erkekleri baştan çıkaran şey genellikle şudur: bir çeşit masumluk... *Bir* masumluk *imgesi*... Eh işte, ben de bu masumluktan büyülenmiş olmamalıyım.

---

1. Nina Berberova'nın romanı (Can Yayınları) ve bu romandan yapılan film. (Yay.)

F.G.: Genç kızların bedensel çekiciliklerine duyarlıyım. Örneğin şimdi hepsinin ortak bir el hareketleri var, parmaklarıyla bir tutam saçlarını kulak arkasına atıyorlar. Bu çok güzel.

B.-H.L.: Doğru. Çağın davranışları var. Çağın sözcükleri olduğu gibi...

F.G.: Tek şey, tuhaf sorunlara yapışıp kalıyorlar. Geçmek bilmeyen günler... Olmasını, gerçekleşmesini bekledikleri nedir bilmem, ama o oluncaya kadar zaman var, çok zaman...

B.-H.L.: Genç kızlığınızda mutlu muydunuz?

F.G.: Mutlu genç kız yoktur.

9

BAŞTAN ÇIKARMA VE OYUNLARI HAKKINDA

F.G.: Almış başımızı giderken, nazik bir konuya, baştan çıkarmaya biraz değinir gibi olduk.

B.-H.L.: Evet.

F.G.: Kuşkusuz önce Don Juan'ı düşünüyoruz. Don Juan, biraz sakız gibi çiğnenen bir şey, ama sonuç olarak Eski Yunanlardan bu yana Don Kişot ile birlikte tek modern efsane. Bugünün Don Juan'ı kimdir? Nasıl baştan çıkarıyor? Hangi silâhlarla?

B.-H.L.: Bunun da çok değişmiş olduğunu düşünmüyorum... Ne silâhlarının, ne başarı yönteminin, ne de hiçbir şeyinin.

F.G.: Buna ben de inanıyorum. Ama bunları nasıl betimlerdiniz?

B.-H.L.: İki temel mesaj var. Birinci: O, tüm kadınları elde etti. İkincisi: Ben sonuncu kadınım.

F.G.: Bu, baştan çıkarılan kadının kafasında olan bir şey. Bu 'ben sonuncu kadınım' düşüncesi, baştan çıkarıcı, büyük bir yanılsama. "Ben onu elimde tutacağım." Ama Don Juan'ın düzeni nedir? Neden bir çılgın gibi kadından kadına koşuyor? Ne arıyor? Bildiğiniz gibi, yorumlar değişik. Sizinki nedir?

B.-H.L.: Benimki ne midir? Tuhafsınız... Yazınsal Don Juan'dan, Molière ve Mozart'ınkinden söz edersek, bu başka bir şey. Onda insanın bütün günahları vardır. Onun tüm başkaldırıcı boyutları. Tanrıyla olan ilişkisi var. Çünkü bu ilişkiden kurtulmak olanaksız, değil mi? Don Juan'ın gerçek

sorunu kadınlar değil Tanrıdır. Ve zaten oyunu mahkûm ettiren de budur zamanında. Tamam. Eğer şimdi ötekinden, modern Don Juan'dan söz ediyorsak, bu da başka bir şeydir...

F.G.: Birincisinin daha bir inceliği var. Ama gerçekte ikincisiyle birlikte yaşıyoruz. Kendi hesabıma, size Albert Cohen'in kendi kendine sorduğu soruyu aktaracağım: dürüst olduğuna göre, yatak eğlencelerine az değer verdiğine, bunları tekdüze ve ilkel bulduğuna ve 'kadınlar bunu sevdiği' için buna boyun eğdiğine göre, Don Juan'ın baştan çıkarma doymazlığı neden önemli oluyor. Bu baştan çıkarma doymazlığının başlıca dürtüsü diyor, Cohen, bir başarısızlık ve sonunda birinin ona diremesi umududur.

B.-H.L.: Bir şey kesindir: Kahramanın doyumsuzluğu. Bu temel doyumsuzluk olmadan donjuanlık olmazdı. Bundan başlarsak, iki varsayım var. Bu doyumsuzluk ya, nasıl denir, patolojiktir. Ya da doğal bir şeydir. Doyumsuzluk, arzunun ve onun gerçeğinin niteliğine ilişkin bir şey dile getiriyor. Ve bize söylediği şudur: Arzu eşittir yokluk, arzu eşittir olumsuzluk; arzu, doğası gereği, kendi öz nesnesine erişme, onu içerme yeteneksizliğidir. Öteki yorum bu.

F.G.: Sizinki de bu mu?

B.-H.L.: Aşağı yukarı benimki de bu.

F.G.: Yani bu, tüm erkekler, ister bir patolojik niteliği olsun, ya da arzunun doğal niteliği olsun, kendi donjuanlık dönemlerinden geçerler anlamına mı geliyor? Yani bu, erkeklerin hepsinin, ceviz kırar gibi kadınları kıran bu yorulmak bilmez baştan çıkarıcı kişilikten az-çok etkilendikleri anlamına mı geliyor?

B.-H.L.: İster istemez evet. Bu ister istemez vardır. Çünkü arzunun gerçekliğine ilişkin bu itiraf biçimi donjuanlığın içinde vardır. Herkesin Don Juan eğilimi vardır, çünkü herkes arzunun hiçbir zaman sona ermediğini bilir...

F.G.: Daha kesin olmaya çalışalım. Somut bir Don Juan... Her günkü yaşamda... Bu nasıl başarılı olur? Güdülen-

meleri nelerdir?

B.-H.L.: Birçok şey var. Örneğin, çiftlerin çoğunun sergiledikleri görünümler. Yetersizlikleri. Sefaletleri. Geçen gün size, XIX'uncu yüzyıldan olduğu gibi devraldığımız bekâr söylemlerine duyduğum güvensizliği söylüyordum. Doğal olarak, aynı XIX. yüzyılın kalıplaştırdığı türden, evlilik modelinde yararlanacağım bir söylemim olurdu benim de. Durum böyle fantezi ve serüven insanı nasıl kışkırtmasın?

F.G.: Söz konusu evlilik modelinin donjuanlığa kaynaklık ettiğini hiç sanmıyorum... Yoksa, bu donjuanlık, evlilik modeliyle birlikte, daha doğrusu, modern evlilik modeliyle birlikte, bunun ortaya çıkmasıyla birlikte yok olurdu... Oysa yerli yerinde duruyor, biraz yıpranmış olsa da.

B.-H.L.: Haklısınız.

F.G.: İyi. Öyleyse soruyu size yeniden soruyorum. Neden bu özel eğilim? Bu çılgınlık? Onu kadından kadına koşturan bu ateşin nedeni ne?

B.-H.L.: Bu bir ateş mi? Bilmiyorum. Don Juan –Valmont– prototipi, sizin de bildiğiniz gibi ateşli birinin tersidir. Bir hesap uzmanıdır. Bir strateji uzmanıdır. Sevgililerin, ilk etki gücünün 'zekâ' olduğunu bildikleri –ve bundan çekindikleri– bir adamdır.

F.G.: Laclos bunlara 'ilkeler' diyor. Tuhaf bir biçimde, Valmont'un 'bir ilke adamı' olduğunu yazar. Ve bunun onun en kötü, en bağışlanmaz suçu olduğunu ekler. Valmont tutkunun etkisi altında hareket etseydi suçsuz olurdu. Eğer suçlanabiliyorsa, bu, iyice düşünmeden hiçbir şey yapmaması yüzündendir.

B.-H.L.: Tamam. Demek bana: Neden? diye soruyorsunuz. Don Juan'ın güdüsü nedir? En değişmez düşünce ve hesabı? Biliyorsunuz, basit bir açıklama var: merak. Az önce 'tekdüzelik'ten söz ediyordunuz. Ve –Cohen'in hakkı var– hiçbir şey bir baştan çıkarma senaryosundan daha tekdüze değildir. Ama dikkat! Gerisi var! Ardından gelen var! Ve size biraz 'dolaysız' konuşuyor gibi görünürsem özür dilerim

– ama ardından gelenin kesinlikle tekdüzelik olduğunu sanmıyorum, hem de hiç...

F.G.: Öyle mi?

B.-H.L.: Tersine bu, çeşitliliğin kendisi... En eksiksiz, en bütünsel çoğunluk... Dünyada cinsel hazları aynı olan ne iki kadın –ne de iki erkek vardır. Her seferinde yeni bir kural gibidir... Yeni heyecanlar... Anlaşılmayacak kadar değişik ve bu yüzden altüst edici okşamalar... Erotizmin, tekbiçimliliğin, benzerliğin saltanatı olduğu nasıl, hangi yanılgıyla söylenebildi? Sizin Don Juan bunu merak eden herhangi biridir. Bitmez tükenmez bir merak –çünkü gerçeğin kendisi, sonsuzluğa dek çeşitlilik, karşıtlıktır. Bir kadının *öteki* vücudunu, *öteki* sesini, *öteki* davranışlarını keşfetmek, ne müthiş serüven!

F.G.: Size soruyu yine başka biçimde sorayım. Artık katı erdemlerin, ele geçirilemez ünlü kalelerin pek az olduğu bir zamanda, hâlâ bunları düşürme, ele geçirme zevkinin bulunması şaşırtıcı değil mi? Bunu yapmak için az çok elverişli bir fizik gereklidir, ama ne yetenek, ne de kurnazlık gerekir.

B.-H.L.: Az çok elverişli bir fizik üstüne Stendhal'in sözünü bilirsiniz: "Yakışıklılık, on beş gün kazandırır."

F.G.: O söz Stendhal'in miydi? Daha çok Talleyrand'ın diyebilirdim. Ama önemli değil.

B.-H.L.: Bunun anlamı, yakışıklılık bedensel çekicilik, oturaklı görünümün çok küçük bir rol oynadığıdır.

F.G.: Öyleyse bunda ne rol oynuyor? Tüm kadın avcılarının paylaştığı küçük bir beceriklilik mi?

B.-H.L.: Bundan da emin değilim. Erkeklerin bunu söylediklerini biliyorum. Kendi aralarında birbirlerine söylüyorlar. Topluluk içinde söylüyorlar. Kendi söylediklerine bakılırsa, bütün kadınlar tavlanmaya, bunların kollarına düşmeye hazır olmalılar. Tamam. Belki sizi düş kırıklığına uğratacağım. Ama tüm bu takımın epeyce böbürlendiği ve işlerin birazcık daha karmaşık olduğu kanısındayım.

F.G.: Çünkü?

B.-H.L.: Bir yandan, kuşkusuz, birçok kadın doğru dürüst sevilmemiştir, az arzulanmış ya da arzulanmamıştır; onlara karşı azıcık usulüne uygun ve kibar davranılsın, azıcık seçkin bir çaba gösterilsin, kadınlar kendi göründüklerinden daha elverişli olurlar, genellikle. Ama dikkat! Burada gerçekten yol-yöntem, nezaket kurallarına uygun davranmak gerekir! Ve olanaklar! Ve beceriler! Ve ancak aptallar ve övüngenler, kadınların kendi ağlarına düşmek için küçük bir fırsat beklediklerini sanırlar. Başka bir deyişle, 'bütün kadın düşkünlerinin paylaştığı küçük beceri' kuramına katılmıyorum...

F.G.: Öyleyse, büyük beceri, büyük hüner. Israr ediyorum: erkeklerin baştan çıkarma silâhları, stratejisi nedir? Yüzyıl başlarının oyun yazarı ünlü Henry Bernstein'ı, Tanrı huzurunda büyük kadın avcısını anımsıyor musunuz? Hiçbir kadının her gün bir sepet çiçek gönderilmesine dayanamayacağını öne sürerdi... Ve göründüğü kadarıyla taktiği başarı sağlıyordu... Pahalı, ama etkili. Bunu hiç denediniz mi? Bir kadının değerlendirme yeteneği olduğunu kanıtlarcasına biraz güç anlaşılır kitaplar gönderilmesi de var. Başka ne var?

B.-H.L.: En iyi strateji –eğer böyle bir strateji varsa– yine de 'onu' kendisi hakkında konuşturmaktır. "Anlatın... Daha anlatın... O kadar eşsiz bir varlıksınız ki... Son derece ilginç bir yaratık..." Gerçek ustaların, bu duyguyu verenler olduğunu sık sık gözledim –dünyada erkeklerin göz diktikleri kadının yaşamından, heyecanlarından, ruh durumlarından, tutkularından daha coşku verici hiçbir şey yoktur... Yani, buna gerçekten strateji denir mi? Erkekler, stratejiden söz ettikleri zaman da bir yığın öykü anlatmıyorlar mı?

F.G.: Kadın bilinçsiz olabilir... Kararsız... Ama fethetme isteğinin olduğu yerde strateji her zaman vardır... Valmont[1] olgusuna yeniden bir bakın. Stratejinin insana dönüşmüş hali olduğunu söylemiştik!

1. Choderlos de Laclos'nun *Tehlikeli İlişkiler* (Can Yayınları) adlı romanının kahramanı. (Yay.)

B.-H.L.: Kadınlar kendilerini arzu edenlere giderler, işte gerçek. Pek çok sahte arzu var! Pek çok yarı-arzu! Fethetme, sonra fethedilmiş avın tadını çıkarmak zevki yerine, işlerini, iktidarı, dünyanın yazgısını, kendi yazgısını seçmeyi yeğleyen pek çok erkek var! Söyleşimizin başından beri bunu birçok kez söyledik. Öte yandan, dünya, kadınları sevenler ile sever gibi yapanlar arasında çok eşitsiz biçimde paylaşılmıştır. İlgili kadınlar bunu bilirler, değil mi? Bunu hemen hissederler. Ve çok doğal olarak karşılarına ilk çıkana teslim olurlar. Yönetsel strateji sonra gelir.

F.G.: Elbette. Ve baştan çıkarma çift yönlü olduğuna göre, erkekleri onların hoşuna gitmek için sevmenin de çok kötü bir şey olmadığını söyleyeceğim. Oysa, bu da artık o kadar yaygın değil...

B.-H.L.: Doğru. Şimdi kadınlardan söz edebilir miyiz? Kadınların becerisinden? Zaten eğer ayırmak gerekiyorsa burada şöyle iki ayrı 'mekanizma' var: erkeklerin baştan çıkarması, kadınların baştan çıkarması...

F.G.: Bu beceri çeşitlidir. Baştan çıkarmaya giren pek çok öge vardır. Önce elbette doğal çekicilik, ama bir de oynadığımız çekicilik oyunu da var. Utangaçlık ya da yırtıklık komedisi, ürkütücü ya da fetheden güzellik, giysilerin rolü... Modern giysiler günümüzün erkeklerini pek değerlendirmiyor. Kimi zaman çok yakışan kot pantolon dışında. Ama kadınlar, göstermek ya da saklamak istedikleri şeye göre kot pantolon benzeri bir baştan çıkarma gerecine kesinlikle sahip değildirler. Elini altına sokma arzusunu neredeyse dayanılmazlaştıran o kısa etekler, o upuzun sonsuz bacaklar, o çok az örtülü göğüsler, o bacaklara yapışan pantolonlar, giysi adı verilen ve bedenin bütün çizgilerini ortaya çıkartan şu kılıflar... Belki de, kısa Directoire dönemi dışında, hiçbir çağda kadın giysileri bundan daha kışkırtıcı olmadı... Ve giysilerin içinde baştan çıkarma oyununu oynama kadın için bir zevktir. Yaşlanmanın üzüntülerinden biri, artık yalnızca örtünmek için giyiniyor olmaktır.

B.-H.L.: Gerçekten bir yaş sorunu var mı? Kadınların zarafeti beni her zaman büyülemiştir. Tüm kadınların... Ve bu zarafeti her zaman korkunç baştan çıkarıcı bulurum. Ama tamam: siz benim konuşabileceğimden daha iyi konuşuyorsunuz.

F.G.: Ve sonra, elbette makyaj var. Bu da baştan çıkarma oyununun bir parçasıdır. Zaten bu her zaman vardı... Kadınların çok eski zamanlardan beri, eski Mısırlılardan beri makyaj yapmaları ilginç değil mi? Bu, derinliği olan bir şey olmalı...

B.-H.L.: Valéry, "En derin olan tendir," der.

F.G.: Evet, ama makyajlı. Makyajlı ten, imlerle kaplıdır. Bunu bize en eski uygarlıklar söylüyor.

B.-H.L.: Alabildiğine makyajlı bir aşkı uzun zaman yaşadım. Makyaj yapmamış bir kadın bana çok basit geliyordu. Ve aslında makyaj, yüksek kültürün bir simgesidir.

F.G.: Baudelaire'de makyaj üzerine çok güzel şeyler vardır...

B.-H.L.: Evet, gerçekten. Bu onun önemli 'kuramsal' metinlerinden biridir.

F.G.: XV'inci Louis'nin suçu: metreslerini kırsal bir tazeliğe zorlaması, onların makyaj yapmalarını istememesi.

B.-H.L.: Kadınların erdemi –güzelliği makyaj sayesinde 'pekiştirmek' ve 'yüceltmek', 'bir yontuya, yani kutsal ve üstün bir varlığa yaklaşmak'tır.

F.G.: Yapay olarak makyaj...

B.-H.L.: Doğalın reddi olarak...

F.G.: Zavallı Georges Sand! Baudelaire'in ona yönelttiği en büyük eleştiri makyaj yapmamaktı...

B.-H.L.: Ve sonuç olarak doğaya ve ilk günaha yakın, çok yakın olmak.

F.G.: İğrenç 'kadın Sand'...

B.-H.L.: Aslında düşünce, ancak, üstünde çalışılmış ve işlenmiş bir bedenin 'kabul edilebilir' olduğudur. Doğal nesne olarak beden vardır –ve tiksinti vericidir. Kültürel emek

ürünü beden vardır– tapılası olan budur.

F.G.: Her zamanki şiddetli tartışma: bir kadın, bir erkek, yalnızca yapaylık içinde güzeldirler, yani makyaj onları hayvanlıktan kurtarır.

B.-H.L.: Kısaca. İlke olarak bu konuda açıkça aynı kanıdayım. Bunda anlaşmaktan başka yol yok.

F.G.: Elbette.

B.-H.L.: Yine de sonunda kendime sorduğum bir soru dışında. Makyaj, bir yüze anlam mı, ifade mi katar? Yoksa tersine yüzü bunlardan yoksunlaştırır mı? Onu yoksullaştırır mı?

F.G.: İçimden, yüzün duyarlılığını alıyor gibi bir yanıtlamak geliyor.

B.-H.L.: Sonuç olarak benim görüşüm de bu. Ama Baudelaire bunun tersini düşünüyor.

F.G.: Ama o belirli çizgileri suçluyor. Örneğin bir yüzde çok önemli olan bakış... Ya da o kan renginde dudaklar... Ve bu yüzden dişlerin parlaklığı... Gülümsemenin göz alıcılığı önemlidir.

B.-H.L.: Aynı şey. Makyaj bir yüz yoksullaştırdığı, basitleştirdiği, karikatürleştirdiği için belirli çizgileri suçluyor. Onları daha tekdüze kılıyor... Daha az gizemli... Evet, işte... Ateşli bir Baudelaire hayranı olan bana böyle konuşmak çok gülünç geliyor: ama bugün iyi yapılmış makyajın, bir yüzün anlam belirsizliğini, anlaşılmazlığını yok ettiği düşüncesindeyim.

F.G.: Yani baştan çıkarmanın da...

B.-H.L.: Yani baştan çıkarmanın da...

F.G.: Dahası, aynı zamanda şu da denebilir, ağır bir makyaj yüzünüze, cinsellik yansıtabilir.

B.-H.L.: Bu, kendiliğinden, benim hoşuma gitmeyen bir şey değil. Ama bir kez daha söyleyeyim, bu gösteriyi inceliksiz, yani sevimsiz buluyorum. Neredeyse çıplak bir yüzün konuşkanlığı, yani şehvetliliği daha fazladır.

F.G.: Diyelim ki, aşırı makyaj belli bir biçimde, yüz ifa-

desini dondurur.

B.-H.L.: Sinemayı alalım. Bu, Einsenstein'ın kuramıydı. Bir yüz ne kadar çıplak olursa, simgeleri, anlamları yansıtma şansı o kadar çok olur.

F.G.: Bu doğru. *Potemkin Zırhlısı*'ndaki yüzlerden daha güzel hiçbir şey olamaz. Ya da Dreyer'in yüzlerinden.

B.-H.L.: En iyisi, gerçekte, doğal olan'ı silmeyen, ama onu öykünen makyaj...

F.G.: Görünmeyen...

B.-H.L.: Ve zaten, benim genel yerlerde, örneğin bir akşam yemeğinin sonunda pudralanan bir kadının gösterisine tepki göstermememin nedeni de budur. Çok apaçık. Bu yüzden çok müstehcen. Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway*'inde böyle bir sahne vardır.

F.G.: Evet. Yalnız, Virginia Woolf'un bu teşhircilik çizgisini övmesi hariç. Teşhirciliğin gözü pekliğinde, kadınlığın özünü görür.

B.-H.L : Doğru.

F.G.: Ve sonra başka bir şey var. Makyaj genç bir yüzde hoş olmasına karşın tazelik yiter yitmez bir alçı görünümü alabilir. Çünkü bu durumda altı çizilen yaştır...

B.-H.L.: *Venedik'te Ölüm*'ün[1] sahnesi: ölümün eşiğindeyken son kez makyaj yaptırmak için kuaförüne giden Aschenbach.

F.G.: Ve *Le côté de Gouvernantes*'da[2] çok makyajlı kadınların o acımasız portresi: pudra tabakaları yüzü alçılar; yüzde, bir taş yüzün görünüşü vardır.

B.-H.L.: Kadınlar daha fazla Proust okumalılardı.

F.G.: Zamanı gelince, hafif elli olmak gerek. Yalnızca gölgeleri korumalı... Yumuşak gölgeleri...

B.-H.L.: Yüksek strateji.

F.G.: Kadınsal stratejinin söylenen en güzel örneği, Jean Giraudoux'nun önerisidir... *Apollon de Bellac*'da, anımsı-

1. Thomas Mann'ın romanı. (Yay.)
2. Marcel Proust'un romanı. (Yay.)

yor musunuz? Agnès, erkekleri sevdiğini, onların köpeksi gözlerini, kıllarını, büyük ayaklarını, ama onlardan korktuğunu söyler. Ve Bay Bellac onu yanıtlar: "Onları kendi keyfinize göre yönetmek sizi ilgilendirir miydi? Şaşmayan tek bir yöntem vardır. Onlara yakışıklı olduklarını söyleyin." – "Onlara yakışıklı, zeki ve duyarlı olduklarını söylemek mi?" diye sorar Agnès. – "Hayır. Yakışıklı olduklarını. Zekâ ve kalp konusunda, işin içinden sıyrılmayı onlar kendileri bilirler." Erkeklere yakışıklı oldukları hiçbir zaman çok söylenmez, özellikle gerçekten öyle değillerse.

B.-H.L.: Yalnızca erkekler vardır, biliyorsunuz. Elsa Morente'nin *Aracoeli*'sini getirdim. Dinleyin: "Yeryüzündeki her yaratık kendini sunar. Patetik ya da saf, kendini sunar. Ben, işte bu yüzle, bu bedenle, bu kokuyla doğdum. Napolyon'dan Lenin'e ve Stalin'e, sokaktaki son orospuya, geri zekâlı çocuğa, Greta Garbo'ya ve sokak serserisine kadar, gerçekten de her canlının öteki canlılara sorduğu tek ve sürekli olarak sorduğu soru şudur: size güzel görünüyor muyum?"

F.G.: Çok kişisel bir teknik sayesinde, yüzyılının en yetenekli baştan çıkarıcı kadını Alma Mahler idi: kendisini çok beğenirdi ve erkeklere şöyle söylerdi: "Benim gibi bir kadının hoşuna gittiğiniz an, ister istemez olağanüstü biri olursunuz." Erkekler ona tapıyorlardı. Âşıklarının albümlerini yaptı.

B.-H.L.: Günümüzde ona benzeyen bir kadın var. Evet, evet, çok fazla değil, ama ona benziyor... Kim olduğunu size söyleyeceğim, ama teybi kapatacağımız zaman. Baştan çıkarmada her zaman tutulmayacak vaatler yarışı vardır. Bu, oyunun bir parçasıdır. Törenin kuralı diyeceğim. Ve bu kuralın, ilke olarak, sonu yoktur...

F.G.: Fetih yapılınca sona erer. Ya da başarısızlıkta.

B.-H.L.: Oyunun ilginç olmaya başladığı yer, iki kişi oynadığı zamandır. Zaten, aşk oyunlarından büyük ayrılığı budur. Tek yanlı sevilebilir. Karşılıksız sevilebilir. Söylediğiniz en azından buydu, değil mi? Proust'un benimsemiş olduğu-

nuz büyük ve müthiş düşüncesi? Ama baştan çıkarmanın bu olduğunu söylemek olanaksız. Çok tuhaf... Karşılıksız baştan çıkarma, karşılıksız ve rekabetsiz baştan çıkarma, siz de baştan çıkarıldığınız halde yüz yüze gelmeden baştan çıkarma, işte bunun hiçbir anlamı yok.

F.G.: Baştan çıkaran kadın ve erkeğin birbirlerinin mahkûmu olduklarını mı söylemek istiyorsunuz? Birbirlerini beslediklerini? Buna inanıyorum. Ama size göre nasıl baştan çıkarıcı olunur?.. İnsan doğal olarak mı baştan çıkarıcı olur, çekiciliğini kullanmayı, gücünü kanıtlamayı engelleyemediği için mi, yoksa zaman zaman bir kurban, ya da dilerseniz, bir oyun arkadaşı mı seçilir?

B.-H.L.: Baştan çıkarıcı mizaçlar vardır. Hemen hemen şunu diyen kişiler: "Baştan çıkarıyorum, öyleyse varım," ya da tersi: "Artık baştan çıkaramıyorum, öyleyse ölü gibiyim, yok edilmiş gibiyim." Kierkegaard'ın baştan çıkarıcısını alın. Söylediği bu.

F.G.: Parantez içinde, Kirkegaard gülünç bir baştan çıkarıcı.

B.-H.L.: Valmont'un karşıtı. Johannes'de, Valmont'da olmayan 'tinsel' bir boyut var.

F.G.: Onun bütün baştan çıkarma manevraları, erotizmden daha çok estetizmle ilgili. Aslında o, bunu da söyler. Eğer iyi anımsıyorsam "Ben bir estetikçiyim," der.

B.-H.L.: *Baştançıkarıcının Günlüğü*'nde dikkat çekici olan, ancak göz dikilen kişiyi eksiksiz olarak denetime almakla tamamlanan bir baştan çıkarma yapıtı düşüncesidir. Bilinen baştan çıkarıcılar manevralar yaparlar. Sevilen kadını merkez yaparlar. Onun son direnmelerini kırarlar. Kısacası, geçen akşam konuştuğumuz şu ünlü savaşçı sözlüğü. Oysa Kirkegaard daha ileri gider ve yenilmiş ruhun yakasını bırakmamak, onu işgal etmekten başka bir şey istemez. Düşüncelerini yönetir. Duygularını yönlendirir. Ona aşkı ya da nefreti, ya da yine aşkı şırınga eder. Ona yeni bir direniş esini verir. Ona bir utangaçlık esinler. Ona yavaş yavaş, sevimli ya

da tersine gülünç bir cesaret telkin eder. Başka bir deyişle, gerçek niyeti onun bedenine sahip olmak değildir; ne de arzusuna sahip olmak; onun ruhunun kendi denetimi dışında bir hareket yapmasına engel olmayı amaçlamaktadır. Bildiğiniz gibi, eski Yunan despotları geometri karşısında boyun eğerlerdi. Modern totaliterler ruhun gizleri önünde duracaklar. Kirkegaard'ın baştan çıkarıcı, egemen olma iştahına sınırlar tanımaz. Kusursuz bir zorbadır. Metin tam olarak benim de aklımda değil. Ama, bu da onu Valmont'dan ayırır.

F.G.: Beni yanıtlamadınız, doğal olarak mı baştan çıkarıcı olunur? Yoksa eğilimden mi?

B.-H.L.: Evet, sizi yanıtladım.

F.G.: Sanmıyorum.

B.-H.L.: Öyleyse bir örnek vereceğim.

F.G.: Öyle mi?

B.-H.L.: Sizin örneğinizi. Bir an için sizden söz edilmesine izin verir misiniz?

F.G.: Bunu sevmiyorum. Ama...

B.-H.L.: Sizinle ilk kez karşılaşmamızı anımsıyorum. Yaklaşık yirmi yıl önceydi, ortak arkadaşımız bir yazarın evinde, Marais'deki bir apartman dairesinde. *L'Imprevu* adlı bir gazeteyi henüz yeni kurmuştum. Günlük bir gazeteydi. Birkaç sayıdan fazla çıkmayacaktı. Ama o sırada vardı. Ve ben Michel Butel ile birlikte sizin hakkınızda daha yeni bir köşe yazısı yazmıştım. O sıralarda bir şey bakanı olmalıydınız. Kadın işleri sanırım, ya da kültürle ilgili bir şey.

F.G.: O akşam yemeğini belli belirsiz anımsıyorum. Yerde çok lüks İtalyan karoları olduğunu anımsıyorum.

B.-H.L.: Neyse o köşe yazısını yeni yazmıştım. Ve şu cümleyle bittiğini anımsıyorum: "Françoise Giroud, ya da devrimden önce yaşamanın tatlılığı." O sıralarda hayli aşırı soldum. Devrime biraz inanıyordum. Ama önce, biraz yaşamın tatlılığını istiyordum. Kısa keselim. Ortak arkadaşımız yazıyı okumuş. Kendi kendine: bu ikisini buluşturacağım, demiş. Ve bu yüzden işte oradaydınız, onun evinde ve üstelik

Alex ile birlikte. Evet, sanırım Alex vardı. Yedi ya da sekiz kişiydik ve Alex vardı. Bunu size niye anlatıyorum? Evet. Baştan çıkarıcı mizaçlar olup olmadığı... Peki, işte. Siz bunlardan biriydiniz. Açıkça siz bunlardan biriydiniz. O akşamdan sizin hakkınızda aklımda kalan anı baştan çıkarıcı kadın tipiydi. Bu, gülüşünüzde vardı. Bakışlarınızda. Davranışlara aşırı dikkat (başkalarınınkiler gibi sizinkiler de). Cilveler. Cilvelerin sonsuz çeşidi. Ve sonra, birdenbire, baştan çıkarma anlamına gelebilmiş, ya da gelebilecek olan şeyi yalanlamak istercesine eşinizin içini rahat ettirme, ona yaklaşma tavırları. Tüm bunlar anılarımda çok belirgin. Tıpkı oradan ayrılırken kafamda oluşan şu düşünce gibi: "Gerçek bir siyasal kariyer yapamayacak kadar cilveli."

F.G.: Sonunda kurtuldum! Siyasal kariyer, ne cehennem azabı! Buna hiçbir zaman arzu duymadım, çünkü çok özel beceriler gerektiren siyasetçi yaşamı için kendimi yetenekli hissetmiyordum, ama ne olursa olsun, haklısınız, bir kadın için cilveli ve baştan çıkarıcı olmak siyasette engel oluşturuyor. Bunun üstesinden gelmek için, analara özgü, güven verici ve özellikle baştan çıkarıcı olmayan bir görünüme sahip olmak zorunda. Michèle Barzach'a nasıl ödettirildiğini biliyorsunuz...

B.-H.L.: O zamanlar baştan çıkarıcılığın içinde biraz şeytani bir şey olduğunu düşünüyordum ve... Hem zaten 'düşünüyordum' demem de hatalı, çünkü belli bir biçimde hep öyle olduğunu sanıyorum...

F.G.: Acaba şeytan bu işe karışıyor mu? İnsanın kendi baştan çıkarıcılığını, onun kendi silâhlarını, onları kullanış biçimini değerlendirmekten daha güç bir şey olamaz... Anımsattığınız yemek akşamı artık genç bir kadın değildim. Ama bana eşlik eden adam tarafından seviliyordum ve hiçbir şey insana bundan daha parlak bir makyaj veremez. Size büyük bir çekicilik numarası yaptım mı? Öyle dediğinize göre, muhakkak. Bunu kendiliğinden yapmış olmalıyım, çünkü heyecan verici, yakışıklı bir genç erkektiniz ve dikkatinizi çekmek

hoştu. Ne yapmak için? Bir hiç için mi? Bir anlık zevk için, başkasını kısa bir süre büyülemek zevki. Bu zevki yaşamım boyunca çok sevdiğimi itiraf ederim. Ve bana öyle geliyor ki siz de öyleydiniz değil mi?

B.-H.L.: Çekiciliğin zevki. Bir hiç için baştan çıkarıcılık. Yani, özünde, baştan çıkarmak için baştan çıkarıcılık. Bazan bir kadın için (ya da bir erkek –alışkanlık olarak, bir erkek için söylemekten hâlâ çekinilir) 'fingirdek' denir. Ve bu sözcükte, herkesin bildiği gibi aşağılayıcı bir nüans vardır. Oysa ben, tersine, burada, bu kadınların ve erkeklerin durumunda, baştan çıkarmanın kendi özüne daha yakın olunduğu kanısındayım.

F.G.: Fingirdek, bu çok kaba. Tam bir cinsel hileyi çağrıştırıyor. Çekici kadın, çekici erkek gibi sözler çok daha ince tutumları ammsatır. Ortaya çıkmak *ve* gizlenmek. Kendini vermek *ve* kendini yoksun bırakmak. Sevimliliğin *ve* üstü kapalı söylemenin tuhaf bir karışımı.

B.-H.L.: Bu başka bir arzu. Başka bir oyun. Ve zorunlu olarak erotizmin arzusu ve oyunuyla karışmayan. Bana bu zevki, bu, başkasını büyülemek düşüncesini sevip sevmediğimi soruyordunuz. Gerçek baştan çıkarıcılar hiç kuşkusuz bunu severler. Erotizmi sevebilirler ve aynı zamanda ille de ikisi beraber olmaksızın, yalancılık sanatının bu biçimini severler.

F.G.: Acaba kendisiyle baştan çıkarma oyunu oynanması niyetini uyandıran kadın ya da erkek tipi var mıdır? Ya da gerçek bir ayrım gözetmeden harekete geçen baştan çıkartıcılar? Sırf bunun 'işe yaradığını' kanıtlamak için?

B.-H.L.: Size söylediğimi yineliyorum. Aşk bir nesneyi ele geçirir. Hangisi olduğu önemli değil. Zorunlu bir 'nesnel' nedeni olmaksızın, 'aşk nesne'sini seçkinleştirir. Başka bir deyişle, bu, yalnız başına oynanabilen bir serüvendir. Buna karşılık baştan çıkarma, iki kişiyle oynanan bir oyundur. Ve bu yüzden ancak özel eşlerle oynanabilir. Bu eşler ötekileri nasıl bulurlar? Belli bir fantezi kalitesiyle... belli bir

oyun zevkiyle... bir zevk, baştan çıkarma ayinlerinde gerçek bir ustalık... Baştan çıkarıcı erkekler ve kadınlar birbirlerini mutlaka tanırlar.

F.G.: Bir soru daha: Bir erkek, çekicilikten yoksun bir kadınla beş dakikadan fazla ilgilenebilir mi? Jules Renard'ın korkunç cümlesini bilirsiniz: "Belli bir yaşa kadar –hangi yaşa kadar olduğunu ben de bilmiyorum– bir metres olamamış bir kadınla konuşmak, boşunadır, hiçbir zevk vermez." Burcu burcu XIX'uncu yüzyıl kokuyor. Kadınlar hakkında söyleşiler değil mi. Ama bunun her zaman güncel olduğunu söyler miydiniz?

B.-H.L.: Size özellikle şunu diyeceğim ki, erkek ya da kadın olsun, çekicilikten yoksun biriyle beş dakikadan fazla çok zor ilgilenirim.

F.G.: Jules Renard'ın sözünü ettiği, belirsiz, genel, yaygın bir baştan çıkarma değil, yürek ve ruhun baştan çıkarması olabilmiş olanı. Jules Renard şunu diyor: Benim metresim olamamış bir kadın... Bunun, bugünün iyi Fransızcasıyla nasıl söylenmesi gerektiğini biliyorsunuz.

B.-H.L.: Sizi bu konuda daha önce yanıtladığımı sanıyorum. Çirkin. Bayağı. Ne derseniz. Ama benim erkeklerle kadınlar arasında dostluğa inanmadığım ve anlam belirsizliği olanaksız olduğuna göre, böyle bir ilişkiyi de –nasıl demeli?– yararsız ve boşuna gördüğüm de bir gerçek. İçimi dökmek için şunu da ekleyeyim (ve size bunu da söyledim), güzel olmayan bir kadına çok güçlü bir arzu duyduğumu sanıyorum.

F.G.: Daha zor anlaşılır bir durumu göz ardı ettik, kendini etkilemiş olan ve herhangi bir biçimde yerine geçmek istediği bir adamın yanında bulunan kadını baştan çıkarmaya kararlı bir adamın durumunu.

B.-H.L.: Bu o kadar anlaşılmaz değil. Ne de o kadar ayrıksı.

F.G.: Değil mi?

B.-H.L.: Bu, (bana üstünde konuştuk gibi geliyor) ben-

zeşleşme arzusunun, arzu üçgeninin vb. yarattığı bir durumdur. Eğer arzu buysa, eğer bu böyle gerçekleşiyorsa, üçüncü bir kişinin dansa karışması kaçınılmazdır. Birkaç yıl önce 'Her zaman üçlü sevişilir' başlıklı bir makale yazdığımı anımsıyorum. Biraz şok yaratmıştı. Bununla birlikte gerçeklik buydu. Ve bu üçüncü kişi, isterse erkeği etkileyen bir erkek olsun (ya da kadını büyüleyen bir kadın) sürüp giden yapının asla bir değişkesinden başka bir şey değildi.

F.G.: Ya aşk nesnesi? Değişmez bir tip mi seçilir? Başka bir deyişle, ânında birşeyler titreten bir 'kadın tipi', bir 'erkek tipi' var mıdır? Swann'ın[1] ünlü sözünü herkes bilir: "Hoşuma gitmeyen, tipim olmayan ve en büyük aşkımı duyduğum bir kadın için yaşamımı mahvettim, ölmek istedim," demek ne olursa olsun bana olağanüstü geliyor.

B.-H.L.: Oysa yaşlanmış Odette çok açık biçimde tersini söyler: "Zavallı Charles, ne kadar zeki, ne kadar etkileyiciydi, tam sevdiğim erkek tipiydi."

F.G.: Ama Swann'ı sevmedi Odette.

B.-H.L.: Bunun olağanüstü olduğunu söylüyorsunuz. Size, bunun Aragon'un romanı *Aurelien*'in de ilk cümlesi olduğunu belirteceğim. "Bérénice'i ilk görüşümde onu kesinlikle çirkin bulmuştum."

F.G.: Çirkin bir kadın arzu edilebilir, bunu daha önce anımsamıştık.

B.-H.L.: Proust ve Aragon bize, arzunun her zaman olasılıktan uzak olduğunu söylerler. İnsanlar bir tipleri olduğunu sanıyorlar. Onun yolunu gözlüyorlar. Onu bekliyorlar. İçlerinde ve dışlarında tutkunun habercisi olan belirtileri izliyorlar. Kendi kendilerine 'tüm yaşamımı önceden belirlediğim bir tipin en küçük değişkelerine adadım' derler. Ve sonra hayır. Bu, o değildir. Arzuya ulaşılır, evet. Ama öteki ucundan. Tersyüz edilmiş gibi.

F.G.: Böyle bir deneyiminiz oldu mu? Başka bir deyiş-

---

1. Marcel Proust'un roman kahramanı. (Yay.)

le, belli tipte kadınlara bağlı kaldınız mı, ya da tersine seçmeci oldunuz mu?

B.-H.L.: Size olsa olsa sevdiğim kadınların neye benzediklerini söyleyebilirim. Fiziksel bir tip mi? Kesinlikle değil. Dünya görüşü olan biri? Daha da az. Hepsinin kışkırtacakları kendimden bir parça, hep aynı parça? Daha fazla değil. Gerçekten değil. Tersine değişik oldu. Çeşitli. Bugün birlikte yaşadığım, ötekilerin hiçbirini sevmediğim gibi sevdiğim ve sonunda onunla ilgili olarak 'hiç kuşkusuz benim tarzım değil...' diye düşünmeye başladığım kadına kadar.

F.G.: Sizin tarzınız nedir?

B.-H.L.: Ya sizin? Tip mi? Tip değil mi? Swann'ın durumu mu? Değil mi?

F.G.: Daha karmaşık. Önce elbette aşırı duyarlı olduğum fizik var. Başkalarını fizik olarak etkileyen tipler vardır, öyledirler de, ama ben onlara şiddetle karşı çıkarım. Onların önünde kendimi geri çekerim. Ve sonra, evet, sevmiş olduğum erkeklerde, o beni daha derin olarak çeken ve yeniden bulduğum içinde o erkeklerin karşısında bulunduğum psikolojik durum vardır. Stendhal, aşkın, bir erkekte ilk bakışta aynı zamanda hem saygı duyulan hem de hoşa giden bir şeyi gösteren bir yüzü sevdiğini söyler. Bu bana ince ve doğru görünüyor, en azından kendi hakkında. Bu, tam olarak bir erkek tipini tanımlamıyor, ama ne olursa olsun, değişmez bir değeri tanımlıyor...

B.-H.L.: Proust aslında iki şey söylüyor. İlki beni şöyle böyle ilgilendiriyor: şu 'tipimiz olmayan kadınlar', bunların geldikleri görülmez; onlardan çekinilmez; bu yüzden yaşamımıza yerleşirler; rahat rahat kuşatırlar ve sonunda kendilerini sevdirirler. Ama bir de benim çok gerçek bulduğum şu ikinci savı var: sanırım o benim tarzım değil; onun bana uygun olmadığı kanısındayım; gerçekte elbette öyle olmasına karşın; derininde öyle olmasına karşın; ama ilk bakışta farkına varılması olanaksız olmasına karşın - Odette'e aşkımın gizinde bir Boticelli resmine benzerliği yok mu? Ve eğer bir

Rubens'e benzeseydi onu yine de bu kadar sever miydim? Başka bir deyimle, sevdiğimiz kadınlar her zaman bizim tarzımızdırlar. Hatta öyle olmasalar bile, bu tarz her zaman çıplak gözle okunabilir...

F.G.: İyi öyleyse, bir kez daha Proust'la aynı kanıdayım. Hatta yaşam çok uzun olsa ve insan belli dönemlerde kendi 'tarzı' ile araya bir mesafe konsa bile. Ama tutkuyla, sizi ele geçiren bir tutkuyla sevmek için değil.

B.-H.L.: Bu Proust öyküsü garip.

F.G.: Nasıl yani?

B.-H.L.: Bunun anlattığımızla hiç ilgisi yok. Ama sizi dinlerken kendi kendime şöyle diyordum: Yalnızca sizinle ben değil, ama aşk üzerine kafa yoran herkesin sürekli olarak Proust'a başvurması yine de olağanüstü bir şey. Proust'un kendisi, *La Recheche*'in[1] en önemli sayfalarının, Dreyfus olayı üstüne olacağını düşünüyordu. Ya da kendini o kadar çok büyüleyen Monceau Ovası Paris'inin yazarı olarak kalacağını... Ya da resim hakkında söylediklerinin... Ya da edebiyat... Ya da eleştiri... Ama hayır! Bu onun aşkla ilgili yanı oldu! Leon Pierre Quint'in alışkanlıklarını... daha çok aykırılıklarını anlattığı o yalnız, o eşcinsel adam, sonunda kadınlarla erkekler arasındaki aşk ilişkilerinin büyük kuramcısına dönüştü...

F.G.: Neden olmasın? Aşk, *Carmen*'in şarkısında söylendiği gibi, hiçbir zaman yasa tanımamış Çingene çocuğudur. Aykırı aşk ve eşcinsel aşk olduğunu sanmıyorum. Aşk denilen bir şey vardır, o kadar. Taraflardan birinin her zaman ötekinden daha fazla sevdiği durumda, biri her zaman ötekinden daha kıskançtır, biri her zaman ötekinin egemenliği altında bulunur. Barthes'ın dediği gibi, telefonun bu yanında bekleyen, öteki yanındakini de biraz tanıyordur. Proust'un kişisel olarak araştırdığı bu ilişkidir ve onun eşcinsel ilişkilerde değişik olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur.

---

1. Marcel Proust'un romanı: *A la recherche du temps perdu* (Yitik Zaman Peşinde) (Yay.)

B.-H.L.: Benim için bu büyük bir gizem. Sizin tersinize, ben bunu gerçekten çok çok gizemli buluyorum. Bir yandan eşcinselliğin bir dünya görüşü ve haydi haydi doğal olarak ayrıksın bir cinsellik içerdiğine inanma eğilimindeyim. Ötekinin bedeni... Kendi öz bedeni... Bunun kullandığı fetişizm tipi... Benzerlik... Özdeşlik... Örneğin, kahramanın erkek olmadığı bir *Dünya Nimetleri*[1] düşünülebilir mi? Bu tipik bir eşcinsel metin değil midir? Aslında öte yanda da Proust var, gerçekten –Albertine'in Agostinelli dediği ve bunun âşıkların kutsal kitabında hiç de az yazılmadığı– Proust; Barthes ve *Fragments*'ı var, bunların cinsiyeti olmadığı herkes tarafından biliniyor; çok güzel kadın çizimleri için model olarak genç erkekleri almış olan Gabriel Rosetti var; kısacası iki yönlü işleyen bir cinsel hazzın bu gerçekliği var...

F.G.: Cinsel eşte olağanüstülük yok... Ama ikiz bedenin bunca karışıklığında... Kafanın içinden geçen şey farklıdır... Salt erotik olan, büyük bir olasılıkla bir başka nitelikte. Kendisi eşcinsel olmayan birine nüfuz edemeyecek bir özellik. Ama duygular –hem de ne şiddetli!– aynı, buna kesinlikle inanıyorum.

B.-H.L.: Proust için bu, ne olursa olsun, hiçbir zaman kuşku yaratmadı. İstenirse Albertine'e Albert denilsin bu onu hiç rahatsız etmiyordu. Ve baron de Charlus, Musset' nin *La Nuit d'Octobre*'unu okuduğu zaman güzel sadakatsiz kadına Morel'in yüzünü vermesi de, onu şaşırtmıyordu.

F.G.: Hayır. Çünkü o, dediği gibi, 'aşkın gerçeklerine girişin' iki tarzı olduğunu düşünür. Ve bu iki tarz birbirinden tam olarak farksızdır.

B.-H.L.: Bir arkadaşım geçen gün bana şöyle diyordu: her şey aynı; gerçekten de, bekleme, kıskançlık, istek ve korku; yumuşaklık ve şiddet; aşk aşağı yukarı karşılıklı; baştan çıkarma, evet, her şey, ama yine de bir ihtiyatla: kadınları seven erkeklerde sevilmenin solduğunu görmekten korku duy-

1. André Gide'nin yapıtı. (Yay.)

gusu (bazan gizli bir zevk yüzünden katlanmış) çok önemlidir. Eşcinseller birlikte yaşlanırlar. Aynı hızla. Ne denirse densin, erkeklerle kadınlar arasında bir temel eşitsizlik vardır.

F.G.: Tersine eşcinseller yaşlanmaktan dehşetli üzüntü duyarlar, estetik ameliyat yaptırırlar, saçları dökülmeye başlayınca ektirirler, ne bileyim... Arkadaşınızın bu konudaki yaklaşımının doğru olmadığı kanısındayım. Daha genel olarak, yaşlılık karşısında erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizlik, düşlendiği zaman katıksız skandaldır... Kadınların arzu edilir durumda olduğu zaman, bu değişken zamanı ve aslında çok gerilerde kalan zaman geçince, kadınların erkeğe dönüşmesi gerektiğini düşünmüşümdür her zaman. Ne yapmak için... Musset'nin *Les Caprices de Mariannes*'ını anımsarsınız: "Kaç yaşındasınız Marianne? On sekiz mi? Sevilmeniz için beş altı yıl kaldı, kendi kendinizi sevmek için sekiz on yıl ve geri kalanı da Tanrıya dua etmek için..." Bunun yerine, demek ki, hayatın uzamasıyla birlikte bu dehşet var, geriye 'zombiler' gibi bir sonsuzluk yaşamak kalıyor kadınlara.

10

ÇİFTİN İRADESİ VE GÖRÜNÜMÜ HAKKINDA

F.G.: Biraz daha devam ediyor muyuz?

B.-H.L.: Akşam da var.

F.G.: Aşkın dar yolları hakkında benim sizden çok, ama sizin de bol bol biriktirdiğimiz deneyimler, gönül isterdi ki boşa gitmesin. Başkalarını yanlış adımlardan, yaralanmalardan, ne bileyim, korusun. Bazan onlara 'on beş gün kazandırsın'. Ama korkarım, tüm deneyimler gibi, aşk deneyimi de aktarılamaz olmalı. 'Yaşam dersleri' verilebilir ve alınabilir. Kendi adıma ben bu dersleri aldım. Ama aşk ilişkileri özel alanında, sanırım, hiçbir zaman hiçbir şey öğretilemez. Siz de böyle mi düşünüyorsunuz?

B.-H.L.: Evet, evet. Ben de bunun hiç aktarılamayacağı kanısındayım. Yani, hemen hemen hiç.

F.G.: Tamam.

B.-H.L.: Kendi kendine bile. Yaşam yeniden başlamalarla geçer. Aynı yanlışlar yüz kez yapılır. "Yaşam bana bunu öğretti... şunu artık hiç yapmayacağım..." denir. Ama bu göz göre göre yinelenir. Durmadan yinelenir. Nerede kaldı başkalarına öğretmek... Zaten bu nasıl öğretilebilir ki?

F.G.: Haksız olmanızı isterdim. Ama ne yazık ki...

B.-H.L.: Eflatun'da bazı şeyler var. İncelik öğretilmez der. Aşkta incelik haydi haydi öğretilmez.

F.G.: İncelik, elbette değil. Ama bunun gibi küçük şeyler. Stendhal'in şu öğüdü örneğin: "Basit bir kocaya sahip olmak ve romantik bir âşık bulmak gerekir." Ders alınması gerekir değil mi?

B.-H.L.: Kendime soruyorum. Verecek bir öğüdüm olsaydı, herhalde bunun tersi olurdu: romantik bir koca ve basit bir âşık.

F.G.: Ve Freud'ün formülü: "Kendi duyduğu aşktan kuşku duyan bir erkek, daha az önemi olan her şeyden kuşkulanabilmelidir –ya da daha doğrusu kuşkulanmak zorundadır–..."

B.-H.L.: Bu biraz daha iyi.

F.G.: Ve şu: "Bir kadın eğer kitleden kaçmayı, kendini aşmayı başarırsa, onun durmaksızın ve erkekten daha fazla büyüyeceği kanısındayım!" Sizce bu kimden?

B.-H.L.: Hiçbir fikrim yok.

F.G.: Size bundan binlerce sayabilirim. Kadın düşmanlarının şefi, Schopenhauer. O zaman ona inanılır...

B.-H.L.: Ya da güvenilmez. Yerinizde olsam ona güvenmezdim...

F.G.: Ve Napolyon'un ünlü saptaması: "Aşkta tek zafer, kaçmaktır," bunu başucunuza yazmak istemez miydiniz?

B.-H.L.: İsteyelim ya da istemeyelim, ne yazık ki hepimiz bunu sık sık yaparız. Bunun öğüdünü başkalarına vermeye gelince...

F.G.: En iyi arkadaşınızın size çirkin ve topal bir yaratık takdim ettiğini ve şöyle dediğini düşleyin: "Onun için çıldırıyorum, onunla evleneceğim..." Eğer onu: "Ona hiç bakmadın mı..." diye yanıtlarsanız, arkadaşınızla yaşam boyu aranız açılır.

B.-H.L.: Bu yanıtı asla vermezdim. Sevilen bir kadının seçiminde neyin önemsiz olduğunu çok iyi bildiğimi bir kez daha söyleyeyim.

F.G.: Ne olursa olsun, hiçbir şey başkalarının aşklarından daha gizemli olamaz... Eşleri konusunda yaptıkları seçim bize çoğu zaman anlaşılmaz gelir.

B.-H.L.: Kendi seçimlerimiz bizim kendimize anlaşılmaz geliyor. Başkalarının gözünde nasıl öyle olmasın?

F.G.: Ben tersini söyleyeceğim, bizim kendi seçimleri-

miz bize çok açık görünüyor. Bunu bazan garip bulanlar başkalarıdır.

B.-H.L.: Bu doğru, başkalarının tutkularının devindiricileri, içgüdüleri, nesneleri karşısında çoğu zaman kısıtlı kalınıyor. Bir azize yerine konan şu kadın. Şu onu sevdiğini ileri süren ve ona rol yapan öteki kadın. Şu paracı kadınlar. Şu kılık değiştirmiş kibar fahişeler. Kadınların söylediği yalanlar ve erkeklerin bunu safça yutmaları.

F.G.: Kadınların kullandığı yalanlar ve erkeklerin kullandığı yalanlar, lütfen...

B.-H.L.: Elbette.

F.G.: Hem yalandan söz etmeye gerek var mı? Daha karışık, bence... Bir kabalık, bir şarlatanlık. Ama ötekinin körleştiğinin anlaşılmadığı da doğru.

B.-H.L.: İnsan kendine sık sık sorar: "Peki, ama sonuç olarak onda ne buluyor? Üstelik o kadar parlak, güçlü biri olan bu adama ne oluyor da bu saçma yaratığın kanını emmesine göz yumuyor?"

F.G.: Ve ne oluyor da bu kadın, bu ukala gevezenin büyüsüne kapılıyor? Bilin bakalım. Gözlemcilerin gözünde uygunsuz olan ve sizin felâketiniz olabilecek o erkek ya da kadına neden sıkı sıkıya bağlanıyorlar?

B.-H.L.: Yanıt Proust'dadır. *Bir kez daha* Proust'da. Aşkta, der, her şey 'düşüncededir' –hiçbir şey 'nesnede değil'. Ve insanların büyük yanlış., gerçekte 'seven kişide' olan şeyi 'sevilen kişiye' yüklemektir.

F.G.: Bu *La Fugitive*'de geçer. Aşkın 'malzemesi', 'ayrımsızlıktır'. Her şey 'oraya düşünce tarafından konulur'. Acılı uyanmaların olduğu yere. İş işten geçtikten sonra kendine gelen âşık bağlılığının gücünü anlamaz. Bana neler oldu? Hangi şeytan beni ona çekti?

B.-H.L.: Proust iki örnek alıyor. Klasik olanı, 'tüm güzelliği bir tramvay kontrolörünün kasketinin altına göç' ettiren 'eşcinsel' örneği. Ve sonra, daha acayip olanı, –anlatıcı olan kendisinin Almanya'dan nefret etmesine karşın– Ba-

ron Charlus'nün 'Almanseverliği'dir. Âşıklar, ülkeler gibidirler der... Daha doğrusu: siyaset gibidirler. Verdikleri duygular, bir ülkenin ya da bir siyasal görüşün çekiciliği kadar saçma, o kadar mantıksızdır.

F.G.: Öyle ki en iyisi bunları anlamaktan vazgeçmek...

B.-H.L.: Ya da tersine, çok büyük çaba göstermek. İnsan psikolojisinin en karanlık bölgelerine nüfus edebilecek en ince araçları harekete geçirmek.

F.G.: Bununla birlikte, başka olgular da var. Şükürler olsun, o sorunun sorulmadığı insanlar da var. Bunlar için, 'İyi ama onda ne buluyor?' denmez. Ama: 'Birbirlerine ne kadar da yakışıyorlar – bu çift ne kadar da başarılı!' denir. Sözümüzü bağlamak için, bundan, bu daha mutlu durumlardan söz etmek isterdim.

B.-H.L.: Aslında iki tür aile var. Yazarların yaşamlarında çok iyi görülür bu.

F.G.: Bir kez daha.

B.-H.L.: Elbette. Bir yanda –daha az rastlanan– birbirine tam denk düşmüş olanlar. Baudelaire ile Duval. Scott Fitzgerald ve Zelda.

F.G.: Denk düşmek mi? Scott'un Zelda'ya tam denk düştüğünü mü düşünüyorsunuz?

B.-H.L.: Bir anlamda, evet. Onlara birlikte bakınız. İnsan şöyle düşünmeden edemez: 'Gezegende bir Zelda vardı; biricik; Scott'un ona rastlaması gerekiyordu, rastladı, diyelim ki ilk bakışta, dayanılmaz denilen kadının tanımına tam anlamıyla uyuyordu.'

F.G.: Ve bu, diyelim ki ilk bakışta, kesinlikle bir armağan da değildi.

B.-H.L.: Karşıda başkaları var. Ötekilerin büyük kalabalığı. Yaşamöyküsü yazarlarının, aralarındaki gönül ilişkilerinin anlamını –çoğu zaman boşu boşuna– çözmeye dört elle sarıldığı tüm ötekiler. Mallarmé ve Madam. Joyce ve zavallı Nora. Verlaine ve sonunda Rimbaud'nun yerini alan burjuva kadın. Elbette Proust –ve Agostinelli. Nice nice başkaları.

Kötü rastlaşmaların, evet, kuralı böyleydi. Bana hepsinin de kötü olduğunu mu söyleyeceksiniz? Yine de az çok hepsi. Gerçekten de yazgının sevgi yanlışı yaptığı sanılan durumlar -çoğunlukla- var.

F.G.: Şaşırtıcı Zola çifti de var...

B.-H.L.: Ve daha birçokları!

F.G.: Yazgı demek, güven verici bir yorum olurdu. Alınyazısı. Üstün bir güç. Ama korkarım ki, sizin belirttiğiniz bu denk 'düşememiş' olanlarda yazgının hiçbir suçu yok. Hiçbirinde. Özel, kişisel birşeyler onları kötü yönlendirdi... Buna karşın, aynı şeyi Joyce ve Nora konusunda söylemeyeceğim...

B.-H.L.: Joyce olayı ilginçtir. Çünkü Nora Barnacle herkesin bildiği gibi eğitimsizdir. Genel olarak edebiyata olduğu gibi, kocasının yapıtına karşı da ilgisizdir. Ama Joyce'u onun adı çarpmıştır. Onu hoşnut eden o uysallığı. Onun çılgınca kaprislerine, öylesine, kendi isteğiyle katlanma. O baş döndürücü bayağılığı. O heyecan verici konformizm. Ve sonunda -bundan haberi olmaksızın- Molly Bloom için esin kaynağı olur...

F.G.: Konformizm, konformizm... Onun mektuplarını okudunuz mu? Eşsiz bir mizacı vardı, ne olursa olsun Joyce ona her şeyi aşıladı. Onu öğütüp yuttu. Ama nasıl olur da bir kadın yaratıcı birini 'esinler'... Ve bunu, bir ayrıcalık gibi ya da bir felâket gibi düşünmek gerekir mi? Kendimizi sorgulayabiliriz.

B.-H.L.: Kimin için ayrıcalık ya da felâket?

F.G.: Elbette kadın için.

B.-H.L.: Ah... Bu duruma göre değişir. Zelda için olunca bir felâkettir. Gala için olunca bir ayrıcalık...

F.G.: Gala bir olay. Çok zeki, çok doymaz, çok sert... Eluard, Max Ernst ve özellikle Dali arasında hem üne hem de paraya doymazlığını aynı anda tatmin etmeyi başardı. Ama bir ressamın ve bir yazarın esin kaynağı olmak kıyaslanabilir mi? İkisi tümüyle aynı şey değil...

B.-H.L.: Neden?

F.G.: Bir ressamın esin kaynağı, genel olarak onun modelidir. Ne kadar edilgen, uysal, hareketsiz olursa o kadar daha iyidir. Oysa bir yazarın esin kaynağı... Bilin bakalım nerede geçer... Ne dediğinde... Nora Barnacle olarak ne yazdığında...

B.-H.L.: Ya da ne demediğinde... Hiçbir zaman yazmayacak olduğunda... Bir yazarın esin kaynağı, esin verdiği kişiyi neden, nasıl, hangi kanallarla uyardığını çoğu zaman kendisi de bilmez...

F.G.: Evet, büyük olasılıkla.

B.-H.L.: Bir yazar modelini gözler. Onu yağmalar. Ona söz konusu modeli koruyarak onu somutlaştırır... Yani, özünde, olay ressamın esin kaynağından çok farklı değildir. O da edilgen değilse bile, en azından rolünün bilincinde değildir.

F.G.: Esin kaynağının, rolünü isteyerek üstlenmesine karşın. Bundan gurur duyduğu da olur.

B.-H.L.: Ya da kıskandığı, bir başkası onun yerini aldığı zaman korkunç kıskandığı olur. Romana girme 'talebi' öylesine güçlüdür! Rekabet öylesine çetin!

F.G.: Esin kaynağının başkaldıracağı güne -kahramanın başka durumu- kadar. Zelda'dan söz ediyordunuz. Zelda'nın olgusu bu değil mi?

B.-H.L.: Bu, artık esin vermez olan ve ölmüş olan gücünü olabildiği kadar korumak için her şeyi fırlatıp atmaya! Bir kuyuyu zehirler gibi yazarın yapıtını zehirlemeye karar veren! esin kaynağının olgusudur. Zelda, Scott'a esin verir. Sonra da onun yazmasını engellemek için elinden geleni yapar.

F.G.: Zelda duygulandırıcıdır, çünkü delirmiştir. Ama Fitzgerald'ın Fitzgerald ya da Joyce'un Joyce olduğunu bilmeyen bu akıl hocası kadının yerinde olmak gerekir. Bu adamları yalnızca bir yazan makine olarak gören bu akıl hocasını. Nora iyi bir kızdı, Zelda ise can sıkıcı. Ama birbirleri-

ne zıt bile olsalar, her iki olguda da, eğer adamın bir deha olduğu düşüncesinden güç almıyorsa, akıl hocası kadının yaşamı ne kötü yaşam!

B.-H.L.: Sizinle aynı görüşte değilim. Zelda, Fitzgerald'ın Fitzgerald olduğunu biliyor. Ama işte şu oluyor: günün birinde ondan bıkıyor ve kendi kartını oynamaya karar veriyor. Kendi kendine şunu diyor: "Beni sömürdü; kanımı emdi, benim etimden ve kanımdan yazınsal bir yapıt oluşturdu; neden ben de aynı şeyi denemeyecekmişim, neden ben de kitaplar yazmak için kendimin olanı geri almayacakmışım?"

F.G.: Tepkisi anlaşılıyor, siz de öyle düşünmüyor musunuz?

B.-H.L.: Scott'un kâğıtlarını karıştırıyor. Oradan, içinde kendinin her zamankinden fazla yer aldığı yeni bir romanın taslağını alıyor. Şöyle diyor: "Hayır! Hiç anlamam! Bu roman benim! Bu kez bunu yazmak benim işim." Ve onu yazıyor: *Accordez-mai cette valse*. Küçümseyen eleştirmen hemen karar verir: "Pöf! Fitzgerald etkisi!" Ve işte o zaman delirir.

F.G.: Burada da bir şey vardı.

B.-H.L.: Zelda olayında ilginç olan şey, onun sözleşmeyi bozması.

F.G.: Hangi sözleşmeyi?

B.-H.L.: Ölümsüzlük sözleşmesini. Bir kadına şunu söyleyen sözleşmeyi: "Yapıtından vazgeç, arzunu bırak – buna karşılık ben seni büyük bir romanın kahramanı yapayım; en iyisi. Benim yaşamım olacak olan bu gerçek romanının baş kişisi olmak; ne olursa olsun, sana geleceğin pasaportunu, sonsuzluğun vizesini vereyim." Gala, kötü biri olsun ya da olmasın, yapar. Zelda ise başkaldırır. İki tabloda oynayan bir Triolet'nin[1] orta yol olgusuyla: büyük yazarın esin kaynağı, onun şiirlerinde ölümsüzleşmiş – ama küçük bir yapıtın da

1. Louis Aragon'un karısı, yazar Elsa Triolet. (Yay.)

(hiç bilinmez!) peşinden giden.

F.G.: Alma Mahler'in durumu ilginçtir. Hiçbir zaman bir saniye bile kocasının dehasına inanmadı. Yalnızca Wagner'i seviyordu ve müziğinden nefret ediyordu. Bu durumda, bir yaratıcıyla bir arada yaşamak cehennem azabıdır.

B.-H.L.: Bu konuyu az bildiğimi itiraf ederim...

F.G.: Örnek bir öyküdür. Bestecilik üstüne çok çalışmıştı Alma ve yeteneği yadsınamazdı. Ama nişanlandıkları zaman Mahler ona şöyle dedi: "Besteci olan benim. Senin artık tek bir mesleğin var: Beni mutlu etmek." Bunu ona aynı zamanda bir aşk çığlığı olan, ama çalışmalarından vazgeçmesini buyurduğu ünlü bir mektupta yazmıştı... Kadın bunu kabul etti, sizin antlaşma dediğiniz bu. Kendini malulen emekliye ayırdı. Kocasının notalarını kopya eden birine dönüştü. Ama hiçbir zaman, hiçbir zaman kocasının dehasına inanmadı. O andan başlayarak onu aldattı ve adam acısından aklını yitireyazdı. Hiç kuşkusuz, acısını müziğe dönüştürdü ve en iyi müziği yaptı...

B.-H.L.: O ünlü sözle başlayan mektup mu? 'Bu konuda, Alma'cığım, şu andan başlayarak aramızda her şey açık seçik olmalı.' Zamanla 'gülünç' ve 'alçaltıcı' olmaya dönüşecek olan 'rekabet'ten söz ettiği?

F.G.: Evet. Alma daha sonra ona da acı çektireceği, ama görkemli bir biçimde esin vereceği ve sonuna kadar damgasını vuracağı ressam Kokoschka'nın metresi olacaktır. Ama besteciliğe bir daha asla geri dönmedi. Mahler tarafından ömür boyu emekli edilmişti.

B.-H.L.: Tamam. Tüm bunlar canavarca, altüst edici, ne isterseniz öyle... Ama Alma neden kabul ediyor? Kendisi bundan ne yarar görüyor?

F.G.: Alma, Mahler'in buyruğunu kabul ettiğinde çok gençtir ve adam onu aşırı derecede etkilemiş ünlü bir orkestra yönetmenidir. Kuşkusuz onun görüşünü değiştireceğini düşünür, bilmiyorum...

B.-H.L.: Başka bir soru: onun yeteneği. Onun yeteneği-

nin gerçek olduğundan o kadar emin misiniz?

F.G.: Somut kanıtları, tamamen birinci sınıf lidleri var. Müzikle çocuk oyunu oynayan küçük bir kız değildi, büyük bir müzisyendi... Zaten daha sonra Mahler de bunun farkına vardı.

B.-H.L.: Çünkü Camille Claudel yarası da var, değil mi, Camille Claudel trajedisi üzerine çok ağlatıldık, ama o yine de bir Rodin değil, -aynı kanıda mısınız?

F.G.: Bu konudaki düşüncenizi biliyorum, ama sorun o değil. Dünyada ikisine de yer vardı.

B.-H.L.: Bu, 'dünyada yer' sorunu değil.

F.G.: Bir sanatçıyı başka birinin çıkarı için boğma kararını kendi kendine alma hakkı nereden geliyor? Onu umutsuzluğa sürükleme hakkı? Delirmeye? Ve bu, rastlantı olarak her zaman kadınların aleyhine kendini gösteriyor. Benim bildiğim, daha önemsiz bile olsa, Rodin ya da Mahler tarafından ezilmiş ve delirtilmiş genç erkekler olmadı...

B.-H.L.: Georges Sand'ın erkekleri var. Ya da Germaine de Staël'in. Genç bir yazar olmak ve Georges Sand'ın ya da Madame de Staël'in âşığı olmak da bir değersizlik nedeni olmamalıydı.

F.G.: Gerçek şu ki bu kadınlar tarafından yutulmuşlardır. Ama bunlar erkekler tarafından esinlenmiş ve onları ezmiş kadınlar olmaktan daha çok, erkekleri çıtır çıtır yiyen kadınlardır.

B.-H.L.: Tüm bunlar, dünya kadar eskidir Françoise -ve erkekler ve kadınlar sorunlarıyla ilgileri yoktur. Bu çok basit olurdu... Çok kolay... Yazın tarihi çağlarında ezilmiş -her iki cinsten- sanatçılarla doludur... Örneğin Baudelaire. Çağı tarafından ve o çağın içinde özellikle Victor Hugo tarafından aşağılanmış, çiğnenmiş, kırılmış ozan örneği olan Baudelaire üstüne bir roman yazdım. Ne yazık ki bu genel bir kural. Bu dünyada da insan insanın kurdudur...

F.G.: Ve bütün bu kurtlar arasında, en acımasız olanları belki de sanatçılar; rekabet ne denli dayanılmaz ise, ben

büyük, biricik, eşsiz olma tutkusu da o denli güçlü.

B.-H.L.: Alma'nın olayında net olmayan, daha henüz genç kızken çağının 'en parlak adamlarını' bir araya getireceği bahçeler ve atölyeler düşlemesidir. Yani Mahler. Kokoschka. Ama aynı zamanda Klimt, Werfel, bunları kuşkusuz geçiyorum. Öyleyse soru şu: bu derece hırsta acaba hâlâ özveriden söz edilebilir mi ya da maluliyetten? Acaba burada arzuya, bir gönül eğilimine, bir yazgıya benzeyen bir şey yok mu? Başka bir deyişle, Alma olayı, acaba ölümsüzlük sözleşmesi ve bir kadının bunda bulabileceği çıkar varsayımını güçlendirmiyor mu?

F.G.: Ölümsüzlük sözleşmesinin çıkarını pek anlamıyorum. Hangi alanda olursa olsun, karşınızda sizi aşan bir deha olursa –örneğin Karl'ın karşısında Jenny Marks– aşkla, inançla bu sözleşmenin yapıldığını anlıyorum... Ama bu kadınların yaşamları çoğu zaman, korkunç yaşamlardır... Her zaman değil, tanımlanacak bir yapıt olduğu düşüncesinden güç aldıkları zaman değil. Ama onun büyüklüğünden kuşkuya düştükleri zaman... Alma bu noktada acımayı hak ediyor.

B.-H.L.: Kuşkusuz.

F.G.: Aslında sözünü ettiğimiz bu az çok ünlü çiftlerden hiçbiri bana imrenilecek gibi gelmiyor, en azından özveride bulunmuş, kendi rızasıyla yaratıcılığın kurbanı olmuş kadınlar açısından. Başarıya ulaşmış bir çift konusundaki düşüncem bu değil.

B.-H.L.: Oh! Başarıya ulaşmış bir çift...

F.G.: Çıkış noktamız orasıydı: başarıya ulaşmış çiftler...

B.-H.L.: Bu doğru. Ama ben sözcüğü sevmiyorum.

F.G.: Öyleyse başka biçimde söyleyelim. Bir kadınla bir erkeğin, mutlu oldukları, mutluluklarını sevdikleri ve ortak, uzlaşmış erkeklik ve kadınlığın somut örneği olarak göründükleri zaman birbirini bütünleyen iki insan arasındaki o eşsiz uyum duygusunu göz önüne alın.

B.-H.L.: Ortak... Uzlaşmış... Tartışmaya yeniden başlamayalım!

F.G.: Bazan ünlü çiftler söz konusu olur. Örneğin oyuncular. Somut bir örnek vermek için Bogart ve Bacall diyelim. Ya da Cassavets ve Gena Rowlands. Halk tarafından çok tanınmış olmayan ötekiler. Çok genç değillerdir. Ama kendi çevrelerinde güçleri duyulur. Bir yapıt gibi birlikte vardırlar. Onlarda bir güç vardır. Işık saçan, yüce bir şey.

B.-H.L.: Yüce, evet. Yüce dememizi yeğlerim.

F.G.: Belki otuz yıl boyunca sürmez, ama yine de... Birlikte olma zevki, karşılıklı saygı, ortak yararlar, hatta kimse gerçekten uzak tutamasa da gerçeğin yıpratmasına sağlam bir direniş. Az bulunur, kabul ediyorum, ama vardır.

B.-H.L.: Sizin 'başarıya ulaşmış çiftleriniz'de genellikle tek yan var: 'Ne fırtınalardan geçtik... ne krizlerin üstesinden geldik... ve buna karşın nasıl olduğumuzu görün... nasıl direndiğimize... sıkı durduğumuza hayranlık duyun... yalanlardan yorulmuş, yarı itirafların ve utanç verici gizlerin tüm çilesini birlikte çekmiş yaşlı çift...' Açıkçası bu pek de çekici değil.

F.G.: Burada, uzun süre birlikte yaşamanın iftihar listesinden söz ediyorsunuz. Bu çiftler, sadakatsizliklerini, ihanetlerini, unutulmuş çılgınlıklarını birer savaş yarası gibi taşırlar. 'Yumuşamasını ne kadar bildiğimize bakın.' Üzüntü verici. Ama başarılı bir çift kalmış olması çok güzel. Hadi, hadi, bunu siz de iyi biliyorsunuz!

B.-H.L.: Bazan, uzlaşmazı uzlaştıran insanlar da vardır diyelim.

F.G.: Evet.

B.-H.L.: Yani, 'o' dişi ile 'o' erkek değil – buna gerçekten inanmıyorum. Ama – nasıl denir? – gereklilikler, haksız karışmalar, zevkin ilkesi ile birlikte gerçeğin sert yasaları...

F.G.: Onca uzun zaman birbirine gerçekten arzu duyuluyor ve gerçeğin yasalarına saygı göstermek için yeterli güce sahip olunuyor, ya da daha doğrusu kendini lekelenmeye bırakmamak için.

B.-H.L.: Dün size aşk, baştan çıkarma ve erotizmin bir-

birinden ayırdedilebileceğini söylüyordum. Peki, diyelim ki yüce bir çift bu ayrılığın üstesinden gelmiş, bu yazgıyı yenmiş olsun –aralarında aşk, doğal olarak erotizm ilişkileri süren ve baştan çıkarma gerekleri tükenmemiş iki insan olduğunu varsayalım.

F.G.: Baştan çıkarma gereklerinden ne kastettiğinizi anlamıyorum?

B.-H.L.: Tüm aşk öyküsünde bir baştan çıkarma ânı vardır. İstensin ya da istenmesin, insanın bunu oynadığı, ortaya koyduğu, hile yaptığı ya da yanılsamaya kapıldığı bir an. Olunduğundan başka türlü görünmek için insanüstü çabaların harcandığı genellikle çok yoğun olan bir an vardır, evet. Bu sizi şaşırtmış gibi görünüyor?

F.G.: Hayır, hayır, sizi dinliyorum.

B.-H.L.: Bu, İncil'in yılanından bu yana 'baştan çıkarma'nın en değişmez yönüdür. Hatta bu, baştan çıkarıcının düşüncesi, tasarısıdır: bir tuzak seçmek, bunu kurmak, sonra onun maskesinin arkasında ilerlemek, onu tehdit aracı olarak kullanmak, onun arkasına gizlenmek –tek sözcükle, görünmemek için göz boyamak...

F.G.: 'Tasarı' sözcüğü biraz sert. Ama şunu kabul edelim: en güzel profil gösterilir.

B.-H.L.: Tamam. Eh, işte, gerçek ânı demeyeceğim, ama en apaçık tuzakların dağılma ânı zorunlu olarak her zaman gelir. Bunlar yaşamın anlarıdır. Bayağılık anları. Bu, örneğin âşıkların uykuları geldiğini keşfettikleri gündür. Ya da baş ağrısını. Ya da, basit olarak, biraz ateşli bir aşk gecesinden sonra solmuş rengi.

F.G.: Uyku, bayağılık değildir. Uyku, aşkın ikizidir.

B.-H.L.: Öyle mi? Doğru... Ama ben uykuyu sevmem. Uyku gösterisini...

F.G.: Çünkü öteki sizden uzaklaşır diye mi?

B.-H.L.: Bilmiyorum... Uykunun dayattığı ilişkisizliği sevmem ben.

F.G.: İyi. O bayağılık anları, öyleyse...

B.-H.L.: Âşıkların, bedenlerinin yalnızca aşkın kaprisleri ve baş dönmeleri için yaratılmamış olduğunu anladıkları an, evet. Buradan sonra iki çözüm vardır. Kimileri -çoğu- her şeyi apaçık ortaya koyar: 'Tamam, oldu, yalan söylendi, biz zavallı çılgınlarız! Gülünç oyuncular! Aynı şeye bir daha yeniden başlamayacağız! Şimdi gerçek gerçek oynanacak.' Ve kimileri ise, tersine, bu görünüşü sürdürmeyi, inceltmeyi seçerler -kimileri, ne olursa olsun, yanılsamanın bir yüzünü korumayı deneyecekler: kuşkusuz tuzak dağılır; ama yavaş yavaş; çok yavaş, geri dönüşlerle, inceltmelerle, oyunlarla, cilvelerle -'ben senin bildiğini biliyorum, sen benim bildiğimi biliyorsun, ama biz, sen ve ben, bilmiyormuş gibi yapacağız.' 'Baştan çıkarmanın gereklerini korumak' budur. Sizin 'başarıya ulaşmış çift'inizin tanımı bence budur.

F.G.: Tanımı... Bu bana çok dar sınırlı görünüyor... Ama gerçekten de baştan çıkarmanın gereklerini korumayı bilmek gerekir. Ben diyorum ki, başarıya ulaşmış bir çiftte, bunu başarmanın ortak iradesi vardır. Aşırı bir titizliğin ürünü. Üzerinde her gün çalışmak gereken bir yapıt. Hiçbir zaman bitmeyen, verilmeyen. Bu çok yorucu. Ve bu tekbaşına yapılamaz.

B.-H.L.: Baştan çıkarmanın ortaya çıkmasından itibaren 'bu tekbaşına yapılamaz.' Ama bunun yorucu olduğunu söylemeye gelince. Hayır. Sözcüğü yetersiz bulma sırası bende. Bunun yorucu olduğunu söylemeyeceğim.

F.G.: Bunun bitkin düşürücü olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

B.-H.L.: Ne yorucu, ne bitkin düşürücü. Bana öyle geliyor ki, senaryo hiçbir zaman en küçük bir yardım olmaksızın gelişmez...

F.G.: Kuşkusuz. Burada dikkatin hissedilmesi gerekmez. Ama yine de bir gerilimin, bir dikkatliliğin olduğu tahmin edilir. Sözünü ettiğimiz 'başarılı çift' bu çabanın gösterilmesini hak eder.

B.-H.L.: Bir çaba bile değil. Hayır, bir çaba bile değil.

F.G.: Bunun bir kural olmadığı doğru. Biz, yani siz ve ben başarılı çiftlerden çok başarısız ya da topallayan çiftler tanıyoruz, ama genel olarak bunların esinledikleri istek, o başarıyı soluyan tüm erkeklerde ve tüm kadınlarda birşeyler olduğunu çok iyi gösterir.

B.-H.L.: Aslında çoğu zaman işler kötü gider. Bir çift, bir alınyazısıdır. Ya da bir dram. Ya da mutsuzluğunu, hiçliğini birleştiren iki ruhun bağlanması. Bazan durum daha iyi gider. Ya da hemen hemen iyi. Ve tam bu Tanrının bir lütfu gibidir. Bir harika... Bedenlerin bir yanılgısı... Bir mucize... işte söylenebilecek her şey bu.

F.G.: Elbette bir model yok. Büyülü bir formül de yok.

B.-H.L.: Biliyorsunuz, âşıklar yalnızdır. Onların yalnız olduğunu gözden uzak tutmamak gerek. Birbirlerinden vazgeçememek gibi tuhaf alışkanlıkları olan yalnız kişiler olsalar bile.

F.G.: Sonuç olarak, aşk yalnızca bir ayıp gizleyicidir ve çift ise bazan, özetle, zevk anlarında iki kişilik yalnızlık biçimidir.

İşte, sonunda kara bir haber. Ne mutlu ki, bu kara haber kimsenin 'arzunun ebedi sürüsü'ne teslim olmasını engellemeyecek.

SONDEYİŞ

Ayrılma zamanımız geldi. Üzerinde serüvenlere atıldığımız, bizden önce nicelerinin yaşadığı, bizi izleyecek birçoklarının durmadan yenilenen gizemlerine takılıp tökezleyecekleri bu toprakların keşfi sona ermeyecek: Bir erkek, bir kadın nedir? Ya aşk? Ya aşksızlık? Eğer, gerçekçilik oyunu oynayarak bu gizi kuşatmaya biraz katkıda bulunduysak, bu sayfaların bir anlamı olacaktır. Ne olursa olsun, bizi karşı karşıya getirdiği için geçen bu zamana teşekkürler. Bunu en tatlı bir anı olarak saklayacağım.

F.G.

Ben de, bu yazı ve bu söyleşileri çok güzel bir anı olarak saklayacağım. Bu söyleşilerin, konulardan herhangi birini gerçekten aydınlatacak –ne de herhangi bir gizi 'kuşatacak' nitelikte olduklarından emin değilim. Yaşam bir acemiliktir değil mi... Sürekli bir acemilik... Ve benim gibi siz de, bu 'ders'lerin malzemelerinden ne alınacak ne de verilecek 'dersler' bulunmadığını yeterince söyledik. Ama böyle yapmamızı sevdim. Ve sonuç olarak bu tuhaf kitabı seviyorum! Aşk? Aşksızlık? Siz olmadan, bunca sorun hakkında böylesine özgürce konuşmaya cesaret edemezdim.

Teşekkürler.

B.-H.L.

Françoise Giroud
Bernard-Henri Lévy

ERKEKLER ve KADINLAR

CAN

Fransız edebiyat ve düşünce dünyasının iki büyük adı, *Françoise Giroud* (gazeteci, dergi yöneticisi, bakan, romancı, feminist...) ile *Bernard-Hennri Lévy* (filozof, düşünür, romancı, yazar, insan hakları savunucusu, vb.) bir yaz ayında, bir incir gölgesinin altında oturup kadın ve erkeğin durumunu, karşılıklı ilişkilerini konuştular, tartıştılar; aşk, aşkın evreleri, aşksızlık, tutku, kıskançlık, özgürlük, zina, baştan çıkarma gibi Adem ve Havva'dan bu yana insanların temel kaygı ve ilgi odaklarını oluşturan konularda düşüncelerini açıkladılar. Bu söyleşilerin sonucu ortaya çıkan *Erkekler ve Kadınlar* büyük ilgi uyandırdı ve kısa sürede satış rekorları kırdı. *Françoise Giroud* ve *Bernard-Henri Lévy*'nin yazınsal yorumlarla da alabildiğine zenginleşen düşünceleri, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de geniş yankı uyandıracak, tartışmalara yol açacaktır.

Kapaktaki fotoğraf: TAEKE HENSTRA

ISBN 975-510-620-0





KDV İÇİNDEDİR